ЗУБЧА́ТКА *ж. тех.* тешле тәгәрмәс, шестерня.

ЗУБЧА́ТЫЙ *прил.* тешле, күп тешле, тешле-тешле; киртләс-киртләс; **зубча́тая стена́** тешле-тешле стена; **зубча́тое колесо́** тешле тәгәрмәс.

ЗУ́БЧИК *м. уменьш. от* зуб 2 *и* зубе́ц 1; **зу́бчик колеса́** тәгәрмәс теше.

ЗУД *м.* 1. ҡыжмырйытыу, ҡысытыу, ҡымырйытыу; **зуд во всём те́ле** бөтә тән ҡысыта; 2. *перен. разг.* (*непреодолимое стремление к чему-л.*) ҡырсыныу.

ЗУ́ДЕНЬ *м. зоол.* бетсә.

ЗУДЕ́ТЬ I *несов.* 1. ҡыжмырйытыу, ҡысытыу; **рука́ зуди́т** ҡул ҡысыта; 2. *перен.* (*испытывать непреодолимое стремление к чему-л.*) ҡырсыныу, ҡырсынып тороу.

ЗУДЕ́ТЬ II *несов. разг.* 1. (*издавать однообразный звук*) безләү, безелдәү, гөж килеү, гөжләү, гөжөлдәү; 2. *перен.* (*надоеда́ть*) ланҡылдау, ләңкелдәү, сөңкөлдәү.

ЗУЁК *м. зоол.* тәтелдәүек.

ЗУЛУ́С *м.* зулус.

ЗУЛУ́СКА *ж.* зулуска, зулус ҡатын-ҡыҙы.

ЗУЛУ́ССКИЙ *прил.* зулус; **зулу́сский язы́к** зулус теле.

ЗУЛУ́СЫ *мн.* зулустар.

ЗУ́ММЕР *м. тех.* зуммер (*электр ағымын автоматик өҙөү һәм ялғау өсөн ҡулланылған прибор*).

ЗУРНА́ *ж.* һорнай (*музыка ҡоралы*).

ЗЫ́БКИЙ *прил.* 1. һиңкелдәк, һиңкелдәп ятҡан (*о льде*); ишелеп торған (*о песке, о почве*); сайҡалып (*йәки* тирбәнеп) ятҡан (*о поверхности воды*); 2. *перен.* (*ненадёжный*) ышанысһыҙ, тотороҡһоҙ.

ЗЫБУ́ЧИЙ *прил. см.* зы́бкий 1; **зыбу́чие пески́** ишелеп торған ҡомдар.

ЗЫБЬ *ж.* 1. бөҙөр, шаҙра (*һыу өҫтөндәге*); 2. *уст. поэт.* (*во́лны*) тулҡын.

ЗЫРЯ́НЕ *мн. уст.* зыряндәр (*коми халҡының элекке исеме*).

ЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* яңғырауыҡлы көр; **зы́чный го́лос** яңғырауыҡлы көр тауыш.

ЗЮЙД *м. мор.* 1. (*южное направление*) көньяҡ, көньяҡ юнәлеш; 2. *мор., метеор.* (*южный ветер*) көньяҡ еле.

ЗЮЙД-ВЕ́СТ *м.* 1. *мор.* (*юго-западное направление*) көньяҡ-көнбайыш (*яҡ, юнәлеш*); 2. *мор., метеор.* (*юго-западный ветер*) көньяҡ-көнбайыш еле.

ЗЮЙД-О́СТ *м.* 1. *мор.* (*юго-восточное направление*) көньяҡ-көнсығыш (*яҡ, юнәлеш*); 2. *мор., метеор.* (*юго-восточный ветер*) көньяҡ-көнсығыш еле.

ЗЯ́БКИЙ *прил. разг.* өшөмһәк, өшөксән, өшкөбә.

ЗЯ́БКО *нареч. разг.* 1. ҡужырайып, көжөрәйеп (*һыуыҡтан*); 2. *в знач. сказ.* һалҡын, һыуыҡ, өшөттөрөү; **зя́бко стоя́ть на откры́том ме́сте** асыҡ урында торғанға өшөттөрә.

ЗЯ́БЛЕВЫЙ *прил. с.-х.*: **зя́блевая вспа́шка** туңға (*йәки* зәпкә) һөрөү.

ЗЯ́БЛИК *м.* ҡыҙылтүш (*һайраусы ҡош*).

ЗЯ́БНУТЬ *несов.* 1. өшөү, туңыу, ҡужырайыу, көжөрәйеү; 2. (*о растениях*) туңыу, өшөү (*үҫемлектәр тураһында*).

ЗЯБЬ *ж. с.-х.* туңға һөрөү, зәп.

ЗЯТЬ *м.* кейәү (*муж дочери, младшей сестры и младшей золовки*); еҙнә (*муж старшей сестры и старшей золовки*).

И

И I *союз* 1. *соед.* 1) һәм, да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә), менән; **догна́ть и перегна́ть** ҡыуып етергә һәм уҙып китергә, ҡыуып етеп уҙып китергә; **оте́ц и мать** атай һәм әсәй, атай менән әсәй; **он пришёл и ушёл** ул килде лә китте; 2) (*тем не менее, всё же, однако*) ләкин, мәгәр, шулай ҙа, шулай булһа ла; **вса́дники скры́лись, и никто́ того́ не заме́тил** һыбайлылар күҙҙән юғалды, мәгәр быны берәү ҙә һиҙмәне; 2. *присоед.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә) һәм; **и тот, и друго́й** уныһы ла, быныһы ла; **и я хоте́л пойти́ вме́сте со все́ми** бөтәһе менән бергә мин дә барырға теләгәйнем; **и наста́ло у́тро** һәм таң атты; 3. *перечислит.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә) һәм; **и я, и он, и все мы вме́сте е́хали** мин дә, ул да һәм беҙ бөтәбеҙ ҙә бергә барҙыҡ; 4. *усил.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә) хатта; **и рабо́тал же он так, что забыва́л всё на све́те** эшләй ҙә ине һун ул, хатта бөтә донъяһын онота торғайны.

И II *частица усил.* да (дә, та, тә, ҙа, ҙә, ла, лә), хатта; **и сам не рад** үҙе лә үкенеп бөтә алмай; **не могу́ и поду́мать об э́том** ул турала хатта уйлай ҙа алмайым.

И III *межд.* эй, ҡуй, йә; **и, по́лно!** ҡуй, етте!, йә, етте!

И́БИС *м. зоол.* ибис (*ҡош*).

И́БО *союз уст. книжн.* сөнки, -ға (-гә) күрә, -лыҡтан (-лектән), шуға күрә; **мы победи́ли, и́бо на́ше де́ло пра́вое** беҙ еңдек, сөнки эшебеҙ ғәҙел.

И́ВА *ж.* тал, өйәңке; **плаку́чая и́ва** бөҙрә тал; **столе́тняя и́ва** ҡарт өйәңке.

ИВАСИ́ *ж. нескл.* иваси (*балыҡ*).

ИВНЯ́К *м.* 1. (*заросли ивы*) таллыҡ, өйәңкелек; **во́зле реки́ рос ивня́к** йылға буйы таллыҡ; 2. *собир.* (*прутья ивы*) тал сыбығы.

И́ВОВЫЙ *прил.* тал; **и́вовые ли́стья** тал япраҡтары; **и́вовая корзи́нка** тал кәрзинкә.

И́ВОЛГА *ж.* һарығош, үтәбикә.

ИГЛА́ *ж.* 1. энә; **вяза́льная игла́** ойоҡ энәһе, бәйләм энә; **маши́нная игла́** машина энәһе; **патефо́нная игла́** патефон энәһе; 2. (*лист хвойных деревьев*) ылыҫ, энә; **и́глы сосны́** ҡарағай ылыҫы; 3. (*колючка, шип*) энә, сәнске, сәскәк; **я уколо́л па́лец иглой шипо́вника** бармағымды гөлйемеш сәскәгенә сәнстем; 4. (*у животных*) энә; **и́глы ежа́** терпе энәләре.

ИГЛИ́СТЫЙ *прил.* энәле, сәнскеле, сәскәкле; **игли́стый ка́ктус** сәнскеле кактус; **игли́стый и́ней** энәле бәҫ.

ИГЛОВИ́ДНЫЙ *прил.* энә төҫлө (*йәки* һымаҡ), осло; **игловидные листья** энә һымаҡ япраҡтар.

ИГЛОКО́ЖИЕ *мн. зоол.* шырт (*йәки* энә) тиреләләр (*тиреләре энә менән ҡапланған умыртҡаһыҙ диңгеҙ хайуандары*).

ИГНОРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* иҫәпкә алмау, иғтибарһыҙ ҡалдырыу, әһәмиәт бирмәү, һанға һуҡмау.

И́ГО *с.* иҙеү, ҡыҫыу, золом; **колониа́льное и́го** колониаль иҙеү.

ИГО́ЛКА *ж. см.* **игла́**; ◇ **сиде́ть как на иго́лках** энәгә ултырған кеүек ултырыу, тик ултырмау, бик ҡуҡандап ултырыу.

ИГО́ЛОЧКА *ж. уменьш. от* **иго́лка**; ◇ **оде́т с иго́лочки** өр-яңы кейем кейгән, быуа тигән итеп кейенгән, энәнән-ептән генә сыҡҡан кейем кейгән.

ИГО́ЛЬНИК *м.* энә сәнскес, энә һауыты.

ИГО́ЛЬНЫЙ *прил.* энә; **иго́льное ушко́** энә күҙе.

ИГО́ЛЬЧАТЫЙ *прил.* 1. энәле, энәләрҙән торған; **иго́льчатый бараба́н** энәле барабан (*машинала*); 2. *см.* **игло́ви́дный**.

ИГО́РНЫЙ *прил.* уйын, уйнау; **иго́рный дом** уйын йорто, ҡомар уйындар йорто.

ИГРА́ *ж.* 1. уйын; уйнау; **игра́ в мяч** туп уйнау; **игра́ в ша́хматы** шахмат уйнау; **аза́ртные и́гры** ҡомар уйындар; **де́тские и́гры** балалар уйыны; 2. (*исполнение роли*) уйнау, башҡарыу; **меня́ потрясла́ игра́ э́того арти́ста** был артистең уйнауы мине хайранға ҡалдырҙы; 3. (*на инструменте*) уйнау, тартыу; **игра́ на скри́пке** скрипка уйнау (*йәки* тартыу); 4. уйнау, йымылдау, йылҡылдау, балҡыу; **изумру́д с изуми́тельной игро́й** һоҡландырғыс матур йымылдап торған зөбәрйәт; 5. сымырҙау, бызырҙау; **игра́ шампа́нского** шампанскиҙең сымырҙап тороуы; ◇ **би́ржевая игра́** биржа уйыны (*капиталистик илдәрҙә аҡса урынына йөрөтөлгән ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙы һатып алып, хаҡ күтәрелгән көндө һатыу*); **игра́ воображе́ния** хыял шаярыуы, фантазия; **игра́ не сто́ит свеч** *соотв.* бер тинлек ҡуян, ун тинлек зыян; ике тинлек тә файҙаһы булмаған эш; **игра́ приро́ды** тәбиғәт шаярыуы; **игра́ слов** һүҙ уйнатыу (*һүҙҙәрҙең бер мәғәнәһен икенсеһе урынына ҡулланыу*); **игра́ с огнём** ут менән уйнау (*йәки* шаярыу); **опа́сная игра́** хәтәр эш, тәүәккәллеккә ҡоролған эш; **раскры́ть игру́** *см.* **раскры́ть**.

ИГРА́ЛЬНЫЙ *прил.* уйын; **игра́льные ка́рты** уйын кәрте.

ИГРА́ТЬ *несов.* 1. *во что, на чём и без доп.* уйнау; **игра́ть в футбо́л** футбол уйнау; 2. *кого-что, театр.* (*исполнять*) уйнау, башҡарыу; **она́ хорошо́ игра́ет ро́ли стару́х** ул ҡарсыҡтар ролен яҡшы башҡара; 3. *на чём* уйнау, тартыу; **игра́ть на кура́е** ҡурай тартыу; **игра́ть на роя́ле** роялдә уйнау; 4. (*сверкать, переливаться*) уйнау, йымылдау, йылҡылдау, балҡыу; **со́лнце игра́ет на пове́рхности воды́** һыу өҫтөндә ҡояш уйнай (*йәки* йымылдай); **руби́н хорошо́ игра́ет** рубин шәп йымылдай; 5. (*пениться, искриться*) сымырҙау, бызырҙау; ◇ **игра́ть в великоду́шие** киң (*йәки* яҡшы) күңелле кеше булып ҡыланыу; **игра́ть в зага́дки** тура әйтмәй, уратып һөйләү; **игра́ть в молча́нку** *см.* **молча́нка**; **игра́ть в пря́тки** *см.* **пря́тки**; **игра́ть глаза́ми** күҙҙәрҙе уйнатыу; **игра́ть коме́дию** хәйләләү, мәкерләү, ҡыланыу; **игра́ть на не́рвах** нервыға тейеү, ҡанын ҡыҙҙырыу; **игра́ть на́ руку кому́-либо** берәйһенең тирмәненә һыу ҡойоу; **игра́ть роль** *см.* **роль**; **игра́ть пе́рвую скри́пку** беренсе скрипканы уйнау (*бер эштә өҫтөнлөк итеү*).

ИГРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *безл. разг.* уйнағы килеү; **мне сего́дня что́-то не игра́ется** нишләптер бөгөн уйнағым килмәй; 2. *страд. к* **игра́ть** 2, 3.

И́ГРЕК *м.* игрек (1. *латин алфавитендә егерме бишенсе хәреф исеме*; 2. *мат. әҙләнә торған билдәһеҙ дәүмәл*).

ИГРЕ́НЕВЫЙ *прил.* (*о масти лошади*) саптар (*ат төҫө*).

ИГРИ́ВЫЙ *прил.* 1. (*шаловливый, резвый*) уйынсаҡ, уйынды ярата торған, шаян; **игри́вый котёнок** шаян бесәй; 2. (*двусмысленный*) шаярыулы, уйын ҡатыш (*йәки* ярым шаярыу менән) әйтелгән (*йәки* эшләнгән), ҡыланыулы; **игри́вый взгляд** ҡыланып ҡарау.

ИГРИ́СТЫЙ *прил.* күбекләнеп (*йәки* бызырҙап, сымырҙап) торған; **игри́стое вино́** бызырҙап торған вино.

ИГРО́К *м.* 1. (*участник какой-л. игры*) уйынға ҡатнашыусы, уйнаусы; **в футбо́льной кома́нде оди́ннадцать игроко́в** футбол командаһында ун бер уйнаусы бар; 2. (*любитель играть в какую-л. игру*) уйын яратыусы, уйынға әүәҫ.

ИГРУ́Н *м. разг.* уйынсаҡ, шаян, шуҡ.

ИГРУ́НЬЯ *женск. р. к* **игру́н**.

ИГРУ́ШЕЧНЫЙ *прил.* уйынсыҡ; **игру́шечный магази́н** уйынсыҡтар магазине; **игру́шечная лоша́дка** уйынсыҡ ат.

ИГРУ́ШКА *ж.* уйынсыҡ; **прода́жа де́тских игру́шек** балалар уйынсығы һатыу.

ИГУ́МЕН *м.* игумен (*ирҙәр монастыре башлығы*).

ИГУ́МЕНЬЯ *ж.* игуменья (*ҡатын-ҡыҙҙар монастыре башлығы*).

ИДЕА́Л *м.* идеал (1. *ынтылыштың иң юғары сиге, иң юғары маҡсаты*; 2. *бөтә яҡтан да килгән, иң яҡшы өлгө булырлыҡ кеше йәки берәй нәмә*).

ИДЕАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **идеализи́ровать**.

ИДЕАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* идеаллаштырыу (*ысында булғанынан артыҡ яҡшы итеп күҙ алдына килтереү*).

ИДЕАЛИ́ЗМ *м.* 1. *филос.* идеализм (*материализмға ҡапма-ҡаршы булған философик юнәлеш*); **субъекти́вный идеали́зм** субъектив идеализм; **объекти́вный идеали́зм** объектив идеализм; 2. (*склонность к идеализации действительности*) идеаллаштырыу.

ИДЕАЛИ́СТ *м.* 1. *филос.* идеалист, идеализм яғында тороусы; 2. (*мечтатель*) идеалист, идеаллаштырыусы.

ИДЕАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* идеалистик; **идеалисти́ческое мировоззре́ние** донъяға идеалистик ҡараш.

ИДЕАЛИ́СТКА *женск. р. к* **идеали́ст**.

ИДЕА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*возвышенный*) идеаль, һоҡландырғыс; **идеа́льная любо́вь** һоҡландырғыс мөхәббәт; 2. *разг.* (*превосходный*) бик яҡшы (*йәки* шәп); **идеа́льный рабо́тник** бик яҡшы работник.

ИДЕ́ЙНО-ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* идея-политик; **иде́йно-полити́ческое воспита́ние масс** массаларҙы идея-политик яҡтан тәрбиәләү.

ИДЕ́ЙНОСТЬ *ж.* идеялылыҡ; **высо́кая иде́йность** юғары идеялылыҡ.

ИДЕ́ЙНЫЙ *прил.* 1. (*проникнутый идеей*) идеялы; **иде́йное иску́сство** идеялы сәнғәт; 2. (*идеологический*) идея, идея яғынан; **иде́йное воспита́ние** идея яғынан тәрбиәләү; 3. (*выражающий основную мысль чего-л.*) идея, төп уй; **иде́йное содержа́ние расска́за** хикәйәнең идея йөкмәткеһе.

ИДЕНТИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **идентифици́ровать.**

ИДЕНТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* тиңләштереү, оҡшаштырыу, берҙәй һанау.

ИДЕНТИ́ЧНЫЙ *прил. книжн.* тиң, оҡшаш, берҙәй.

ИДЕОГРА́ММА *ж. лингв.* идеограмма (*шартлы рәүештә бер төшөнсәне аңлатҡан яҙыу билдәһе, мәҫ. иероглифтәр, һандар*).

ИДЕОГРА́ФИЯ *ж. лингв.* идеография (*идеограммалар менән яҙыу*).

ИДЕО́ЛОГ *м.* идеолог; **идео́логи рабо́чего кла́сса** эшселәр синыфы идеологтары.

ИДЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* идеологик; **идеологи́ческие осно́вы маркси́стской па́ртии** марксистик партияның идеологик нигеҙҙәре.

ИДЕОЛО́ГИЯ *ж.* идеология; **маркси́зм-ленини́зм — идеоло́гия пролетариа́та** марксизм-ленинизм пролетариат идеологияһы.

ИДЕ́Я *ж.* 1. *филос.* идея (*донъя аң, төшөнсә*); 2. (*основной принцип мировоззрения*) идея (*донъяға ҡарашта нигеҙ булып торған принцип*); 3. (*основная мысль чего-л.*) идея, төп уй, фекер; **иде́я рома́на** романдың идеяһы; 4. (*намерение*) уй.

ИДИЛЛИ́ЧЕСКИЙ *прил. лит.* идиллия; **идилли́ческий жанр** идиллия жанры.

ИДИ́ЛЛИЯ *ж.* идиллия (1. *лит. тәбиғәт эсендәге вайымһыҙ тормошто һүрәтләп яҙған шиғри әҫәр*; 2. *ирон. тыныс, вайымһыҙ йәшәү*).

ИДИО́М *м.*, **ИДИО́МА** *ж. лингв.* идиом, идиома (*аңлатҡан мәғәнәһе менән үҙ составындағы һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә тура килмәгән әйтем, мәҫ. үҙәк өҙөлөү, күҙ буяу һ. б.*).

ИДИОМА́ТИКА *ж. лингв.* идиоматика (1. *идиомалар тураһындағы тәғлимәт*; 2. *бер телдәге идиомалар йыйылмаһы*).

ИДИОМАТИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* идиоматик; **идиомати́ческое выраже́ние** идиоматик әйтем.

ИДИО́Т *м.* 1. *мед.* идиот, аҡылға зәғиф кеше; 2. *прост.* алйот, ахмаҡ.

ИДИОТИ́ЗМ *м.* 1. *мед.* идиотизм (*тыумыштан зәғифлек, иҫәрлек*); 2. *разг.* (*бессмыслица, глупость*) мәғәнәһеҙлек, алйотлоҡ, ахмаҡлыҡ.

ИДИО́ТКА *женск. р. к* **идио́т.**

ИДИО́ТСКИЙ *прил.* 1. *мед.* идиоттарса; 2. *разг.* (*бессмысленный, глупый*) мәғәнәһеҙ, юнһеҙ, ахмаҡ; **идио́тский посту́пок** ахмаҡ эш.

ИДИО́ТСТВО *с. разг. см.* **идиоти́зм** 2.

И́ДИШ *м. нескл.* идиш (*Көнсығыш һәм Үҙәк Европа еврейҙәренең теле*).

И́ДОЛ *м.* 1. *рел.* бот, тораташ; 2. *уст.* (*предмет обожания*) ҡәҙерле, хөрмәтле кеше; ◇ **сиде́ть (стоя́ть) и́долом** тереләй ҡатыу, бағаналай ҡатып тороу.

ИДОЛОПОКЛО́ННИК *м. рел.* ботҡа табыныусы.

ИДОЛОПОКЛО́НСТВО *с. рел.* ботҡа табыныусылыҡ.

ИДТИ́ *несов.* 1. (*передвигаться, перемещаться где-л.*; *направляться куда-л.*) барыу, китеү, килеү, ҡайтыу; **идти́ вперёд** алға барыу; **идти́ в го́сти** ҡунаҡҡа барыу; **идти́ ры́сью** юртыу, юртып барыу; **идти́ домо́й** өйгә ҡайтыу; **идти́ ко дну́** (*о судне*) төпкә китеү (*батыу*); **по́езд идёт в пять часо́в** поезд сәғәт биштә китә; **кто идёт? кем килә?**; 2. *перен.* (*двигаться, развиваться в каком-либо направлении*) барыу; **идти́ к коммуни́зму** коммунизмгә барыу; **идти́ к лу́чшему** яҡшылана барыу; **хорошо́ идти́ по всем предме́там** бөтә фәндәр буйынса ла яҡшы барыу (*йәки* уҡыу); 3. *перен.* (*приближаться, наступать*) килеү; **весна́ идёт** яҙ килә; 4. (*течь, выделяться*) килеү; **из ра́ны идёт кровь** яранан ҡан килә; **вода́ идёт по ка́пле** һыу тамсылап ҡына килә; 5. *разг.* (*входить, влезать*) һыйыу, барыу; **про́бка не идёт в го́рлышко буты́лки** тығын бутылканың ауыҙына һыймай; 6. (*распространяться, подниматься, источаться*) сығыу, аңҡыу, килеү; **из самова́ра идёт пар** самауырҙан пар сыға; **от э́тих цвето́в идёт си́льный за́пах** был сәскәләрҙән көслө еҫ аңҡып тора; 7. (*пролегать, простираться*) үтеү; **доро́га идёт ле́сом** юл урман аша үтә; 8. (*лить, падать — об осадках*) яуыу; **идёт мо́крый снег** епшек ҡар яуа; 9. (*совершаться, происходить*; *иметь течение, ход*) барыу; **иду́т экза́мены** экзамендар бара; **дела́ иду́т успе́шно** эштәр шәп бара; 10. *перен.* (*поступать куда-л.*; *приступать к какой-л. деятельности*) китеү, инеү; **идти́ в вое́нное учи́лище** хәрби училищеға китеү; **он идёт в университе́т** ул университетҡа инә; **идти́ доброво́льцем** үҙе теләп китеү; 11. *разг.* (*находить сбыт*) үтеү; **э́тот това́р хорошо́ идёт** был тауар яҡшы үтә; 12. *перен.* (*поступать, выдаваться регулярно*) килеү, килеп тороу; **иду́т проце́нты** проценте килеп тора; 13. (*предназначаться, употребляться*; *тратиться*) китеү; **на пла́тье идёт три ме́тра шёлка** күлдәккә өс метр ебәк китә; **идти́ на расто́пку** утынға китеү; 14. (*подходить, соответствовать*) килешеү, барыу; **э́та шля́па ей идёт** уға был эшләпә килешә; 15. (*проходить, протекать*) үтеү, уҙыу; **дни иду́т свои́м чередо́м** көндәр үҙ сираты менән үтә бирә; 16. (*действовать — о механизмах, машинах*) йөрөү; **часы́ иду́т то́чно** сәғәт дөрөҫ йөрөй; 17. (*проявлять готовность*) күнеү, ризалашыу; **идти́ на компроми́сс** килешергә күнеү; **идти́ на угово́ры** ризалашыу, риза булыу; **идти́ на риск** тәүәккәллек

итеү, тәүәккәлләү; 18. (*передаваться — о деловой бумаге*) барыу, бирелеү; **докуме́нт снача́ла идёт на по́дпись** документ башта ҡул ҡуйырға бирелә; 19. (*делать ход в игре*) йөрөү; **идти́ конём** *шахм.* ат менән йөрөү; 20. (*длиться, продолжаться — о спектакле и т. п.*) барыу; ◇ **де́ло идёт к концу́** эш бөтөп бара; **де́ло идёт на лад** *см.* **лад; де́ло идёт о жи́зни и сме́рти** һүҙ йәшәү һәм үлем тураһында бара; **идёт слух** һүҙ йөрөй; **идти́ в но́гу с совреме́нностью** тормоштан ҡалышмау; **идти́ за́муж** кейәүгә барыу, тормошҡа сығыу; **идти́ на вёслах** ишкәк менән барыу, ишеү; **идти́ на всё** бөтә нәмәгә барыу; **идти́ на пониже́ние** кәмей (*йәки* әҙәйә) барыу; түбән төшөү; **сон не идёт** йоҡо килмәй; **идти́ на поса́дку** төшә башлау; **идти́ на прима́нку** 1) емгә ҡабыу, эләгеү; 2) юха телгә алданыу; **куда́ ни шло!** ҡайҙа китмәгән!; **не идти́ из ума́** иҫтән сыҡмау; **не идти́ на ум** уйлағы килмәү.

ИЕЗУ́ИТ *м.* 1. иезуит (*католиктәрҙә реакцион дини ойошма ағзаһы*); 2. *перен.* (*лицемер*) ике йөҙлө, хәйләкәр кеше.

ИЕЗУ́ИТСКИЙ *прил.* 1. иезуит; **иезу́итское о́бщество** иезуиттәр йәмғиәте; 2. *перен.* (*коварный, лицемерный*) ике йөҙлө, хәйләкәр; **иезу́итский посту́пок** ике йөҙлө ҡыланыш.

ИЕ́НА *ж.* иена (*Японияла аҡса берәмеге*).

ИЕРАРХИ́ЧЕСКИЙ *прил.* иерархия; **иерархи́ческая ле́стница** иерархия баҫҡысы.

ИЕРА́РХИЯ *ж.* иерархия (*түбән чиндәрҙең юғары чиндәргә буйһоноу тәртибе*).

ИЕРО́ГЛИФ *м.* 1. *лингв.* иероглиф (*тулы бер төшөнсәне, айырым ижекте йәки өндө билдәреүсе билдә*); 2. *обычно мн.* **иеро́глифы** (*о трудно разбираемом почерке*) иероглиф (*танымаҫлыҡ буталсыҡ яҙыу*).

ИЕРОГЛИФИ́ЧЕСКИЙ *прил. лингв.* иероглиф; **иероглифи́ческое письмо́** иероглифтәр менән яҙыу.

ИЖДИВЕ́НЕЦ *м.* (*берәүҙең*) тәрбиәһендәге кеше; **у него́ пять челове́к иждиве́нцев** унын тәрбиәһендә биш кеше.

ИЖДИВЕ́НИЕ *с.* тәрбиә; **быть на иждиве́нии бра́та** ағаһы тәрбиәһендә булыу.

ИЖДИВЕ́НКА *женск. р. к* **иждиве́нец.**

ИЖДИВЕ́НЧЕСКИЙ *прил.* иждивенец; кеше елкәһендә йәшәү; **иждиве́нческий фонд** иждивенецтәр фонды; **иждиве́нческие настрое́ния** кеше елкәһендә йәшәү уйы.

ИЗ *предлог с род. п.* 1. (*откуда*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **прие́хали из Москвы́** Мәскәүҙән килделәр; **привезти́ из дере́вни** ауылдан килтереү; 2. (*при обозначении материала*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән); **сде́лать из де́рева** ағастан эшләү; **сде́лано из ста́ли** ҡоростан эшләнгән; 3. (*при обозначении части целого*) =дың (=дең, =ҙың, =ҙең, =ның, =нең, =тың, =тең); **одно́ из двух** икенең береһе; 4. (*при определении чего-л. сложного путём указания на единичные предметы*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән) торған; **коллекти́в из двадцати́ челове́к** егерме кешенән торған коллектив; 5. (*при указании на причину, основание, цель*) =лыҡтан (=лектән), сәбәпле, өсөн; **из уваже́ния к вам** һеҙҙе хөрмәт иткәнлектән; **из при́нципа** принцип өсөн; ◇ **из го́да в год** йылдан -йыл, йыл һайын; **из ко́жи лезть** тырышыу, өтәләнеп йөрөү; **из рук в ру́ки** ҡулдан -ҡулға.

ИЗ= (изо=, изъ=, ис=) *приставка, ҡылым яһағанда ҡулланылып, ошондай мәғәнәләрҙе аңлатып килә:* 1) *хәрәкәттең эстән тышҡа табан йүнәлтелгән булыуын, мәҫ.* **извле́чь** алыу, тартып сығарыу; 2) *эштең аҡтыҡ сиккә еткәнлеген, эштең бөткәнлеген, мәҫ.* **изму́чить** интектереп бөтөрөү; 3) *берәй нәмәне эш процесендә тотоп бөтөргәнлекте, мәҫ.* **израсхо́довать** тотоп бөтөрөү.

ИЗБА́ *ж.* өй.

ИЗБАВИ́ТЕЛЬ *м.* һаҡлап алып ҡалыусы, ҡотҡарыусы.

ИЗБА́ВИТЬ *сов. кого-что* ҡотолдороу, ҡотҡарыу, алып ҡалыу; **изба́вить от сме́рти** үлемдән ҡотҡарыу.

ИЗБА́ВИТЬСЯ *сов.* ҡотолоу; **изба́виться от опа́сности** ҡурҡыныстан (*йәки* хәтәр эштән) ҡотолоу.

ИЗБАВЛЕ́НИЕ *с. см.* **изба́вить(ся).**

ИЗБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изба́вить.**

ИЗБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изба́виться;** 2. *страд. к* **избавля́ть.**

ИЗБАЛО́ВАННОСТЬ *ж.* иркәлек, иркәләп боҙолғанлыҡ.

ИЗБАЛО́ВАННЫЙ *прил.* иркә, иркәләп боҙолған, артыҡ иркәләнгән; **избало́ванный ребёнок** артыҡ иркәләнгән бала.

ИЗБАЛОВА́ТЬ *сов. кого* иркәләп (*йәки* иркәләтеп) боҙоу, осондороу.

ИЗБАЛОВА́ТЬСЯ *сов.* (иркәләнеп) боҙолоу, осоноп китеү; **он соверше́нно избалова́лся в моё отсу́тствие** ул мин булмағанда бөтөнләй боҙолған.

ИЗБА́Ч *м.* избач, уҡыу өйө мөдире.

ИЗБА́-ЧИТА́ЛЬНЯ *ж.* уҡыу өйө.

ИЗБЕ́ГАТЬ *сов. что, разг.* айҡап (*йәки* йөрөп) сығыу; **я избе́гал весь го́род** мин бөтә ҡаланы айҡап сыҡтым.

ИЗБЕГА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **избе́гнуть;** 2. *кого-чего и с неопр.* (*сторониться*) ҡасыу; **я избега́ю с ним встреча́ться** мин уның менән осрашыуҙан ҡасам.

ИЗБЕ́ГНУТЬ *сов. чего* (*избавиться, спастись*) һаҡланыу, ҡасыу; ҡотолоу, ҡотолоп ҡалыу.

ИЗБЕЖА́НИЕ *с.:* **во избежа́ние** һаҡланып, ҡасып, булмаһын тип; **во избежа́ние оши́бок** хаталар булмаһын тип.

ИЗБЕЖА́ТЬ *сов. см.* **избега́ть.**

ИЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **изби́ть.**

ИЗБИЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изби́ть;** 2. (*массовое уничтожение*) ҡырыу; ◇ **избие́ние младе́нцев** *шутл.* бала-сағаны интектереү (*йәш тәжрибәһеҙ кешеләргә бик ҡаты талаптар ҡуйғанда шаярып әйтелә*).

ИЗБИРА́ТЕЛЬ *м.* һайлаусы.

ИЗБИРА́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **избира́тель.**

ИЗБИРА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һайлау; **избира́тельная систе́ма** һайлау системаһы.

ИЗБИРА́ТЬ *несов. см.* **избра́ть.**

ИЗБИ́ТЫЙ 1. *прич.* туҡмалған, ҡыйналған; 2. *прил.* (*проторённый, привычный*) күп тапалған, билдәле; 3. *прил. перен.* күп сәйнәлгән, тапалған, иҫкергән; **избитая те́ма** күп сәйнәлгән тема.

ИЗБИ́ТЬ *сов. кого* туҡмау, туҡмап (*йәки* ҡыйнап) ташлау.

ИЗБОРОЗДИ́ТЬ *сов. что* бураҙналау, йырғылап (*йәки* юлаҡландырып) бөтөрөү, йырғылау, йыйырсыҡландырыу; **овра́ги избороздили всё по́ле** йырғанаҡтар баҫыуҙы йырғылап бөтөргәндәр.

ИЗБРА́НИЕ *с. см.* **избра́ть.**

ИЗБРА́ННИК *м.* һайланған кеше; **избра́нник наро́да** халыҡ һайлаған кеше; ◇ **избра́нник се́рдца** күңеле яратҡан кеше; һөйөлгән (*йәки* һөйөклө) кеше.

ИЗБРАННЫЙ 1. *прич.* һайланған; 2. *прил.* (*отобранный, лучший*) һайлап алынған, иң яҡшы, һайланма; **избранные произведе́ния сове́тских писа́телей** совет яҙыусыларының һайланма әҫәрҙәре; 3. *в знач. сущ.* **избранные** *мн.* һайлап алынған айырым кешеләр; **для избранных** һайлап алынған айырым кешеләр өсөн.

ИЗБРА́ТЬ *сов. кого-что* һайлау; **избра́ть в коми́ссию** комиссияға һайлау.

ИЗБЫ́ТОК *м.* 1. (*излишек*) артыҡ, кәрәгенән артҡаны; **избы́ток хле́ба** артыҡ икмәк; 2. (*обилие, полнота*) муллыҡ, күплек, артыҡлыҡ, ташып барыу; **избы́ток чувств** тойғоларҙың ташып барыуы.

ИЗБЫ́ТОЧНЫЙ *прил.* мул, кәрәгенән артыҡ.

ИЗВАЯ́НИЕ *с.* статуя, һын.

ИЗВАЯ́ТЬ *сов. кого-что* скульптура яһау (*йәки* эшләү).

ИЗВЕ́ДАТЬ *сов. что, чего* белеү, татып белеү, кисереү; **изве́дать го́ря** ҡайғы кисереү (*йәки* күреү).

ИЗВЕРГ *м.* яуыз, йыртҡыс, ҡанһыҙ кеше.

ИЗВЕРГА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **изве́ргнуть (-ся).**

ИЗВЕ́РГНУТЬ *сов. что* урғытыу, бөркөү, бәреп сығарыу; **вулка́н изве́рг пото́ки ла́вы** вулкан лава ағымын урғытты.

ИЗВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.* урғылыу, урғыу, бөркөлөү, атылып (*йәки* ташып) сығыу.

ИЗВЕРЖЕ́НИЕ *с. см.* **изве́ргнуть(ся).**

ИЗВЕ́РИТЬСЯ *сов. разг.* төңөлөү, төңөлөп бөтөү, өмөт өҙөү, ышаныс юғалтыу; **изве́риться в свои́х си́лах** үҙ көсөнән төңөлөү.

ИЗВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*ловко повернуться*) ҡыйпылып (*йәки* ялтанып) ҡалыу; 2. *перен.* (рәтен табып) ҡотолоу, ысҡыныу, ҡотолоп ҡалыу.

ИЗВЕСТИ́ *сов.* 1. *что, разг.* (*истратить*) тотоп бөтөрөү; **он извёл все де́ньги на поку́пки** ул бөтә аҡсаһын әйбергә тотоп бөтөргән; 2. *кого-что, прост.* (*уничтожить*) бөтөрөү, нәҫелен ҡоротоу; **извести́ комаро́в** серәкәйҙәрҙе бөтөрөү; 3. *кого, разг.* (*измучить*) интектереп бөтөрөү, йөҙәтеү, йөҙәтеп бөтөрөү.

ИЗВЕ́СТИЕ *с.* 1. хәбәр, белдереү, белдермә, мәғлүмәт; **переда́ча после́дних изве́стий** (*по радио*) һуңғы хәбәрҙәр тапшырыу; 2. *только мн.* **изве́стия** (*периодическое издание*) хәбәрҙәр; **Изве́стия Акаде́мии нау́к** Фәндәр академияһының хәбәрҙәре.

ИЗВЕСТИ́СЬ *сов. разг.* йөҙәү, йонсоу, интегеп бөтөү; **извести́сь от бессо́нницы** йоҡоһоҙлоҡтан йонсоу.

ИЗВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* хәбәр итеү, белдереү; **он извести́л о своём прие́зде** ул үҙенең килеүе тураһында хәбәр итте.

ИЗВЁСТКА *ж.* әҙбиз.

ИЗВЕСТКО́ВЫЙ *прил.* әҙбизле; **известко́вый раство́р** әҙбизле эретмә.

ИЗВЕ́СТНО 1. *в знач. сказ. безл. кому* билдәле; **всем изве́стно** барыһына ла билдәле; 2. *в знач. вводн. сл. прост.* әлбиттә, билдәле; **как изве́стно** билдәле булыуынса.

ИЗВЕ́СТНОСТЬ *ж.* (*слава, популярность*) дан, шөһрәт, танылыу; **по́льзоваться изве́стностью** дан тотоу, шөһрәтле булыу, танылыу; ◇ **ста́вить в изве́стность** *см.* **ста́вить.**

ИЗВЕ́СТНЫЙ *прил.* 1. (*знакомый*) билдәле, таныш; **изве́стное всем собы́тие** бөтә кешегә билдәле ваҡиға; 2. (*знаменитый*) атаҡлы, данлыҡлы, танылған, мәшһүр; **изве́стный поэ́т** танылған шағир; 3. (*определённый*) билдәле бер; **в изве́стный моме́нт** билдәле бер ваҡытта; 4. (*некоторый*) ҡайһы бер; **в изве́стных слу́чаях** ҡайһы бер осраҡтарҙа.

ИЗВЕСТНЯ́К *м.* әҙбизташ, бурташ.

И́ЗВЕСТЬ *ж.* әҙбиз; **гашёная и́звесть** иҙелгән әҙбиз.

ИЗВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **извести́ть.**

ИЗВЕЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **извести́ть;** 2. (*письменное сообщение*) белдереү ҡағыҙы, хәбәр; **я получи́л извеще́ние о собра́нии** мин йыйылыш булырын белдергән ҡағыҙ алдым.

ИЗВИ́В *м.* бөгәл, боролма, бөгөлөш; **изви́вы реки́** йылға бөгәлдәре.

ИЗВИВА́ТЬСЯ *несов.* бөгөлөп (*йәки* һығылып) төшөү, борғоланыу, кәкәнләү; бормаланып ятыу; **доро́га извива́лась ме́жду садо́в** баҡсалар араһында юл бормаланып ята.

ИЗВИ́ЛИНА *ж.* бөгәл, борма, боролма; **изви́лины реки́** йылға бөгәле; **изви́лина доро́ги** юл боролмаһы; ◇ **изви́лины мо́зга** мейе йыйырсалары.

ИЗВИ́ЛИСТЫЙ *прил.* боролмалы, бормалы; **изви́листая тропи́нка** боролмалы һуҡмаҡ.

ИЗВИНЕ́НИЕ *с.* 1. ғәфү үтенеү, ғәфү итеүҙе һорау; **проси́ть извине́ния** ғәфү үтенеү; 2. (*основание для оправдания*) кисерергә (*йәки* ғәфү итергә) сәбәп булыу.

ИЗВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* (*простительный*) ғәфү итмәле (*йәки* итерлек).

ИЗВИНИ́ТЬ *сов. кого-что* ғәфү итеү, кисереү; **извини́те!** ғәфү итегеҙ!; ◇ **извини́те за выраже́ние** ғәфү итегеҙ (*һүҙем өсөн*); **нет, уж извини́те!** юҡ инде, ғәфү итегеҙ!, юҡ инде, булмай торһон!

ИЗВИНИ́ТЬСЯ *сов.* ғәфү үтенеү, ғәфү итеүҙе һорау, кисереүҙе һорау; **извини́ться за опозда́ние** һуңлаған өсөн ғәфү үтенеү.

ИЗВИНЯ́ТЬ *несов. см.* **извини́ть.**

ИЗВИНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **извини́ться;** 2. *страд. к* **извиня́ть.**

ИЗВИНЯ́ЮЩИЙ *прил.* ғәфү итерлек; **извиня́ющие обсто́ятельства** ғәфү итерлек шарттар.

ИЗВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **извле́чь.**

ИЗВЛЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **извле́чь** 1, 2.

ИЗВЛЕ́ЧЬ *сов.* 1. *кого-что* (*вынуть*) алыу, тартып алыу, сығарыу; **извле́чь пу́лю из ра́ны** яранан пуляны алыу; 2. *что* (*добыть*) алыу; **извле́чь сок из берёзы** ҡайын һыуын алыу; 3. *что, перен.* (*выбрать*) өҙөмтәләр алыу; ◇ **извле́чь ко́рень** *мат.* тамыр табыу; **извле́чь по́льзу** файҙаһын күреү; **извле́чь уро́к** һабаҡ алыу.

ИЗВНЕ́ *нареч.* тыштан, тышҡы яҡтан, ситтән; **по́мощь извне́** ситтән ярҙам.

ИЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **извести́.**

ИЗВОДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **извести́сь;** 2. *страд. к* **изводи́ть.**

ИЗВО́З *м. уст.* ылаусылыҡ, ылау (*йәки* ылауға) йөрөү (*перевозка грузов*); ылау сабыу (*перевозка людей, почты*).

ИЗВО́ЗНЫЙ *прил.* ылау, ылаусылыҡ; **изво́зный про́мысел** ылаусылыҡ кәсебе.

ИЗВО́ЗЧИК *м.* 1. (*кучер*) ылаусы, йөк ташыусы; 2. (*экипаж с кучером*) извозчик (*экипаж һәм уның күсере*); **е́хать на изво́зчике** извозчик менән барыу.

ИЗВО́ЛИТЬ *несов. уст.*: **чего́ изво́лите?** ни теләйһегеҙ?; **изво́льте са́ми суди́ть** рәхим итеп, үҙегеҙ уйлап ҡарағыҙ; **изво́ль(те), я согла́сен** ярай, яҡшы, мин риза.

ИЗВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов. разг. см.* **изверну́ться.**

ИЗВОРО́ТЛИВОСТЬ *ж.* тапҡырлыҡ, сослоҡ, йылғырлыҡ.

ИЗВОРО́ТЛИВЫЙ *прил.* тапҡыр, сос, йылғыр; **изворо́тливый челове́к** сос кеше.

ИЗВРАТИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*исказить*) боҙоу, үҙгәртеү, үҙгәртеп (*йәки* боҙоп) күрһәтеү; **изврати́ть фа́кты** факттарҙы үҙгәртеп күрһәтеү; 2. *кого-что* (*оказать дурное влияние*) боҙоу, боҙоп бөтөрөү.

ИЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **изврати́ть.**

ИЗВРАЩЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изврати́ть;** 2. (*отклонение от нормы*) боҙолоу (*ашау-эсеүҙәге, енси мөнәсәбәттәге нормаль булмаған хәл*).

ИЗВРАЩЁННОСТЬ *ж.* аҙғынлыҡ, боҙолғанлыҡ.

ИЗВРАЩЁННЫЙ *прил.* 1. (*искажённый*) боҙолған, үҙгәртелгән; 2. (*отклоняющийся от нормы; ненормальный*) аҙғын, боҙоҡ, боҙолған.

ИЗГИ́Б *м.* бөгөм, бөгәл, бөгөл.

ИЗГИБА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **изогну́ть(ся).**

ИЗГЛА́ДИТЬ *сов. что* бөтөрөү, онотторoу; (хәтерҙән) юйыу (*йәки* сығарыу); **кипу́чая жизнь изгла́дила из его́ па́мяти пережива́ния** гөрләп торған тормош уның ҡайғылы кисерештәрен онотторҙо.

ИЗГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* бөтөү, онотолоу; (хәтерҙән) юйылыу (*йәки* сығыу); **изгла́диться из па́мяти** онотолоу, хәтерҙән сығыу.

ИЗГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **изгла́дить.**

ИЗГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изгла́диться;** 2. *страд. к* **изгла́живать.**

ИЗГЛОДА́ТЬ *сов. что, разг.* кимереп (*йәки* ашап) бөтөрөү; **гу́сеницы изглода́ли ли́стья** ҡарышлауыҡтар япраҡтарҙы ашап бөтөргән.

ИЗГНА́НИЕ *с.* 1. *см.* **изгна́ть; изгна́ние врага́** дошманды ҡыуып ебәреү; 2. (*ссылка*) һөргөн; **жить в изгна́нии** һөргөндә йәшәү.

ИЗГНА́ННИК *м.* һөрөлгән (*йәки* иленән ҡыуылған, һөргөнгә ебәрелгән) кеше.

ИЗГНА́ННИЦА *женск. р. к* **изгна́нник.**

ИЗГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*выгнать*) ҡыуыу, ҡыуып ебәреү, һөрөү; 2. *что* (*устранить что-л., решительно избавиться от чего-л.*) алып (*йәки* сығарып) ташлау, сығарыу.

ИЗГОЛО́ВЬЕ *с.* баш яҡ, баш осо; баш аҫты (*мендәр, яҫтыҡ*); у **изголо́вья** баш осонда; **положи́ть поду́шку в изголо́вье** баш аҫтына мендәр һалыу.

ИЗГОЛОДА́ТЬСЯ *сов.* 1. асығыу, асығып бөтөү, кенәшеп бөтөү; 2. *перен.* (*истомиться, соскучиться*) танһығыу, һағыныу, һыуһау; **изголода́ться по хоро́шей кни́ге** яҡшы китап уҡыуға һыуһау.

ИЗГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **изгна́ть.**

И́ЗГОРОДЬ *ж.* кәртә, ситән, ҡойма.

ИЗГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **изгото́вить.**

ИЗГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изгото́виться;** 2. *страд. к* **изгота́вливать.**

ИЗГОТО́ВИТЬ *сов. что* әҙерләү, эшләп (*йәки* яһап) ҡуйыу; эшләп сығарыу; **изгото́вить две ты́сячи ме́тров тка́ни сверх пла́на** пландан тыш ике мең метр туҡыма эшләп сығарыу.

ИЗГОТО́ВИТЬСЯ *сов. воен., спорт.* әҙерләнеү; **изгото́виться к прыжку́** һикереүгә әҙерләнеү.

ИЗГОТО́ВКА *ж. см.* **изгото́вить(ся);** ◇ **взять ружьё на изгото́вку** мылтыҡты атырға әҙерләү.

ИЗГОТОВЛЕ́НИЕ *с. см.* **изгото́вить; изготовле́ние консе́рвов** консервалар әҙерләү.

ИЗГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изгото́вить.**

ИЗГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изгото́виться;** 2. *страд. к* **изготовля́ть.**

ИЗГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **изгры́зть.**

ИЗГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп (*йәки* ашап) бөтөрөү; кимереп тишеү; **мы́ши изгры́зли мешо́к** сысҡандар тоҡто тишкәндәр.

ИЗДАВА́ТЬ I *несов. см.* **изда́ть** I.

ИЗДАВА́ТЬ II *несов. см.* **изда́ть** II.

ИЗДАВА́ТЬСЯ *несов.* 1. (*печататься*) баҫып сығарылыу; **в СССР издаётся мно́го газе́т и журна́лов** СССР-ҙа бик күп газета һәм журналдар баҫып сығарыла; 2. *страд. к* **издава́ть** I.

И́ЗДАВНА *нареч.* әллә ҡасандан, элек-электән, күптән бирле, борон-борондан; **сюда́ и́здавна приезжа́ли отдыха́ть** элек-электән бында ял итергә киләләр ине.

ИЗДАЛЕКА́ *нареч.* алыҫтан, алыҫ ерҙән, йыраҡтан; ◇ **нача́ть издалека́** ситләтеп (*йәки* уратып, алыҫтан алдырып) һөйләү.

И́ЗДАЛИ *нареч. см.* **издалека́.**

ИЗДА́НИЕ *с.* 1. *см.* **изда́ть** I; **изда́ние уче́бников** дәреслектәр баҫып сығарыу; 2. (*изданное произведение*) баҫма, баҫып сығарылған әйбер; **четвёртое изда́ние собра́ния сочине́ний В. И. Ле́нина** В. И. Ленин әҫәрҙәре йыйынтығының дүртенсе баҫма-

һы; **сокращённое издáние** ҡыҫҡартылған баҫма.

ИЗДÁТЕЛЬ *м.* издатель, (*китап, газета һ.б.*) баҫып сығарыусы.

ИЗДÁТЕЛЬСКИЙ *прил.* нәшриәт; **издáтельское дéло** нәшриәт эше.

ИЗДÁТЕЛЬСТВО *с.* нәшриәт; **государственное издáтельство** дәүләт нәшриәте.

ИЗДÁТЬ I *сов. что* 1. баҫыу, баҫып (*йәки* баҫтырып) сығарыу; **издáть кни́гу** китап баҫып сығарыу; 2. (*опубликовать*) сығарыу; **издáть закóн** закон сығарыу.

ИЗДÁТЬ II *сов. что* (*произвести, испустить*) сығарыу, биреү (*тауыш, еҫ*); **издáть звук** тауыш биреү.

ИЗДЕВÁТЕЛЬСКИЙ *прил.* мыҫҡыллы, мәсхәрәле.

ИЗДЕВÁТЕЛЬСТВО *с.* 1. *см.* **издевáться**; 2. (*унижение, оскорбление*) мәсхәрә, мыҫҡыл, мыҫҡыллы көләү.

ИЗДЕВÁТЬСЯ *несов.* мыҫҡыл итеү, мәсхәрәләү.

ИЗДÉЛИЕ *с.* 1. (*изготовление*) эш, эшләү; **товáр кустáрного издéлия** кустарь эшләгән тауар; 2. (*продукт производства*) эшләнеп (*йәки* яһалып) сыҡҡан нәмә, әйбер, тауар; **промы́шленные издéлия** промышленность әйберҙәре; **трикотáжные издéлия** бәйләм әйберҙәр.

ИЗДЁРГАННЫЙ *прил. разг.* ҡаҡшаған, йонсоған, таушалған; **издёрганные нéрвы** ҡаҡшаған нервылар.

ИЗДЁРГАТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡаҡшатыу, (өҙгөләп) йонсотоп бөтөрөү.

ИЗДЁРГАТЬСЯ *сов. разг.* (өҙгөләнеп) үртәлеп (*йәки* йонсоп) бөтөү.

ИЗДЕРЖÁТЬ *сов. что* тотоп (*йәки* таратып) бөтөрөү; **издержáть все дéньги** барлыҡ аҡсаны тотоп бөтөрөү.

ИЗДЕРЖÁТЬСЯ *сов. разг.* тотоноп бөтөү.

ИЗДÉРЖИВАТЬ *несов. см.* **издержáть.**

ИЗДÉРЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **издержáться**; 2. *страд. к* **издéрживать.**

ИЗДÉРЖКИ *мн.* (*ед.* **издéржка** *ж.*) сығым, расход; **путевы́е издéржки** юл сығымдары.

ИЗДÓХНУТЬ *сов.* 1. (*о животных*) үлеү; 2. *груб.* (*о человеке*) дөмөгөү, тонсоғоу.

ИЗДРÉВЛЕ *нареч. книжн. см.* **и́сстари.**

ИЗДЫХÁНИЕ *с.*: **до послéднего издыхáния** һуңғы һулышҡа тиклем, үлгәнсе; **при послéднем издыхáнии** һуңғы һулыш алғанда, йән бирер алдында, үлем алдында.

ИЗДЫХÁТЬ *несов. см.* **издóхнуть.**

ИЗЖÁЛИТЬ *сов. кого-что* сағып бөтөрөү; **пчёлы изжáлили мне всю шéю** бал ҡорттары муйынымды сағып бөтөрҙө.

ИЗЖÁРИТЬ *сов. кого-что* ҡурыу, ҡурып (*йәки* ҡыҙҙырып) бешереү, ҡыҙҙырыу; **изжáрить кýрицу** тауыҡ ҡыҙҙырып бешереү.

ИЗЖÁРИТЬСЯ *сов.* ҡурылыу, ҡурылып бешеү, ҡыҙҙырылыу.

ИЗЖЁВАННЫЙ 1. *прич.* сәйнәлгән; 2. *прил. прост.* (*сильно измятый*) таушалған; **изжёванное плáтье** таушалған күлдәк.

ИЗЖЕВÁТЬ *сов. что* сәйнәп бөтөрөү, сәйнәп эштән сығарыу.

ИЗЖИВÁНИЕ *с. см.* **изжи́ть.**

ИЗЖИВÁТЬ *несов. см.* **изжи́ть.**

ИЗЖИВÁТЬСЯ *несов.* 1. (*исчезать*) юғала (*йәки* юҡҡа сыға, бөтә) барыу; **послéдствия войны́ постепéнно изживáются** һуғыш килтергән зыяндар аҡрынлап бөтә баралар; 2. *страд. к* **изживáть.**

ИЗЖИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу; **изжи́ть имéющиеся недостáтки** булған етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү.

ИЗЖÓГА *ж.* үҙәк көйөү (*йәки* көйҙөрөү).

ИЗ-ЗА *предлог с род. п.* 1. (*откуда*) =дан (=дән, =ҙан, =ҙән, =нан, =нән, =тан, =тән), артынан, аша; **встать из-за столá** өҫтәл артынан (*йәки* янынан) тороу; **из-за двéри** ишек артынан (*йәки* аша); **из-за грани́цы** сит илдән; **дéйствовать из-за углá** мөйөштән йәшерен хәрәкәт итеү; 2. (*при указании причины*) =ға (=гә) күрә, =ғанлыҡтан (=гәнлектән), өсөн, сәбәпле, арҡаһында, арҡала; **из-за тебя́** һинең өсөн; **из-за дождя́ я опоздáл** мин ямғыр булғанлыҡтан һуңға ҡалдым; **э́то случи́лось из-за вáшей неосторóжности** был һеҙҙең һаҡһыҙлығығыҙ арҡаһында булды.

ИЗЗЯ́БНУТЬ *сов. разг.* ныҡ өшөү, өшөп (*йәки* туңып) бөтөү.

ИЗЛАГÁТЬ *несов. см.* **изложи́ть.**

ИЗЛЕНИ́ТЬСЯ *сов. разг.* ялҡауланыу, ялҡауланып бөтөү.

ИЗЛЁТ *м.* төшөү алды; **пýля на излёте бьёт слáбо** йәҙрә төшөү алдынан көсһөҙ барып тейә.

ИЗЛЕЧÉНИЕ *с.* 1. (*устранение болезни*) дарыулап һауыҡтырыу; 2. (*выздоровление*) һауығыу, сәләмәтләнеү; **излечéние наступи́ло бы́стро** тиҙ һауыҡты.

ИЗЛÉЧИВАТЬ *несов. см.* **излечи́ть.**

ИЗЛÉЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **излечи́ться**; 2. (*поддаваться лечению*) һауығыу; 3. *страд. к* **излéчивать.**

ИЗЛЕЧИ́МЫЙ *прил.* һауығырлыҡ, дауалағанда төҙәлерлек, сәләмәтләнерлек, дарыулап була торған, бөтә (*йәки* яҙыла) торған; **излечи́мая болéзнь** дауалағанда төҙәлерлек ауырыу, бөтә торған ауырыу.

ИЗЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* 1. дарыулап һауыҡтырыу; 2. *перен.* (*избавить*) ҡотолдороу (*берәй үйҙән йәки насар ҡылыҡтан*).

ИЗЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* 1. дарыуланып һауығыу, терелеү; 2. *перен.* (*избавиться*) ҡотолоу (*берәй үй йәки насар ҡылыҡтан*).

ИЗЛИВÁТЬ *несов. см.* **изли́ть.**

ИЗЛИВÁТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изли́ться**; 2. *страд. к* **изливáть.**

ИЗЛИ́ТЬ *сов. что, книжн.* 1. *уст.* түгеү, сәсеү; **изли́ть потóки свéта** көлтә-көлтә нурҙар түгеү; 2. *перен.* (*выразить*) йөрәктәген бушатыу (*йәки* асып һалыу, әйтеү); **изли́ть свою́ благодáрность** рәхмәттәр әйтеү.

ИЗЛИ́ТЬСЯ *сов. книжн. уст.* түгелеү, ағылыу, яуыу.

ИЗЛИ́ШЕК *м.* 1. (*лишнее*) артыҡ; **продáжа изли́шков хлéба государству** артыҡ игенде дәүләткә һатыу; 2. (*избыток*) артыҡ, кәрәгенән артыҡ, артҡан нәмә; **изли́шек товáра** тауарҙың артҡаны; ◇ **с изли́шком** артығы менән.

ИЗЛИШЕСТВО *с.* кәрәгенән артыҡ, норманан тыш ҡулланғанлыҡ.

ИЗЛИШНИЙ *прил.* артыҡ, кәрәгенән артыҡ; **считать излишним** артыҡ тип һанау; **излишняя поспешность** кәрәгенән артыҡ ашығыу.

ИЗЛИЯНИЯ *мн.* (*ед.* **излияние** *с.*) сер сисеү, йөрәктәген бушатыу (*йәки* асып һалыу); **дружеские излияния** дуҫтарса сер сисеү, йөрәктәген асып һалыу.

ИЗЛОВИТЬ *сов. кого-что, разг.* тотоу, тотоп алыу; **изловить вора** ҡараҡты тотоу.

ИЗЛОВЧИТЬСЯ *сов. разг.* рәтен (*йәки* ибен, яйын) табыу, яйын тура килтереү, өлгөрөү (*уңайлы моменттә*); **он изловчился и ударил мяч** ул, яйын табып, тупты һуғып та ебәрҙе.

ИЗЛОЖЕНИЕ *с.* 1. *см.* **изложить; изложение на бумаге своего проекта** үҙеңдең проектыңды яҙып биреү; 2. (*пересказ*) изложение (*үҙ һүҙҙәре менән бер әйберҙе ҡабаттан яҙыу*).

ИЗЛОЖИТЬ *сов. что* яҙып (*йәки* һөйләп) биреү; **изложить своё мнение** үҙеңдең уйыңды һөйләп биреү.

ИЗЛОМ *м.* 1. (*место перелома, разлома*) һынған (*йәки* ватылған) урын; 2. (*поворот, сгиб*) боролма; **изломы дороги** юл боролмалары.

ИЗЛОМАННЫЙ 1. *прич.* ватылған, һынған; боҙолған; 2. *прил.* (*не прямой*) боролмалы, кәкере-бөкөрө; **изломанная линия** кәкере-бөкөрө һыҙыҡ; 3. *прил. перен.* (*о человеке*) боҙолған (*кеше*).

ИЗЛОМАТЬ *сов.* 1. *что* һындырып (*йәки* ватып) бөтөрөү; **изломать игрушку** уйынсыҡты ватып бөтөрөү; 2. *кого-что, перен. разг.* боҙоу, үҙгәртеү; **изломать характер** характерен боҙоу, үҙгәртеү.

ИЗЛОМАТЬСЯ *сов.* 1. ватылып (*йәки* һынып) бөтөү; 2. *перен. разг.* үҙгәреү, боҙолоу.

ИЗЛУЧАТЬ *несов. что* (*нур, йылы һ. б.*) сығарыу, һибеү, таратыу, сәсеү; **солнце излучает тепло** ҡояш йылы тарата.

ИЗЛУЧАТЬСЯ *несов.* 1. (*нур, йылы һ. б.*) сығыу, таралыу, һибелеү, сәселеү; 2. *страд. к* **излучать.**

ИЗЛУЧЕНИЕ *с. см.* **излучить(ся); радиоактивное излучение** радиоактив нурҙар таратыу.

ИЗЛУЧИНА *ж.* боролош, боролма, бөгөлөш, бөгөм (*йылғала һ. б.*).

ИЗЛУЧИТЬ *сов. см.* **излучать.**

ИЗЛУЧИТЬСЯ *сов. см.* **излучаться** 1.

ИЗЛЮБЛЕННЫЙ *прил.* яратҡан, иң яратҡан; **излюбленный приём** яратҡан алым.

ИЗМАЗАТЬ *сов. кого-что, разг.* буяп (*йәки* бысратып) бөтөрөү; **измазать пальцы чернилами** бармаҡтарҙы ҡараға буяп бөтөрөү.

ИЗМАЗАТЬСЯ *сов. разг.* бысранып (*йәки* буялып) бөтөү; **измазаться в глине** балсыҡҡа буялып бөтөү.

ИЗМАТЫВАТЬ *несов. см.* **измотать.**

ИЗМАТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **измотаться;** 2. *страд. к* **изматывать.**

ИЗМЕЛЬЧАНИЕ *с. см.* **измельчать** I.

ИЗМЕЛЬЧАТЬ I *сов.* 1. (*выродиться*) вағайыу, ваҡланыу; **фруктовые деревья измельчали от недостатка ухода** тәрбиә етешмәгәнлектән емеш ағастары вағайҙылар; 2. (*о водоёмах*) һайығыу.

ИЗМЕЛЬЧАТЬ II *несов. см.* **измельчить.**

ИЗМЕЛЬЧЕНИЕ *с. см.* **измельчить.**

ИЗМЕЛЬЧИТЬ *сов. что* ваҡлау, ваҡлап (*йәки* онтап, тураҡлап) бөтөрөү.

ИЗМЕЛЬЧИТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, онталып (*йәки* туралып) бөтөү.

ИЗМЕНА *ж.* хыянат, һатылыу; өҫтөнән йөрөү; **государственная измена** дәүләткә хыянат; **супружеская измена** (*иренең йәки ҡатыныңың*) өҫтөнән йөрөү.

ИЗМЕНЕНИЕ *с.* 1. *см.* **изменить** I *и* **измениться; изменение погоды** һауаның үҙгәреүе; 2. (*поправка, перемена*) үҙгәреш; **внести изменения в статью** мәҡәләгә үҙгәрештәр индереү.

ИЗМЕНИТЬ I *сов. кого-что* үҙгәртеү; **изменить решение** ҡарарҙы үҙгәртеү.

ИЗМЕНИТЬ II *сов.* 1. *кому-чему* (*предать*) хыянат итеү; 2. *кому-чему* (*нарушить верность*) һүҙҙә тормау, ышанысты юғалтыу; **изменить своему слову** үҙ һүҙеңдә тормау; 3. *кому* (*нарушить супружескую верность*) хыянат итеү; ◇ **голос ему изменил** уның тауышы бөттө; **память ей изменила** уның хәтере яңылышты (*йәки* онотто); **силы мне изменили** минән көс китте; **счастье ему изменило** бәхете кирегә китте.

ИЗМЕНИТЬСЯ *сов.* үҙгәреү, башҡаланыу; **измениться к лучшему** яҡшыға табан үҙгәреү; **измениться в лице** төҫ үҙгәреү, төҫө башҡаланыу.

ИЗМЕННИК *м.* 1. хыянатсы, хаин; 2. *разг. уст.* (*в любви*) алдаҡсы, хыянатсы.

ИЗМЕННИЦА *женск. р. к* **изменник.**

ИЗМЕННИЧЕСКИЙ *прил.* хыянатсыл; **изменнический поступок** хыянатсыл эш.

ИЗМЕНЧИВОСТЬ *ж.* 1. үҙгәреүсәнлек; **изменчивость погоды** һауаның үҙгәреүсәнлеге; 2. *биол.* үҙгәреүсәнлек (*организмдең ата-бабаларында булмаған ҡайһы бер сифаттарҙы алыу һәләтлеге*).

ИЗМЕНЧИВЫЙ *прил.* үҙгәреүсән, үҙгәреп тороусан, алмашыныусан; **изменчивая погода** алмашынып тороусан һауа.

ИЗМЕНЯЕМОСТЬ *ж.* үҙгәртелеш, үҙгәреүсәнлек; **изменяемость слова по падежам** һүҙҙәрҙең килеш менән үҙгәртелеше.

ИЗМЕНЯЕМЫЙ *прил.* үҙгәреүсән, үҙгәртелә (*йәки* үҙгәрә) торған, алмашына торған; **изменяемые части речи** үҙгәреүсән һүҙ төркөмдәре.

ИЗМЕНЯТЬ *несов. см.* **изменить.**

ИЗМЕНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **измениться;** 2. *страд. к* **изменять.**

ИЗМЕРЕНИЕ *с.* 1. *см.* **измерить;** 2. *мат.* үлсәү, үлсәм.

ИЗМЕРИМЫЙ *прил.* үлсәнерлек, үлсәй алырлыҡ, үлсәнмәле; **измеримая величина** үлсәнмәле дәүмәл.

ИЗМЕРИТЕЛЬ *м.* үлсәүес, үлсәгес; **измеритель давления воздуха** һауа баҫымын үлсәгес.

ИЗМЕРИТЕЛЬНЫЙ *прил.* үлсәү; **измерительные приборы** үлсәү приборҙары.

ИЗМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү; **изме́рить больно́му температу́ру** ауырыуҙың температураһын үлсәү; **изме́рить на гла́з** күҙ менән самалау.

ИЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **изме́рить.**

ИЗМОЖДЁННЫЙ *прил.* үтә йөҙәгән, әлһерәгән, йонсоған; **измождённый вид** йонсоған ҡиәфәт.

ИЗМО́КНУТЬ *сов. разг.* һыуланыу, сыланыу, (сыланып) күшегеп бөтөү; **он измо́к под дождём** ул ямғыр аҫтында ҡалып күшегеп бөткән.

ИЗМО́Р *м.*: **взять измо́ром** 1) йөҙәтеп, хәлдән тайҙырып алыу, еңеү (*мәҫ. крепосте ҡамап тороп, көсөн бөтөрөп алыу*); 2) *перен.* йөҙәтеп бөтөрөү, теңкәһен ҡоротоу, йотатыу (*кешене нәмә булһа ла һорап ялҡытып бөтөрөү*).

И́ЗМОРОЗЬ *ж.* (*иней*) бәҫ, ҡырау, ҡылау.

И́ЗМОРОСЬ *ж.* (*мелкий дождь*) быҫҡаҡ (*йәки ваҡ*) ямғыр; **осе́нняя и́зморось** көҙгө быҫҡаҡ ямғыр.

ИЗМОТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* әлһерәтеү, йөҙәтеү, ҡаҡшатыу, хәлдән тайҙырыу, йөҙәтеп бөтөрөү.

ИЗМОТА́ТЬСЯ *сов. разг.* әлһерәү, алйып (*йәки* йөҙәп) бөтөү, хәлдән тайыу.

ИЗМОЧА́ЛИТЬ *сов. разг.* 1. *что* ылдыратыу, теткеләп бөтөрөү, сүбәкләү; 2. *кого, перен.* (*утомить*) әлһерәтеү, хәлдән тайҙырыу.

ИЗМОЧА́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* 1. ылдырау, тетелеү, йөнтәҫләнеү, сүбәкләнеү; 2. *перен.* (*утомиться*) әлһерәү, хәлдән тайыу, йөҙәү.

ИЗМУ́ЧЕННЫЙ 1. *прич.* интектерелгән; 2. *прил.* интеккән, ғазапланған; йонсоған, йөҙәгән, сиктән тыш арыған.

ИЗМУ́ЧИТЬ *сов. кого-что* яфалау, интектереү, ғазаплау, интектереп (*йәки* ғазаплап) бөтөрөү; **изму́чить ходьбо́й** күп йөрөтөп яфалау.

ИЗМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* йөҙәү, интегеү, алйыу, йөҙәп (*йәки* интегеп, алйып) бөтөү.

ИЗМЫВА́ТЬСЯ *несов. разг.* кәмһетеү, мыҫҡыллау, мәсхәрәләү.

ИЗМЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **измы́лить.**

ИЗМЫ́ЛИТЬ *сов. что, разг.* тотоноп бөтөү, йыуынып (*йәки* һөртөп) бөтөрөү (*һабынды*).

ИЗМЫ́ЛИТЬСЯ *сов. разг.* тотолоп бөтөү, йыуыныуға (*йәки* кер йыуыуға) тотолоп бөтөү (*һабын тураһында*).

ИЗМЫ́СЛИТЬ *сов. см.* **измышля́ть.**

ИЗМЫШЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **измышля́ть;** 2. (*вымысел, ложь*) уйҙырма, ялған, уйлап сығарылған нәмә.

ИЗМЫШЛЯ́ТЬ *несов. что* уйлап сығарыу; **измышля́ть вся́кие небыли́цы** булмаған юҡ-бар нәмәләр уйлап сығарыу.

ИЗМЯ́ТЬ *сов. что* иҙеп бөтөрөү; таушалдырып (*йәки* борсоп) бөтөрөү, борһалау; **измя́ть пла́тье** күлдәкте таушалдырып бөтөрөү.

ИЗМЯ́ТЬСЯ *сов.* иҙелеп бөтөү; таушалып бөтөү, борһаланыу.

ИЗНА́НКА *ж.* 1. эске яҡ, тиҫкәре (*йәки* һул яҡ); 2. *перен.* йәшерен (*йәки* эске) яҡ, сер; **изна́нка собы́тий** ваҡиғаларҙың сере.

ИЗНАСИ́ЛОВАНИЕ *с. см.* **изнаси́ловать.**

ИЗНАСИ́ЛОВАТЬ *сов. кого* көсләү.

ИЗНА́ШИВАЕМОСТЬ *ж.* туҙғанлыҡ, тотолғанлыҡ; **изна́шиваемость маши́ны** машинаның туҙғанлығы.

ИЗНА́ШИВАНИЕ *с. см.* **износи́ть(ся); предохрани́ть ча́сти маши́н от изна́шивания** машинаның өлөштәрен туҙыуҙан һаҡлау.

ИЗНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **износи́ть.**

ИЗНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **износи́ться;** 2. *страд. к* **изна́шивать.**

ИЗНЕ́ЖЕННОСТЬ *ж.* наҙлылыҡ, үтә иркәлек.

ИЗНЕ́ЖЕННЫЙ *прил.* иркә, наҙлы, иркәләп боҙолған; **изне́женный челове́к** үтә наҙлы кеше.

ИЗНЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **изне́жить.**

ИЗНЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изне́житься;** 2. *страд. к* **изне́живать.**

ИЗНЕ́ЖИТЬ *сов. кого-что* иркәләү, наҙлау, иркәләп боҙоп бөтөрөү.

ИЗНЕ́ЖИТЬСЯ *сов.* иркәләнеү, наҙланып китеү.

ИЗНЕМОГА́ТЬ *несов. см.* **изнемо́чь; изнемога́ть от уста́лости** арып аяҡтан йығылыу.

ИЗНЕМО́ЧЬ *сов.* хәлһеҙләнеү, әлһерәү, көстән тайыу, аяҡтан йығылыу.

ИЗНЕ́РВНИЧАТЬСЯ *сов.* нервный булып бөтөү.

ИЗНО́С *м.* 1. *см.* **износи́ться** 1; 2. *см.* **изна́шиваемость;** ◇ **не знать изно́су (изно́са)** туҙыуҙы белмәү; **до изно́су (изно́са)** туҙғансы.

ИЗНОСИ́ТЬ *сов. что* туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү (*кейемде, аяҡ кейемен*).

ИЗНОСИ́ТЬСЯ *сов.* 1. туҙыу, туҙып бөтөү; ашалыу; **ча́сти маши́н износи́лись** машинаның өлөштәре ашалған; 2. *перен. разг.* (*состариться, одряхлеть*) туҙыу, ҡартайыу, көс китеү.

ИЗНО́ШЕННЫЙ *прил.* 1. иҫкергән, туҙған; **изно́шенное пальто́** туҙған пальто; 2. *перен. разг.* таушалған, туҙған; **изно́шенное лицо́** таушалған йөҙ.

ИЗНУРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изнури́ть;** 2. (*состояние*) йөҙәү, әлһерәү, йонсоу; **дойти́ до кра́йнего изнуре́ния** йонсоуҙың сигенә етеү.

ИЗНУРЁННОСТЬ *ж.* йонсоғанлыҡ, йөҙәгәнлек.

ИЗНУРЁННЫЙ *прил.* йөҙәгән, йонсоған, әлһерәгән.

ИЗНУРИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөҙәткес, йонсотҡос, интектергес; **изнури́тельная боле́знь** йонсотҡос ауырыу.

ИЗНУРИ́ТЬ *сов. кого-что* йонсотоу, йөҙәтеү, әлһерәтеү.

ИЗНУРИ́ТЬСЯ *сов.* йонсоу, йөҙәү, әлһерәү.

ИЗНУРЯ́ТЬ *несов. см.* **изнури́ть.**

ИЗНУРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изнури́ться;** 2. *страд. к* **изнуря́ть.**

ИЗНУТРИ́ *нареч.* эске яҡтан, эстән; **дверь заперта́ изнутри́** ишек эске яҡтан бикле.

ИЗНЫВА́ТЬ *несов.* интегеү, яфа сигеү, йөҙәү; **изныва́ть от жары́** эҫелектән яфа сигеү; **изныва́ть от ску́ки** күңелһеҙлектән йөҙәү.

ИЗНЫ́ТЬ *сов. см.* **изныва́ть.**

ИЗО *предлог см.* **из; изо всёй си́лы** бөтә көскә, барлыҡ көсөнә; **изо дня́ в де́нь** көндән-көн, көндән-көнгә.

ИЗОБА́РА *ж.* изобара (1. *геофиз. картала һауа баҫымы бер төрлө булған урындарҙы тоташтырыусы һыҙыҡ;* 2. *физ. физик дәүмәлдәр араһындағы бәйләлекте даими баҫым ваҡытында һүрәтләүсе һыҙыҡ*).

ИЗОБИ́ЛИЕ *с.* күплек, байлыҡ, муллыҡ; **изоби́лие проду́ктов** продукттарҙың күплеге; **в изоби́лии** мул, муллыҡта.

ИЗОБИ́ЛОВАТЬ *несов. кем-чем и без доп.* күп (*йәки* бай, мул) булыу, тулып ятыу; **Ура́л изоби́лует поле́зными ископа́емыми** Уралда файҙалы ҡаҙылма байлыҡтар тулып ята.

ИЗОБИ́ЛЬНЫЙ *прил.* күп, бай, мул; **изоби́льная расти́тельность** мул үҫемлек.

ИЗОБЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **изобличи́ть.**

ИЗОБЛИЧЕ́НИЕ *с. см.* **изобличи́ть.**

ИЗОБЛИЧИ́ТЕЛЬ *м.* йөҙөн асыусы, фаш итеүсе, фашлаусы.

ИЗОБЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* йөҙөн асыусы, фаш итеүсе, фашлаусы; **изобличи́тельные докуме́нты** фашлаусы документтәр.

ИЗОБЛИЧИ́ТЬ *сов. кого* йөҙөн (*йәки* ғәйебен) асыу, фаш итеү.

ИЗОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **изобрази́ть.**

ИЗОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изобрази́ться;** 2. *страд. к* **изобража́ть** (*см.* **изобрази́ть** 1, 2).

ИЗОБРАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изобрази́ть(ся);** 2. (*воспроизведение*) төшөрөлгән һүрәт, һын, рәсем; **моне́та с изображе́нием ге́рба** герб һүрәте төшөрөлгән аҡса; 3. (*образ предмета, отражённый где-л.*) шәүлә, билдә, эҙ; **изображе́ние в зе́ркале** көҙгөгә төшкән шәүлә.

ИЗОБРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һүрәтләү; **изобрази́тельный приём** һүрәтләү алымы; ◇ **изобрази́тельные иску́сства** һынлы сәнғәт.

ИЗОБРАЗИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*воспроизвести*) һүрәтләндереү, һүрәтләү, кәүҙәләндереү; **изобрази́ть на полотне́ оборо́ну Волгогра́да** полотнола Волгоград обороналһын кәүҙәләндереү; 2. *кого-что* (*представить на сцене*) күрһәтеү, (образын) биреү; 3. *что, уст.* (*выразить*) төҫөнә (*йәки* йөҙөнә) сығыу; **его́ лицо́ изобрази́ло испу́г** уның йөҙөнә ҡурҡыу билдәһе сыҡты.

ИЗОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* күренеү, (төҫөнә) сығыу, (йөҙөндә) сағылыу; **на его́ лице́ изобрази́лось удивле́ние** уның аптырауы төҫөнә сыҡты.

ИЗОБРЕСТИ́ *сов. что* уйлап сығарыу; **изобрести́ спо́соб** әмәлен (*йәки* юлын) уйлап табыу.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬ *м.* уйлап сығарыусы (*йәки* табыусы); **А. Н. Лоды́гин — изобрета́тель электри́ческой ла́мпочки** А. Н. Лодыгин — электр лампаһын уйлап сығарыусы.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* уйлап табыу (*йәки* сығарыу) һәләтлеге; **прояви́ть изобрета́тельность** уйлап табыу һәләтлеге күрһәтеү.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* (яңынан) уйлап сығарырға оҫта (*йәки* һәләтле).

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* уйлап сығарыу (*йәки* табыу); **у него́ больши́е изобрета́тельские спосо́бности** унда уйлап табыу һәләте ҙур.

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬСТВО *с.* уйлап сығарыу эше (*йәки* һәләте); **занима́ться изобрета́тельством** уйлап сығарыу эше менән шөғөлләнеү.

ИЗОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **изобрести́.**

ИЗОБРЕТЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изобрести́;** 2. (*изобретённая вещь*) уйлап сығарылған (*йәки* табылған) нәмә; **но́вые изобрете́ния сове́тских инжене́ров** совет инженерҙәренең уйлап тапҡан яңы әйберҙәре.

ИЗО́ГНУТЫЙ 1. *прич.* бөгөлгән, эйелгән; 2. *прил.* кәкере, ураҡ һымаҡ.

ИЗОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, эйеү; бөгәрләү.

ИЗОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, эйелеү; бөгәрләнеү.

ИЗО́ДРАННЫЙ 1. *прич.* тишелгән, тишелеп бөткән, сыйылып бөткән; 2. *прил.* йыртыҡ, йыртылған, йыртылып бөткән.

ИЗОДРА́ТЬ *сов. что, разг.* йыртып (*йәки* тишеп, йыртҡылап) бөтөрөү, сыйып бөтөрөү; **изодра́ть в кло́чья** киҫәктәргә йыртҡылап бөтөрөү.

ИЗОДРА́ТЬСЯ *сов. разг.* йыртылып (*йәки* тишелеп, йыртҡыланып) бөтөү; сыйылып бөтөү; **изодра́ться вконе́ц** бөтөнләй йыртҡыланып бөтөү.

ИЗОЙТИ́ *сов. чем, разг.* хәлдән тайыу; **изойти́ слеза́ми** илап хәлдән тайыу; **изойти́ кро́вью** ҡанһырау, ҡан ағып хәлдән тайыу.

ИЗОЛИ́РОВАННОСТЬ *ж.* айырымлыҡ, яңғыҙлыҡ; айырылғанлыҡ, бүленгәнлек, бүлеп ҡуйылғанлыҡ.

ИЗОЛИ́РОВАННЫЙ 1. *прич.* үҙенә айырым ҡуйылған (*йәки* урынлаштырылған); 2. *прил.* айырылған, айырым; **изоли́рованная ко́мната** айырым (*йәки* башҡаларҙан айырылған) бүлмә; 3. *прил. тех.* изоляцияланған; **изоли́рованный электри́ческий про́вод** изоляцияланған электр сымы.

ИЗОЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* 1. *кого-что* айырыу, айырым тотоу (*йәки* урынға ҡуйыу); **изоли́ровать больно́го** ауырыуҙы айырым урынға ҡуйыу; 2. *что, тех.* изоляциялау; **изоли́ровать ка́бель** кабелде изоляциялау.

ИЗОЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов.* айырымланыу, айырым урынға ҡуйылыу, айырым тотолоу; 2. *несов. страд. к* **изоли́ровать.**

ИЗОЛИРО́ВКА *ж. см.* **изоли́ровать** 2; **изолиро́вка про́вода** сымды изоляциялау.

ИЗОЛИРО́ВОЧНЫЙ *прил. тех.* изоляциялаусы, изоляция өсөн булған, изоляцияға китә (*йәки* тотола) торған.

ИЗОЛЯ́ТОР *м.* изолятор (1. *электр тоғы үткәрмәй торған әйбер, мәҫ. каучук, быяла;* 2. *тех. электр үткәреүҙә ҡулланыла*

торған ролик, электр сынаяғы; 3. *ауырыу-ҙар өсөн айырым бүлмә*).

ИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ *прил.* изоляция, изоляциялау; **изоляцио́нная ле́нта** изоляция таҫмаһы.

ИЗОЛЯ́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **изоли́ровать(ся)**; 2. *см.* **изоля́тор** 1.

ИЗОМОРФИ́ЗМ *м. хим.* изоморфизм (*тәбиғи яҡтан бер-береһенә яҡын торған төрлө кристалл матдәләрҙең иретмәлә ҡушылып, бер формала кристалланыуы, мәҫ. асыуташтар*).

ИЗОРВА́ТЬ *сов. что* йыртыу, йыртып бөтөрөү.

ИЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* йыртылыу, йыртылып бөтөү.

ИЗОТЕ́РМА *ж.* изотерма (1. *геогр. картала бер төрлө урта температуралы урындарҙы тоташтырыусы һыҙыҡ*; 2. *физ. дәүмәлдәр араһындағы бәйләнеште даими температура ваҡытында һүрәтләүсе һыҙыҡ*).

ИЗОТО́ПЫ *мн.* (*ед.* **изото́п** *м.*) *спец.* изотоптар (*бер үк химик элемент атомының ауырлыҡтары һәм радиоактивлектәре менән бер-береһенән айырылған төрҙәре*); **изото́пы ура́на** уран изотоптары.

ИЗОХРО́ННЫЙ *прил. физ.* бер үк дауамлылыҡтағы (*йәки* оҙайлыҡлы); **изохро́нные колеба́ния** бер үк дауамлылыҡтағы тирбәлеүҙәр.

ИЗОЩРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **изощри́ть(ся)**; 2. (*хитрость*) хәйләлек, сослоҡ.

ИЗОЩРЁННОСТЬ *ж.* үткерлек, камиллек, һиҙгерлек, нескәлек; **изощрённость ума́** аҡыл камиллеге.

ИЗОЩРЁННЫЙ *прил.* (*утончённый*) үткер, һиҙгер, нескә, камилләшкән (*аҡыл, ишетеү, һиҙеү һ. б. тураһында*).

ИЗОЩРИ́ТЬ *сов. что* үткерләндереү, һиҙгерләтеү, үҫтереү.

ИЗОЩРИ́ТЬСЯ *сов.* үткерләнеү, һиҙгерләнеү, камилләшеү, оҫтарыу, оҫтарып алыу.

ИЗОЩРЯ́ТЬ *несов. см.* **изощри́ть.**

ИЗОЩРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изощри́ться**; 2. (*идти на всякие ухищрения ради чего-л.*) тырышыу, бөтә оҫталығын ҡулланыу; 3. *страд. к* **изощря́ть.**

ИЗ-ПОД, ИЗ-ПОДО *предлог с род. п.* 1. (*при обозначении направленности действия из какого-л. места, находящегося под чем-л.*) аҫтынан, түбәндән; **из-под земли́** ер аҫтынан; 2. (*при обозначении появления из какого-л. населённого места*) яғынан; **он из-под Оренбу́рга** ул Оренбург яғынан; 3. (*при освобождении от чего-л.*) -дан (-дән, -ҙан, -ҙән, -нан, -нән, -тан, -тән); **вы́вести из-под уда́ра** бәләнән алып ҡалыу; 4. (*при определении вместилища*): **я́щик из-под посу́ды** һауыт-һаба йәшниге; ◇ **из-под но́су** *см.* **нос**; **из-под па́лки** *см.* **па́лка.**

ИЗРАЗЕ́Ц *м.* сынаяҡ кирбес, кафель.

ИЗРАЗЦО́ВЫЙ *прил.* сынаяҡ кирбес, кафель; **изразцо́вая печь** кафель мейес.

ИЗРА́НИТЬ *сов. кого-что* яралап (*йәки* йәрәхәтләп) бөтөрөү.

ИЗРАСХО́ДОВАТЬ *сов. что* тотоп бөтөрөү; биреү, үткәреү (*время*); **израсхо́довать все де́ньги на поку́пку** бөтә аҡсаны әйбер һатып алып бөтөрөү.

ИЗРАСХО́ДОВАТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*произвести большие расходы*) тотоноп бөтөү; 2. (*прийти к концу*) тотолоп бөтөү; **бензи́н израсхо́довался** бензин бөткән.

И́ЗРЕДКА *нареч.* һирәк кенә, әллә ниҙә бер, ара-тирә, һирәк-һаяҡ; **он и́зредка быва́ет у нас** ул беҙҙә һирәк-һаяҡ булғылай; **и́зредка попада́лись кусты́** ара-тирә ҡыуаҡлыҡтар күренеп китә.

ИЗРЕ́ЗАННЫЙ 1. *прич.* тураҡланған, телгеләнгән, киҫкеләнгән; 2. *прил.* йырғыланған, йырғыланып бөткән, соҡорло-саҡырлы; **изре́занная ме́стность** йырғыланып бөткән урын.

ИЗРЕ́ЗАТЬ *сов. что* 1. (*разре́зать на части*; *сделать много порезов*) телгеләп (*йәки* киҫкеләп тураҡлап, ярып) бөтөрөү; 2. (*пересечь во многих местах*) йырғылау, бүлгеләү, йырғылап бөтөрөү.

ИЗРЕ́ЗАТЬСЯ *сов. разг.* телгеләнеү, киҫелеп бөтөү; **изре́заться о камы́ш** ҡамышҡа киҫелеп бөтөү.

ИЗРЕ́ЗЫВАТЬ *несов см.* **изре́зать.**

ИЗРЕКА́ТЬ *несов. см.* **изре́чь.**

ИЗРЕЧЕ́НИЕ *с.* хикмәтле һүҙ.

ИЗРЕ́ЧЬ *сов. что и без доп., уст. поэт.* һөйләп (*йәки* әйтеп) биреү; **изре́чь и́стину** дөрөҫлөктө һөйләп биреү.

ИЗРЕШЕТИ́ТЬ *сов. кого-что* тишкеләп (*йәки* селтәрләп) бөтөрөү.

ИЗРЕШЕТИ́ТЬСЯ *сов.* тишкеләнеп (*йәки* селтәрләнеп) бөтөү.

ИЗРИСОВА́ТЬ *сов. что* һүрәт (*йәки* рәсем) яһап бөтөрөү.

ИЗРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **изрисова́ть.**

ИЗРУБА́ТЬ *несов. см.* **изруби́ть.**

ИЗРУБИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*на мелкие части*) тураҡлап бөтөрөү, тураҡлау, тапау; **изруби́ть на дрова́** утынға тураҡлау; **изруби́ть мя́со на котле́ты** котлеткә ит тапау; 2. *кого* (*убить*) ҡырып бөтөрөү, турау; **изруби́ть врага́** дошманды ҡырып бөтөрөү.

ИЗРУГА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* бик ныҡ тиргәү, эттән алып эткә һалыу, һүгеп ташлау.

ИЗРЫГА́ТЬ *несов. см.* **изрыгну́ть**; ◇ **изрыга́ть прокля́тия** *перен.* ҡарғау, ҡарғыш яуҙырыу.

ИЗРЫГНУ́ТЬ *сов. и однокр. что* 1. (*отрыгнуть*) кикереү, кикереп ебәреү (*йәки* ҡуйыу); 2. *перен.* (*напр. пламя, дым*) сәсеү.

ИЗРЫ́ТЬ *сов. что* ҡаҙып (*йәки* соҡоп) бөтөрөү; аҡтарып ташлау.

ИЗРЯ́ДНЫЙ *прил. разг.* байтаҡ, шаҡтай, күп кенә; **там изря́дная ску́ка** унда шаҡтай күңелһеҙ.

ИЗУВЕ́Р *м.* 1. (*фанатик*) изувер; 2. *перен.* (*изверг*) яуыз, ҡанһыҙ, рәхимһеҙ (*кеше*).

ИЗУВЕ́РСКИЙ *прил.* изуверҙәрсә, рәхимһеҙ, ҡанһыҙ; **изуве́рские пы́тки** рәхимһеҙ рәүештә язалау.

ИЗУВЕ́РСТВО *с.* 1. (*фанатизм*) изуверлек, дини фанатиклек; 2. *перен.* (*жестокость*) яуызлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек.

ИЗУВЕ́РСТВОВАТЬ *несов.* ҡанһыҙ (*йәки* шәфҡәтһеҙ) булыу, рәхимһеҙлек эшләү.

ИЗУВЕ́ЧЕННЫЙ *прич. и прил.* имгәтелгән, зәғифләндерелгән; имгәнгән, зәғифләнгән.

ИЗУВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **изуве́чить.**

ИЗУВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **изуве́читься**; 2. *страд. к* **изуве́чивать.**

ИЗУВЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* имгәтеү, имгәтеп ташлау, зәғифләндереп ҡуйыу.

ИЗУВЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* имгәнеү, зәғифләнеү.

ИЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* иҫ киткес, таң ҡалырлыҡ, шаҡ ҡатырлыҡ, һоҡландырғыс, ғәжәп.

ИЗУМИ́ТЬ *сов. кого-что* ғәжәпкә (*йәки* таң) ҡалдырыу, шаҡ ҡатырыу.

ИЗУМИ́ТЬСЯ *сов.* ғәжәпкә (*йәки* таң) ҡалыу, ғәжәпләнеү, шаҡ ҡатыу.

ИЗУМЛЕ́НИЕ *с.* ғәжәпкә (*йәки* таң) ҡалыу, ғәжәпләнеү, шаҡ ҡатыу.

ИЗУМЛЁННЫЙ *прич. и прил.* ғәжәпләнгән, иҫе киткән, аптыраған; **изумлённый вид** аптыраған ҡиәфәт.

ИЗУМЛЯ́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **изуми́ть(ся).**

ИЗУМРУ́Д *м.* зөбәржәт.

ИЗУМРУ́ДНЫЙ *прил.* 1. зөбәржәт; **изумру́дный брасле́т** зөбәржәт ҡашлы беләҙек; 2. (*о цвете*) зөбәржәт төҫөндәге.

ИЗУРО́ДОВАННЫЙ *прич. и прил.* боҙолған, боҙолоп бөткән, ҡарағыһыҙ итеп боҙолған, йәмһеҙләндерелгән, ғәрипләндерелгән, имгәтелгән; **изуро́дованное лицо́** ҡарағыһыҙ итеп боҙолған бит.

ИЗУРО́ДОВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*обезобразить, испортить*) боҙоу, йәмһеҙләндереү; 2. *кого-что* (*искалечить*) имгәтеү, ғәрипләндереү; 3. *что, перен.* (*исказить, извратить*) боҙоу.

ИЗУРО́ДОВАТЬСЯ *сов.* боҙолоу, йәмһеҙләнеү; имгәнеү, ғәрипләнеү, ғәрипләнеп ҡалыу.

ИЗУ́СТНЫЙ *прил.* телдән, телдән һөйләнә торған; телдән-телгә күскән (*йәки* күсеп килгән); **изу́стное преда́ние** телдән-телгә күсеп килгән ҡомартҡы.

ИЗУЧА́ТЬ *несов. см.* **изучи́ть.**

ИЗУЧА́ТЬСЯ *несов. страд.* өйрәнелеү; **во всех вы́сших учёбных заведе́ниях изуча́ются осно́вы маркси́зма-ленини́зма** бөтә юғары уҡыу йорттарында марксизм-ленинизм нигеҙҙәре өйрәнелә.

ИЗУЧЕ́НИЕ *с. см.* **изучи́ть.**

ИЗУЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* (*освоить*) өйрәнеү; **изучи́ть стеногра́фию** стенография өйрәнеү; 2. *кого-что* (*исследовать*) тикшереү, өйрәнеү; **изучи́ть дре́внюю ру́копись** боронғо ҡулъяҙманы тикшереү (*йәки* өйрәнеү).

ИЗЪЕ́ЗДИТЬ *сов. что, разг.* 1. йөрөп (*йәки* ҡыҙырып) сығыу; **изъе́здить всю страну́** бөтә илде йөрөп сығыу; 2. (*испортить, привести в негодность ездой*) йөрөп боҙоп бөтөрөү; **изъе́здить доро́гу** юлды йөрөп боҙоп бөтөрөү.

ИЗЪЕ́ЗЖЕННЫЙ 1. *прич.* йөрөп сыҡҡан; 2. *прил.* йөрөп боҙолған; **изъе́зженная доро́га** йөрөп боҙолған юл.

ИЗЪЕ́СТЬ *сов. что* 1. киҫеп (*йәки* ашап) бөтөү; **моль изъе́ла сукно́** бөҫтәүҙе көйә киҫеп бөткән; 2. (*о едких веществах*) яндырыу, ашап бөтөрөү; **кислота́ изъе́ла ткань** туҡыманы кислота яндырған.

ИЗЪЯВИ́ТЬ *сов. что* белдереү, әйтеү; **изъяви́ть согла́сие** ризалыҡ белдереү.

ИЗЪЯВЛЕ́НИЕ *с. см.* **изъяви́ть; изъявле́ние благода́рности** рәхмәт белдереү.

ИЗЪЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изъяви́ть.**

ИЗЪЯ́Н *м.* зыян, ғәйеп; етешһеҙлек, кәмселек; **това́р с изъя́ном** кәмселеге булған тауар; **причини́ть изъя́н** зыян килтереү.

ИЗЪЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* һөйләшеү; **хорошо́ изъясня́ться по-англи́йски** инглизсә яҡшы һөйләшеү.

ИЗЪЯ́ТИЕ *с.* 1. *см.* **изъя́ть; изъя́тие це́нностей** ҡиммәтле нәмәләрҙе конфисковать итеү; 2. (*исключение*) (*норманан, ҡағиҙәнән*) ситтә ҡалдырыу, сығарыу; **всё без изъя́тия** бөтәһе лә ҡалмаҫтан; береһен дә сығарып ташламайынса.

ИЗЪЯ́ТЬ *сов. что* 1. алыу, ҡулланыуҙан (*йәки* көсөнән) сығарыу; **изъя́ть кни́гу из прода́жи** китапты һатыуҙан алыу (*йәки* туҡтатыу); 2. (*отобрать, конфисковать*) тартып алыу, алыу, конфисковать итеү.

ИЗЫМА́ТЬ *несов. см.* **изъя́ть.**

ИЗЫСКА́НИЕ *с.* 1. *см.* **изыска́ть**; 2. *обычно мн.* **изыска́ния** тикшереү, эҙләү; тикшеренеү, эҙләнеү; **геологи́ческие изыска́ния** геологик эҙләнеүҙәр.

ИЗЫ́СКАННОСТЬ *ж.* ҡупшылыҡ, нәфислек, нескәлек, нәзәкәтлелек; **изы́сканность наря́да** кейемдең ҡупшылығы.

ИЗЫ́СКАННЫЙ *прил.* нәфис, нәзәкәтле, нескә, ҡупшы; **изы́сканный наря́д** ҡупшы, нәфис кейем; **изы́сканное обраще́ние** нәзәкәтле мөғәмәлә.

ИЗЫСКА́ТЕЛЬ *м.* эҙләнеүсе, тикшеренеүсе; **инжене́р-изыска́тель** тикшеренеүсе инженер.

ИЗЫСКА́ТЕЛЬСКИЙ *прил.* эҙләнеүсе, тикшеренеүсе; **изыска́тельская па́ртия** тикшеренеүселәр партияһы.

ИЗЫСКА́ТЬ *сов. что, книжн.* эҙләп табыу.

ИЗЫ́СКИВАТЬ *несов. книжн.* 1. *см.* **изыска́ть**; 2. *что* (*производить исследования*) эҙләү; **изы́скивать но́вые ме́тоды** яңы юлдар эҙләү.

ИЗЮ́М *м.* йөҙөм.

ИЗЮ́МИНА *ж.* йөҙөм емеше (*йәки* бөртөгө).

ИЗЮ́МИНКА *ж.*: **челове́к с изю́минкой** күңелле үҙенә тартып торған кеше.

ИЗЯ́ЩЕСТВО *с.* нәфислек, зифалыҡ, күркәмлек, ҡупшылыҡ.

ИЗЯ́ЩНЫЙ *прил.* 1. нәфис, зифа, күркәм, ҡупшы; **изя́щный костю́м** ҡупшы костюм; 2. *в знач. сущ.* **изя́щное** *с.* нәфислек, зифалыҡ, ҡупшылыҡ, күркәмлек; ◇ **изя́щные иску́сства** *уст.* нәфис сәнғәт (*живопись, һынлы сәнғәт, музыка*).

ИКА́ТЬ *несов.* тамаҡ саҡырыу, осҡолоҡ тотоу, сиҡаҡлау.

ИКНУ́ТЬ *сов. и однокр.* осҡолоҡ тотоп ҡуйыу.

ИКО́НА *ж.* тәре, икона.

ИКОНОГРА́ФИЯ *ж.* иконография (*нинде̇й ҙә булһа сюжеттең, кешенең живописте̇ге, скульптуралағы һүрәттәрен тикшереү, аңлатып биреү*); **иконогра́фия Пу́шкина** Пушкин иконографияһы.

ИКО́ТА *ж.* осҡолоҡ, тамаҡ саҡырыу.

ИКРА́ *ж.* 1. ыуылдырыҡ; 2. (*кушанье*) икра; **баклажа́нная икра́** баклажан икраһы.

ИКРИ́СТЫЙ *прил.* ыуылдырыҡлы, ыуылдырығы күп; **икри́стая ры́ба** ыуылдырыҡлы балыҡ.

ИКРОМЕТА́НИЕ *с. рыб.* ыуылдырыҡ сәсеү.

И́КРЫ *мн.* (*ед.* **икра́** *ж.*) балтыр, балтыр ите.

ИКРЯНО́Й *прил.* ыуылдырыҡлы; икра; **икряно́й бочо́нок** икра мискәһе.

ИКС *м.* икс (1. *латин алфавитендә егерме дүртенсе хәреф исеме*; 2. *мат. эҙләнә торған билдәһеҙ дәүмәл*).

ИЛ *м.* ләм, мәте, лай; **на дне пруда́ скопи́лось мно́го и́ла** быуа төбөнә бик күп ләм ултырған.

И́ЛИ *союз.* 1. *разд.* йәки, әллә, йә, йә булмаһа; **вам ча́ю и́ли ко́фе?** һеҙгә сәйме, әллә кофе кәрәкме?; **за́втра и́ли послеза́втра** иртәгә йәки иртәгәнән һуңға; 2. *присоед.* йә, йә булмаһа; **на дне рек и́ли озёр** йылға йә күл төбөндә; 3. *поясн.* йәғни, икенсе төрлө әйткәндә; **аэропла́н, и́ли самолёт** аэроплан, йәғни самолёт; 4. *вопр.* әллә; **и́ли ты не слыха́л об э́том?** әллә һин был турала ишетмәнеңме?; 5. *противит.* =ha (=hә), юғиһә; **сади́сь лу́чше — и́ли совсе́м не пое́дешь** ултыра һал, юғиһә бөтөнләй тороп ҡалырһың.

И́ЛИСТЫЙ *прил.* ләмле, мәтеле, лайлалы; **и́листая по́чва** мәтеле тупраҡ.

ИЛЛЮ́ЗИЯ *ж.* иллюзия (1. *тойғоноң алдауы нигеҙендә ысынбарлыҡты боҙоп күҙ алдына килтереү, үҙ-үҙен алдау*; 2. *тормошҡа ашмай торған өмөт, хыял*).

ИЛЛЮЗО́РНЫЙ *прил.* иллюзия арҡаһында тыуған, хыяли, тормошҡа ашырылмай торған.

ИЛЛЮМИНА́ТОР *м. мор.* иллюминатор (*ҡалын быялалы тәҙрә*).

ИЛЛЮМИНА́ЦИЯ *ж.* иллюминация (*байрамдарҙа урамдарҙы, йорттарҙы яҡтыртыу, биҙәү*).

ИЛЛЮМИНИ́РОВАТЬ, ИЛЛЮМИНОВА́ТЬ *сов. и несов. что* иллюминациялау, яҡтыртыу.

ИЛЛЮСТРАТИ́ВНЫЙ *прил.* иллюстратив, күрһәтмә; күрһәтеп үтелә торған; **иллюстрати́вный ме́тод** иллюстратив метод; **иллюстрати́вный материа́л** күрһәтмә материал.

ИЛЛЮСТРА́ЦИЯ *ж.* иллюстрация (1. *рәсемдәр ҡуйыу*; 2. *китапта, журналда баҫылған рәсемдәр*; 3. *перен. күрһәтмә үрнәктәр*).

ИЛЛЮСТРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **иллюстри́ровать.**

ИЛЛЮСТРИ́РОВАННЫЙ *прил.* рәсемле, рәсемдәр бирелгән; һүрәтле; **иллюстри́рованный журна́л** рәсемдәр бирелгән журнал.

ИЛЛЮСТРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. иллюстрациялау; рәсем ҡуйыу, һүрәттәр урынлаштырыу; **иллюстри́ровать де́тскую кни́гу** балалар китабын иллюстрациялау; 2. *перен.* (*пояснить*) миҫалдар килтереп (*йәки* үрнәктәр менән) аңлатыу.

ИЛЬ *союз разг. см.* **и́ли.**

И́ЛЬКА *ж. зоол.* илька (*йәнлек һәм уның тиреһе*).

ИЛЬМ *м. бот.* йыла.

ИМ *мест. личн.* 1. *твор. п. ед. от* **он, оно́** уның менән; 2. *дат. п. мн. от* **они́** уларға.

ИМБИ́РНЫЙ *прил.* имбирь; **имби́рное ма́сло** имбирь майы.

ИМБИ́РЬ *м. бот.* имбирь (*тропик үҫемлек*).

ИМЕ́НИЕ *с.* имение (*помещик хужалығы*).

ИМЕНИ́ННИК *м.* исем туйын байрам итеүсе кеше; ◇ **сиде́ть имени́нником** тыуған көнөн туйлағандай тик ултырыу.

ИМЕНИ́ННИЦА *женск. р. к* **имени́нник.**

ИМЕНИ́НЫ *только мн.* исем туйы (*христиандарҙа һәм католиктәрҙә*).

ИМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.*: **имени́тельный паде́ж** *грам.* төп килеш.

ИМЕНИ́ТЫЙ *прил.* атаҡлы, исеме танылған; оло, ҙур; **имени́тый гость** ҙур ҡунаҡ.

И́МЕННО *частица* 1. тап, нәҡ, һуң; **кто и́менно?** кем һуң?; **э́то и́менно он был** нәк ул; 2. (*при перечислении*) атап әйткәндә, йәғни; **а и́менно: я́блоки, гру́ши и сли́вы** йәғни алма, груша һәм сливалар.

ИМЕННО́Й *прил.* 1. исемле, исеме ҡуйылған; **имен́ные часы́** исемле сәғәт; **именно́й чек** исеме ҡуйылған чек; 2. *грам.* исем; **именно́е склоне́ние** исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше; ◇ **именно́й спи́сок** исемлек (*исем һәм фамилиялар күрһәтеп төҙөлгән исемлек*).

ИМЕНО́ВАННЫЙ *прич.*: **имено́ванное число́** *мат.* атама һан.

ИМЕНОВА́ТЬ *несов. кого-что* атау, исемләү.

ИМЕНОВА́ТЬСЯ *несов.* аталыу, исемләнеү.

ИМЕ́ТЬ *несов. кого-что, в разн. знач.* эйә булыу, бар булыу; **име́ть при себе́ па́спорт** янында паспорт булыу; **име́ть дете́й** балалар булыу; **ко́мната име́ет одно́ окно́** бүлмәнең бер тәҙрәһе бар; **име́ть возмо́жность** мөмкинлек булыу; ◇ **име́ть в виду́** *см.* **вид** I; **име́ть де́ло** *см.* **де́ло**; **име́ть ме́сто** булыу, булғылау; **име́ть** *что* **про́тив** *кого* ҡаршы булыу (*йәки* килеү) (*берәүҙең һүҙенә, эшенә*); **име́ть це́лью** маҡсат итеп ҡуйыу (*йәки* тотоу).

ИМЕ́ТЬСЯ *несов.* бар булыу; **име́ется ли у вас э́тот но́мер журна́ла?** журналдың ошо номере һеҙҙә бармы?; **препя́тствий не име́ется** ҡаршылыҡтар юҡ; ◇ **име́ться в виду́** күҙҙә (*йәки* иҫтә) тотолоу.

И́МИ *мест. личн. твор. п. мн. от* **они́** улар тарафынан.

ИМИТА́ТОР *м.* имитатор (*берәй кеше һөйләүен йәки йәнлек, ҡош тауыштарын оҫта ҡабатлаусы кеше*).

ИМИТА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **имити́ровать;** 2. (*подделка*) оҡшатып яһау; **имита́ция же́мчуга** ынйыға оҡшатып яһау.

ИМИТИ́РОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* (*подражать*) оҡшатып (*йәки* үсекләп) һөйләү (*йәки* ҡыҫҡырыу, һайрау, ҡыланыу), ҡабатлау; 2. *что* (*подделывать*) оҡшатып яһау.

ИММИГРА́НТ *м.* иммигрант (*икенсе илгә күсеп килеүсе кеше*).

ИММИГРА́НТКА *женск. р. к* **иммигра́нт.**

ИММИГРА́ЦИЯ *ж.* иммиграция (*бер ил кешеләренең икенсе илгә күсеп килеүе*).

ИММИГРИ́РОВАТЬ *сов. и несов.* икенсе илгә күсеп килеү, иммиграцияға китеү.

ИММУНИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **иммунизи́ровать.**

ИММУНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, мед.* иммунитет булдырыу.

ИММУНИТЕ́Т *м.* иммунитет (1. *мед. организмдең йоғошло ауырыуҙарға бирешмәүе*; 2. *юр. билдәле бер кешеләргә, мәҫ. дипломаттарға ҡарата ҡайһы бер закондарҙы ҡулланмау*).

ИМПЕРАТИ́В *м.* 1. *филос.* (*повеление*) бойороу, бойороҡ, талап итеү; 2. *грам.* бойороҡ ҡылым.

ИМПЕРА́ТОР *м.* император.

ИМПЕРА́ТОРСКИЙ *прил.* император; **импера́торский дворе́ц** император һарайы.

ИМПЕРАТРИ́ЦА *ж.* 1. (*жена императора*) император ҡатыны; 2. (*государыня*) ҡатын император.

ИМПЕРИАЛИ́ЗМ *м.* империализм.

ИМПЕРИАЛИ́СТ *м.* империалист.

ИМПЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* империалистик; **империалисти́ческая поли́тика** империалистик политика.

ИМПЕ́РИЯ *ж.* империя (1. *башында император торған монархистик дәүләт*; 2. *эре империалистик колониаль держава*).

ИМПЕ́РСКИЙ *прил.* империя; **импе́рская а́рмия** империя армияһы.

ИМПОЗА́НТНЫЙ *прил.* мөһабәт, күркәм; **импоза́нтная вне́шность** мөһабәт ҡиәфәт.

ИМПОНИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему и без доп.* яҡшы ҡараш тыуҙырыу, үҙенә йәлеп итеү, хөрмәтләү, тойғоһон уятыу; **импони́ровать свои́м слу́шателям** тыңлаусыларҙа үҙенә яҡшы ҡараш тыуҙырыу.

И́МПОРТ *м. эк.* импорт (1. *сит илдән тауар индереү*; 2. *шул тауарҙар һәм уларҙың дөйөм хаҡы*).

ИМПОРТЁР *м.* импортёр (*сит илдән тауар индереүсе*).

ИМПОРТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* сит илдән индереү (*тауарҙы*).

И́МПОРТНЫЙ *прил.* импорт, сит илдән индерелгән; **и́мпортный това́р** импорт тауары, сит илдән индерелгән тауар.

ИМПОТЕ́НЦИЯ *ж.* 1. *мед.* импотенция (*енси көстөң зәғифлеге*); 2. *перен.* көсһөҙлөк, зәғифлек (*аҡыл эшендә*).

ИМПРЕССИОНИ́ЗМ *м.* импрессионизм *ижтимағи мәсьәләләрҙән ситләшеүсе, эстәлеккә ҡарағанда форма менән ныҡыраҡ мауығыусы, ысынбарлыҡты ситкә ҡағып, тормоштан алған шәхси кисерештәрҙе һәм тойғоларҙы сағылдырырға ынтылыусы, 19 быуат урталарында әҙәбиәт һәм сәнғәт өлкәһендә барлыҡҡа килгән буржуаз юнәлеш*).

ИМПРЕССИОНИ́СТ *м.* импрессионист (*импрессионизм юлынан барыусы*).

ИМПРЕССИОНИ́СТСКИЙ *прил.* импрессионистик, импрессионист.

ИМПРОВИЗА́ТОР *м.* сәсән, импровизатор.

ИМПРОВИЗА́ТОРСКИЙ *прил.* сәсәнлек, импровизаторлыҡ; **импровиза́торский тала́нт** сәсәнлек таланты.

ИМПРОВИЗА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **импровизи́ровать** 1, 2; 2. импровизация (*алдан әҙерләнмәйенсә, үтәү моментендә генә уйлап шиғыр әйтеү, көй сығарыу*).

ИМПРОВИЗИ́РОВАННЫЙ *прил.* алдан әҙерлекһеҙ, хәҙер уйланылған; **импровизи́рованный ве́чер** хәҙер генә әҙерләнелгән кисә.

ИМПРОВИЗИ́РОВАТЬ *что и без доп.* 1. *несов.* (*создавать произведение без подготовки*) сәсәнлек итеү (*алдан әҙерлекһеҙ шиғыр әйтеү, көй сығарыу*); 2. *несов.* (*выдумывать, фантазировать*) башҡа ни килһә, шуны һөйләү, уйлап сығарыу; 3. *сов. перен. разг.* (*устроить что-л. без предварительной подготовки*) әҙерлекһеҙ тиҙ генә уйлап сығарыу (*йәки* эшләп ташлау); **импровизи́ровать пое́здку куда́-либо** бер-бер ергә барыуҙы тиҙ генә уйлап сығарыу.

И́МПУЛЬС *м.* 1. импульс (*ниндәй ҙә булһа эшкә дәртләндереүсе көс*); **и́мпульс к тво́рчеству** ижади импульс; 2. *физиол.* импульс; **не́рвный и́мпульс** нервы импульсе (*нервы үтҡыстарының эшмәкәрлеге арҡаһында барлыҡҡа килгән ирекһеҙ хәрәкәт*).

ИМПУЛЬСИ́ВНЫЙ *прил.* импульсив, ирекһеҙ, ихтыярһыҙ; **импульси́вные движе́ния** импульсив хәрәкәттәр.

ИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ *прил.* милек, мөлкәт; **иму́щественный ценз** мөлкәт цензы (*капиталистик илдәрҙә һайлауға ҡатнаша алыу шарттарының береһе: уға ҡатнашыу өсөн кешенең билдәле бер суммала милке-байлығы булырға тейеш*).

ИМУ́ЩЕСТВО *с.* милек, мөлкәт; **госуда́рственное иму́щество** дәүләт милке; **дви́жимое иму́щество** күсмә милек (*мал һ. б. әйберҙәр*); **недви́жимое иму́щество** күсмәй торған мөлкәт (*өй, ер*).

ИМУ́ЩИЙ *прил.* милекле, дәүләтле, бай; ◇ **власть иму́щие** власть тотоусылар, власть башында тороусылар.

И́МЯ *с.* 1. исем; **и́мя и о́тчество** исеме һәм атаһының исеме; **полу́чено письмо́ на твоё и́мя** һинең исемгә хат бар; 2. (*известность, слава*) ат, исем, дан, шөһрәт; **до́брое и́мя** яҡшы ат; 3. *грам.*: **и́мя существи́тельное** исем; **и́мя прилага́тельное** сифат; **и́мя числи́тельное** һан; ◇ **во и́мя дру́жбы** дуҫлыҡ хаҡына (*йәки* өсөн); **называ́ть ве́щи свои́ми имена́ми** дөрөҫөн һөйләү, тураһын әйтеү; әйберҙәрҙе үҙ исемдәре менән атау; **от и́мени** исеменән.

ИНА́ЧЕ, ЙНАЧЕ *нареч.* 1. башҡаса, икенсе төрлө; **сде́лать и́наче** башҡаса эшләү; **объясни́ть и́наче** икенсе төрлө аңлатыу; 2. *в знач. противит. союза разг.* юғиһә; **беги́, и́наче опозда́ешь** югер, юғиһә һуңлайһың; ◇ **так и́ли и́наче** *в знач. вводн. сл.* нисек (*йәки* ҡалай) булғанда ла; нисек кенә булмаһын.

ИНВАЛИ́Д *м.* инвалид; **инвали́д войны́** һуғыш инвалиде.

ИНВАЛИ́ДНОСТЬ *ж.* инвалидлек; **перейти́ на инвали́дность** инвалидлеккә (*йәки* инвалидкә) сығыу.

ИНВАЛИ́ДНЫЙ *прил.* инвалид; **инвали́дная арте́ль** инвалидтәр артеле.

ИНВЕНТАРИЗА́ЦИЯ *ж.* инвентаризациялау (*бер ойошманың хужалығындағы нәмәләрҙе иҫәпкә алып, исемлеген төҙөү*); **инвентариза́ция сельскохозя́йственных ору́дий** ауыл хужалығы ҡоралдарын инвентаризациялау.

ИНВЕНТАРИЗИ́РОВАТЬ, ИНВЕНТАРИЗОВА́ТЬ *сов. и несов. кого-что* инвентаризациялау.

ИНВЕНТА́РНЫЙ *прил.* инвентарь; **инвента́рная кни́га** инвентарь кенәгәһе.

ИНВЕНТА́РЬ *м.* инвентарь; **заводско́й инвента́рь** завод инвентаре; **живо́й инвента́рь** йәнле инвентарь (*йорттағы мал, ҡош-ҡорт*); **мёртвый инвента́рь** йәнһеҙ инвентарь (*йорт ҡаралтылары, машина һ. б.*).

ИНВЕ́РСИЯ *ж. лингв., лит.* инверсия (*һөйләмдә һүҙҙәрҙе ғәҙәттәге тәртиптә урынлаштырмау*).

ИНВЕСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, эк.* капитал һалыу, аҡса тотоу (*берәй предприятиегә файҙа алыу уйы менән*).

ИНВЕСТИ́ЦИЯ *ж. см.* **инвести́ровать.**

ИНВЕ́СТОР *м. эк.* инвестор (*берәй предприятиегә үҙенең аҡсаһын һалған кеше*).

ИНГАЛЯ́ЦИЯ *ж. мед.* ингаляция (*пар, газ хәленә әйләндерелгән дарыуҙы еҫкәтеп дарыулау*).

ИНГУ́Ш *м.* ингуш.

ИНГУШИ́ *мн.* ингуштар.

ИНГУ́ШКА *ж.* ингуш ҡатын-ҡыҙы.

ИНГУ́ШСКИЙ *прил.* ингуш; **ингу́шский язы́к** ингуш теле.

ИНДЕ́ЕЦ *м.* индеец.

ИНДЕ́ЙКА *ж.* 1. (*птица*) инә күркә; 2. (*мясо*) күркә ите.

ИНДЕ́ЙСКИЙ *прил.* инди; **инде́йские языки́** инди телдәре; ◇ **инде́йский пету́х** ата күркә.

ИНДЕ́ЙЦЫ *мн.* индеецтәр.

И́НДЕКС *м.* индекс (1. *берәй нәмәнең исемлеге, күрһәткесе*; 2. *эк. ниндәй ҙә булһа экономик күренештең әҙмә-әҙлекле рәүештә үҙгәрә барыуын проценттәр менән күрһәтә торған цифрлы күрһәткес*; 3. *мат. цифрҙарҙың йәки хәрефтәрҙең уң яғына ҡуйыла торған һан йәки күрһәткестәр*).

ИНДИА́НКА I *ж.* индианка, инди ҡатын-ҡыҙы.

ИНДИА́НКА II *ж.* һинд ҡатын-ҡыҙы.

ИНДИВИДУАЛИЗА́ЦИЯ *ж. см.* **индивидуализи́ровать.**

ИНДИВИДУАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* индивидуаллаштырыу (*айырым бер хәлде үҙенә хас булған сифаттары буйынса айырыу*).

ИНДИВИДУАЛИ́ЗМ *м.* индивидуализм (1. *айырым кеше мәнфәғәтен йәмғиәт, коллектив мәнфәғәтенән өҫтөн ҡуйыусы буржуаз ҡараш*; 2. *халыҡ менән аралашмаҫҡа, үҙ шәхесен коллективтән өҫтөн ҡуйырға тырышыу*).

ИНДИВИДУАЛИ́СТ *м.* индивидуалист.

ИНДИВИДУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ *прил.* индивидуалистик; **индивидуалисти́ческая филосо́фия** индивидуалистик философия.

ИНДИВИДУАЛИ́СТКА *женск. р. к* **индивидуали́ст.**

ИНДИВИДУА́ЛЬНОСТЬ *ж.* 1. индивидуаллек (*бер шәхесте икенсе шәхестән айыра торған характерле индивидуаль үҙенсәлектәр*); 2. (*личность*) айырым шәхес (*үҙенең ҡайһы бер яҡтары менән башҡаларҙан айырылып тороусы кеше*).

ИНДИВИДУА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*личный*) индивидуаль, шәхескә хас; **индивидуа́льные осо́бенности** индивидуаль үҙенсәлектәр; 2. (*относящийся к каждому в отдельности*; *особенный для каждого случая*) һәр кем(гә) айырым, үҙенә айырым, индивидуаль; **индивидуа́льное обслу́живание** һәр кемде айырым хеҙмәтләндереү; **в индивидуа́льном поря́дке** һәр кем айырым рәүештә; **индивидуа́льный перевя́зочный паке́т** *мед.* индивидуаль бәйләү пакете; 3. (*единоличный*) яңғыҙаҡ; **индивидуа́льное крестья́нское хозя́йство** яңғыҙаҡ крәҫтиән хужалығы.

ИНДИВИ́ДУУМ *м. книжн.* индивидуум (1. *биол. үҙ алдына йәшәүсе зат, нәмә, организм, үҫемлек*; 2. *айырым шәхес*).

ИНДИ́ГО *с. нескл.* индиго (*ҡара күк төҫтәге буяу*).

ИНДИ́ЕЦ *м.* һинд.

ИНДИ́ЙСКИЙ *прил.* һинд, Һиндстан; **инди́йские наре́чия** һинд һөйләштәре.

ИНДИ́ЙЦЫ *мн.* һиндтәр.

ИНДИКА́ТОР *м.* индикатор (1. *тех. ниндәй ҙә булһа үлсәү өсөн ҡулланылған бөтә төр прибор*; 2. *хим. ниндәй ҙә булһа химик процестең үҙсәнлеген күрһәтеүсе матдә*).

ИНДИФФЕРЕ́НТНЫЙ *прил. книжн.* иғтибарһыҙ, илтифатһыҙ, ҡыҙыҡһынмаусан; **индифферéнтное отношéние** иғтибарһыҙ ҡараш.

ИНДОЕВРОПЕ́ЙСКИЙ *прил.*: **индоевропе́йские языки́** *лингв.* һинд-европа телдәре (*һинд, грек, славян, итальян, иран, герман һәм башҡа телдәр*).

ИНДОНЕЗИ́ЕЦ *м.* индонезиец.

ИНДОНЕЗИ́ЙКА *ж.* индонезийка, индонезиец ҡатын-ҡыҙы.

ИНДОНЕЗИ́ЙСКИЙ *прил.* индонези, Индонезия; **индонези́йские языки́** индонези телдәре.

ИНДОНЕЗИ́ЙЦЫ *мн.* индонезиецтәр.

ИНДУКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. *лог.* индуктив, индукцияға нигеҙләнгән; **индукти́вный ме́тод** индуктив метод; 2. *физ.* индукция; **индукти́вный ток** индукция тогы.

ИНДУ́КТОР *м. физ.* индуктор (*алмаш ток алыу өсөн булған бәләкәй электромагнитле машина*).

ИНДУКЦИО́ННЫЙ *прил. физ., эл.* индукция; **индукцио́нная кату́шка** индукция катушкаһы.

ИНДУ́КЦИЯ *ж.* индукция (1. *лог. айырым факттар нигеҙендә дөйөм һөҙөмтә сығарыу методы*; 2. *физ., эл. берәй үткәргесте магнит янында йөрөткәндә шул үткәргестә электр тоғының барлыҡҡа килеүе*; 3. *физиол. нервы системаһында уяныу һәм тотҡарлау процестәренең үҙ-ара бәйләнеше*).

ИНДУЛЬГЕ́НЦИЯ *ж. церк.* индульгенция (*кисерелгән гонаһтар өсөн бирелгән, күпселектә һатып алынған, Рим папаһы грамотаһы*).

ИНДУ́С *м. уст. см.* **инди́ец.**

ИНДУ́СКА *ж. уст. см.* **индиа́нка II.**

ИНДУСТРИАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* индустриализация, индустриялаштырыу.

ИНДУСТРИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* индустриялаштырыу.

ИНДУСТРИА́ЛЬНЫЙ *прил.* индустриаль; **индустриа́льная страна́** индустриаль ил.

ИНДУ́СТРИЯ *ж.* индустрия; **лёгкая инду́стрия** еңел индустрия; **тяжёлая инду́стрия** ауыр индустрия.

ИНДУ́СЫ *мн. уст. см.* **инди́йцы.**

ИНДЮ́К *м.* ата күркә.

ИНДЮ́ШКА *ж.* инә күркә.

И́НЕЙ *м.* бәҫ; **дере́вья покры́ты и́неем** ағастар бәҫләнгән.

ИНЕ́РТНОСТЬ *ж.* хәрәкәтһеҙлек, һүлпәнлек, эшмәкәрһеҙлек.

ИНЕ́РТНЫЙ *прил.* 1. *физ.* инерциялы; 2. (*бездеятельный*) һүлпән, дәртһеҙ, һүнгән; эшмәкәрһеҙ, хәрәкәтһеҙ; **ине́ртный челове́к** һүлпән кеше; ◇ **ине́ртные га́зы** *хим.* ҡатышмаусан газдар.

ИНЕ́РЦИЯ *ж.* 1. *физ.* инерция (*есемдәрҙең башта алған тыныслыҡты йәки бер генә төрлө хәрәкәтте һаҡлау үҙенсәлеге*); **дви́гаться по ине́рции** инерция буйынса хәрәкәт итеү; 2. *перен.* һүлпәнлек, дәртһеҙлек, эшмәкәрһеҙлек.

ИНЖЕ́КТОР *м.* инжектор (*забойҙарҙы таҙартыу, судно трюмендә һыуҙарҙы алыу һәм пар ҡаҙандарына һыу тултырыу өсөн ҡулланыла торған прибор*).

ИНЖЕНЕ́Р *м.* инженер; **го́рный инжене́р** тау эштәре инженеры.

ИНЖЕНЕ́РНО-ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* инженер-техник; **инжене́рно-техни́ческие рабо́тники** инженер-техник работниктәр.

ИНЖЕНЕ́РНЫЙ *прил.* инженер, инженерлек; **инжене́рное управле́ние** инженерҙәр идараһы; **инжене́рное де́ло** инженерлек эше.

ИНЖИ́Р *м. бот.* инжир (*ағасы һәм емеше*).

ИНЖИ́РНЫЙ *прил.* инжир; **инжи́рное варе́нье** инжир вареньеһе.

ИНИЦИА́ЛЫ *мн.* (*ед.* **инициа́л** *м.*) инициалдар (1. *исем һәм фамилияларҙың баш хәрефтәре*; 2. *спец. китап, бүлек йәки абзац башындағы ҙур итеп баҫылған баш хәрефтәр*).

ИНИЦИАТИ́ВА *ж.* инициатива (1. *эшкә, хеҙмәткә теләк уяныу*; *берәй эште беренсе башлап ебәреү*; 2. *үҙ алдына актив эшләүгә һәләтлелек, булдыҡлылыҡ*).

ИНИЦИАТИ́ВНЫЙ *прил.* инициативалы; **инициати́вный челове́к** инициативалы кеше.

ИНИЦИА́ТОР *м.* инициатор, башлап ебәреүсе.

ИНКАССА́ТОР *м.* инкассатор (*инкассо эштәрен башҡарыусы*); **ба́нковский инкасса́тор** банк инкассаторы (*магазиндәрҙә тауар һатыуҙан йыйылған аҡсаларҙы алып, банкыға тапшырыу эше менән шөғөлләнеүсе*).

ИНКАССИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, фин.* инкассо эштәрен башҡарыу, инкассировать итеү; **инкасси́ровать ве́ксель** векселде инкассировать итеү.

ИНКА́ССО *с. нескл. фин.* инкассо (*берәй учреждение йәки кеше тарафынан бирелгән ышаныс документе буйынса банкынан аҡса алыу*).

ИНКВИЗИ́ТОР *м.* инквизитор (1. *ист. инквизиция судьяһы*; 2. *перен. самаһыҙ ҡатылыҡ менән эш итеп, язалап, берәй нәмәгә ирешеүсе*).

ИНКВИЗИ́ТОРСКИЙ *прил.* 1. *ист.* инквизитор; 2. *перен.* шик менән, һынаған, ҡаҙалып... -ған (-гән, -ҡан, -кән); **инквизи́торский взгляд** ҡаҙалып (*йәки* шик менән) ҡарау; 3. *перен.* (*беспощадно-жестокий*) мәрхәмәтһеҙ, ҡаты.

ИНКВИЗИЦИО́ННЫЙ *прил.* 1. *ист.* инквизиция; **инквизицио́нный суд** инквизиция суды; 2. *перен.* мәрхәмәтһеҙ, ҡаты.

ИНКВИЗИ́ЦИЯ *ж.* 1. инквизиция (*ист. 13-се быуатта Көнбайыш Европала дин ҡаршы көрәшеү өсөн католик дине тарафынан ойошторолған һәм үҙенең йыртҡыслығы менән танылған хөкөм итеү, язалау ойошмаһы*); 2. *перен.* язалау, ғазаплау.

ИНКО́ГНИТО 1. *нареч.* исемде йәшереп; **путеше́ствовать инко́гнито** исемде йәшереп сәйәхәт итеү; 2. *с. нескл.* (*пребывание под вымышленным именем*) ялған исем; **его́ инко́гнито раскры́лось** уның ялған исеме асылды.

ИНКОРПОРА́ЦИЯ *ж.* инкорпорация (1. *книжн. берәй нәмә составына инеү, ҡушылыу*; 2. *юр. төрлө ваҡыттарҙа сыҡҡан закондарҙы эстәлектәрен үҙгәртмәй генә бер системаға һалыу*).

ИНКРИМИНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что кому-чему* ғәйепләү, ғәйебен табыу; **инкримини́ровать кому́-либо хала́тное отноше́ние к свои́м обя́занностям** берәүҙе үҙенең бурыстарына һалҡын ҡарауҙа ғәйепләү.

ИНКРУСТА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **инкрусти́ровать**; 2. (*узоры*) инкрустация (*әйберҙең уйып, соҡоп алынған урынына ағас, һөйәк һәм металл кеүек нәмәләрҙән ҡуйылған биҙәк*).

ИНКРУСТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* инкрустациялау, инкрустация һалыу, биҙәкләү.

ИНКУБА́ТОР *м.* инкубатор.

ИНКУБАТО́РИЙ *м.* инкубаторий (*инкубаторҙар өсөн йорт*).

ИНКУБАЦИО́ННЫЙ *прил.* инкубация; **инкубацио́нный пери́од** инкубация осоро (*йәки* ваҡыты).

ИНКУБА́ЦИЯ *ж.* инкубация (1. *мед. сирҙең эләккән сағынан алып, беренсе билгеләре һиҙелә башлағанға тиклемге ваҡыт*; 2. *с.-х. инкубаторға ҡуйып, себештәр сығарыу*).

ИНОГДА́ *нареч.* ҡайһы (бер) саҡта, ҡайһы ваҡыт, ара-тирә; **иногда́ он там быва́ет** ул ҡайһы саҡта унда булғылай.

ИНОГОРО́ДНИЙ *прил.* башҡа ҡалала тороусы, башҡа ҡалалағы; башҡа (*йәки* сит) ҡаланан булған; **иногоро́дние подпи́счики на газе́ту** башҡа ҡаланан газетаға яҙылыусылар.

ИНОЗЕ́МЕЦ *м. уст. см.* **иностра́нец.**

ИНОЗЕ́МНЫЙ *прил. уст. см.* **иностра́нный** 1.

ИНО́Й *прил.* 1. (*другой*) башҡа, бүтән, икенсе; **ина́я фо́рма** икенсе форма; **быть ино́го мне́ния** башҡа фекерҙә булыу; **ины́ми слова́ми** икенсе төрлө әйткәндә, икенсе һүҙ менән әйткәндә; 2. (*некоторый*) ҡайһы бер, ниндәйҙер; **ино́му челове́ку жа́рко, ино́му хо́лодно** ҡайһы бер кешегә эҫе, ҡайһы берәүгә һалҡын; 3. *в знач. сущ. м.* берәү, ҡайһы берәү; **ино́му э́то мо́жет не понра́виться** бынын ҡайһы берәүгә оҡшамауы мөмкин; ◇ **ино́й раз** ҡайһы ваҡыт, ҡайһы берҙә; **не кто ино́й, как..., не что ино́е, как...** тап (*үҙе*), нәҡ (*үҙе*); **тот и́ли ино́й** *см.* **тот.**

ИНОПЛЕМЕ́ННЫЙ *прил. уст.* икенсе ҡәбиләнән (*йәки* ырыуҙан), икенсе ҡәбиләнеке (*йәки* ырыуҙыҡы).

ИНОРО́ДНЫЙ *прил.* ят, сит; **иноро́дные явле́ния** ят күренештәр; **иноро́дное те́ло** ят есем.

ИНОСКАЗА́НИЕ *с.* аллегория, кинәйә.

ИНОСКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* ситләтеп әйтелгән, кинәйәле; **иносказа́тельное выраже́ние** кинәйәле һүҙ (*йәки* әйтем).

ИНОСТРА́НЕЦ *м.* сит ил кешеһе.

ИНОСТРА́НКА *женск. р. к* **иностра́нец.**

ИНОСТРА́ННЫЙ *прил.* 1. сит ил(деке), башҡа дәүләт(теке); **иностра́нные языки́** сит телдәр, сит ил телдәре; 2. сит ил; **Министе́рство иностра́нных дел** Сит ил эштәре министерствоһы.

ИНОХО́ДЕЦ *м.* юрға (*общее название*); саҡма юрға (*с прискакивающим ходом*); шыу юрға (*с ровным ходом*).

И́НОХОДЬ *ж.* юрға йөрөшө.

ИНОЯЗЫ́ЧНЫЙ *прил.* 1. (*говорящий на ином языке*) сит (*йәки* башҡа) телдә һөйләшеүсе; **иноязы́чное населе́ние** сит телдә һөйләшеүсе халыҡ; 2. (*принадлежащий иному языку*) сит тел; **иноязы́чные слова́** сит тел һүҙҙәре.

ИНСИНУА́ЦИЯ *ж. книжн.* яла, яла яғыу, ғәйбәт; **гну́сные инсинуа́ции поджига́телей войны́** һуғыш утын тоҡандырыусыларҙың ерәнгес ғәйбәттәре.

ИНСИНУИ́РОВАТЬ *сов. и несов. книжн.* яла яғыу, ғәйбәт ташлау (*йәки* таратыу).

ИНСПЕКТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* тикшереү, ҡарау, күҙәтеү; **инспекти́ровать шко́лы** мәктәптәрҙе тикшереү.

ИНСПЕ́КТОР *м.* инспектор; **фина́нсовый инспе́ктор** финанс инспекторы.

ИНСПЕ́КТОРСКИЙ *прил.* инспектор; **инспе́кторская прове́рка** инспектор тикшереүе.

ИНСПЕ́КЦИЯ *ж.* 1. тикшереү, ҡарау, күҙәтеү; **фина́нсовая инспе́кция** финанс яғынан тикшереү; 2. (*учреждение*) инспекция; **санита́рная инспе́кция** санитарный инспекция.

ИНСПИРА́ТОР *м. книжн.* ҡотҡосо, ҡотҡо һалыусы, ҡотортоусы.

ИНСПИРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **инспири́ровать.**

ИНСПИРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что, книжн.* ҡотортоу, йәшерен ҡотҡо һалыу, (яуыз ниәт менән) бутау; **инспири́ровать обще́ственное мне́ние** йәмәғәт фекерен бутау; **инспири́ровать проте́ст про́тив чего́-либо** берәй нәмәгә ҡаршы ҡотортоу.

ИНСТА́НЦИЯ *ж.* инстанция (*административ учреждениеләрҙең бер-береһенә буйһонған баҫҡыстары*).

ИНСТИ́НКТ *м.* 1. *биол.* инстинкт, тәбиғи һиҙеү (*йәки* һиҙенеү); **инсти́нкт самосохране́ния** үҙ-үҙеңде һаҡлау инстинкты; 2. (*непреодолимое влечение, чувство*) ҡанға һеңешкән ғәҙәт (*йәки* ҡылыҡ); 3. *перен.* (*чутьё*) эске һиҙеү, һиҙенеү; **инсти́нкт ма́тери** әсә һиҙенеүе.

ИНСТИНКТИ́ВНЫЙ *прил.* 1. *биол.* инстинктив, инстинктҡа нигеҙләнгән; 2. (*безотчётный, непроизвольный*) ихтыярһыҙ, ирекһеҙҙән булған; **инстинкти́вное движе́ние** ирекһеҙҙән булған хәрәкәт.

ИНСТИТУ́Т *м.* институт (1. *ҡайһы бер юғары уҡыу йорттарының һәм ғилми учреждениеләрҙең исеме*; 2. *юр. ижтимағи мөнәсәбәттең берәй өлкәһендәге хоҡуҡ нормалары йыйылмаһы*).

ИНСТИТУ́ТСКИЙ *прил.* институт; **институ́тская програ́мма** институт программаһы.

ИНСТРУКТА́Ж *м.* инструктаж, инструкция (*йәки* күрһәтмәләр) биреү; **получи́ть инструкта́ж** инструктаж (*йәки* күрһәтмәләр) алыу.

ИНСТРУКТИ́ВНЫЙ *прил.* инструктив, етәксе күрһәтмәләр биреүсе; **инструкти́вный докла́д** инструктив доклад.

ИНСТРУКТИ́РОВАНИЕ *с. см.* **инструкти́ровать.**

ИНСТРУКТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* инструкциялар (*йәки* етәксе күрһәтмәләр) биреү, инструктаж яһау.

ИНСТРУ́КТОР *м.* инструктор (1. *дәүләт, кооператив йәки йәмәғәт ойошмаларының ҡарамағындағы органдарҙың эштәрен тикшереүсе, уларға күрһәтмәләр биреүсе*; 2. *ниндәй ҙә булһа берәр һөнәргә өйрәтеүсе*).

ИНСТРУ́КТОРСКИЙ *прил.* инструктор; **инстру́кторские ку́рсы** инструкторҙар курсы.

ИНСТРУ́КЦИЯ *ж.* инструкция, етәксе күрһәтмәләр; **соста́вить инстру́кцию** инструкция төҙөү.

ИНСТРУМЕ́НТ *м.* 1. инструмент, ҡорал; **хирурги́ческие инструме́нты** хирур-

гия инструменттәре; 2. музыка ҡоралы (*мәç. пианино*).

ИНСТРУМЕНТА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. инструмент; **инструмента́льная сталь** инструмент ҡоросо; 2. музыка ҡоралдары менән уҭәлә торған, инструменталь; **инструмента́льная му́зыка** инструменталь музыка.

ИНСТРУМЕНТОВА́ТЬ *сов. и несов. что* 1. *муз.* инструментләштереү (*музыка әçәрен оркестр йәки музыка ҡоралдары ансамбле башҡарырлыҡ итеп эшләү*); 2. *лит.* көйгә һалыу (*өндәрҙе билдәле бер тәртиптә сиратлаштырып килтереп, шиғырға музыкаль төç биреү*).

ИНСТРУМЕНТО́ВКА *ж.* 1. инструментовка (*музыка теорияһы бүлеге*); 2. *муз.* инструментләштереү.

ИНСУ́ЛЬТ *м. мед.* инсульт, мейегә ҡан һауыу.

ИНСЦЕНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. сәхнәләштереү (*хикәйәне, романды сәхнәгә ҡуйырға яраҡлаштырыу*); 2. *перен.* ... булып ҡыланыу, ... булып ҡарау, -ға (-гә, -ҡа, -кә) һалышыу, ... тип алдау; **инсцени́ровать о́бморок** һушын юғалтҡан булып ҡыланыу.

ИНСЦЕНИРО́ВКА *ж.* 1. *см.* **инсцени́ровать; инсцениро́вка расска́за** хикәйәне сәхнәләштереү; 2. (*постановка*) сәхнәләштерелгән әçәр.

ИНТЕГРА́Л *м. мат.* интеграл (*үҙенең бик күп ваҡ өлөштәренең суммаһы итеп ҡаралған бер бөтөн дәүмәл*).

ИНТЕГРА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. *мат.* интеграль; **интегра́льное исчисле́ние** интеграль исчисление; 2. *книжн.* (*цельный, единый*) бөтөн, берҙәм.

ИНТЕГРА́ЦИЯ *ж. мат.* интеграция, интеграл табыу.

ИНТЕГРИ́РОВАНИЕ *с. см.* **интегри́ровать.**

ИНТЕГРИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что* 1. *мат.* интеграл табыу (*йәки* сығарыу); 2. *книжн.* йыйыу, туплау (*өлөштәрҙе бер бөтөнгә*).

ИНТЕЛЛЕ́КТ *м.* интеллект, аҡыл, кешенең уйлау һәләте; **челове́к с высо́ким интелле́ктом** юғары интеллектле кеше.

ИНТЕЛЛЕКТУА́ЛЬНЫЙ *прил.* интеллектуаль, рухи.

ИНТЕЛЛИГЕ́НТ *м.* интеллигент.

ИНТЕЛЛИГЕ́НТНОСТЬ *ж.* интеллигентлек, культуралылыҡ.

ИНТЕЛЛИГЕ́НТНЫЙ *прил.* 1. интеллигент; **интеллиге́нтный труд** интеллигенттәр хеҙмәте; 2. (*образованный, культурный*) белемле, уҡымышлы, культуралы.

ИНТЕЛЛИГЕ́НЦИЯ *ж.* 1. интеллигенция; **сове́тская интеллиге́нция** совет интеллигенцияһы; 2. *собир.* интеллигенттәр.

ИНТЕНДА́НТ *м. воен.* интендант (*интендантствола хеҙмәт итеүсе*).

ИНТЕНДА́НТСКИЙ *прил.* интендант, интендантство; **интенда́нтская слу́жба** интендантство эше.

ИНТЕНДА́НТСТВО *с.* интендантство (*армияның хужалыҡ яғын алып барыусы учреждение*).

ИНТЕНСИ́ВНОСТЬ *ж.* интенсивлек, көсөргәнешлелек, ныҡышмалылыҡ.

ИНТЕНСИ́ВНЫЙ *прил.* 1. интенсив, көсөргәнешле; ныҡышмалы; **интенси́вный труд** ныҡышмалы хеҙмәт; **интенси́вное се́льское хозя́йство** интенсив ауыл хужалығы; 2. (*яркий, густой — о цвете*) ҡуйы, асыҡ (*төç*).

ИНТЕНСИФИКА́ЦИЯ *ж. см.* **интенсифици́ровать.**

ИНТЕНСИФИЦИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* интенсивләштереү, көсәйтеү, ҡеүәтләү (*көс ҡуйып, берәй нәмәнең алға барышын тиҙләтеү*).

ИНТЕРВА́Л *м.* 1. (*перерыв, промежуток времени*) ара; **поезда́ прохо́дят с интерва́лом в де́сять мину́т** поездар бер-береһенән ун минутлыҡ ара менән үтәләр; 2. *физ., муз.* интервал (*музыкала ике тауыштың бер-береһенән башҡалығы*); **интерва́л в полто́на** ярты тауышҡа интервал; 3. (*расстояние, промежуток*) алыçлыҡ, интервал.

ИНТЕРВЕ́НТ *м.* интервент.

ИНТЕРВЕ́НЦИЯ *ж.* интервенция (*бер йәки бер нисә дәүләттең икенсе бер дәүләттең эске эштәренә тығылыуы*).

ИНТЕРВЬЮ́ *с. нескл.* интервью (*матбуғат хәбәрсеһенең ниндәй ҙә булһа берәй эшмәкәр менән күрешеп һөйләшеүе; шул һөйләшеүҙең эстәлеге яҙылған газета мәҡәләһе*).

ИНТЕРВЬЮЕ́Р *м.* интервьюсе (*берәйһенән интервью алыусы журналист*).

ИНТЕРВЬЮИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого* интервью алыу.

ИНТЕРЕ́С *м.* 1. (*внимание*) ҡыҙыҡһыныу; ҡыҙыҡ (табыу); **с захва́тывающим интере́сом** тәрән ҡыҙыҡһыныу менән; **возбужда́ть интере́с** ҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу (*йәки* уятыу); **не представля́ть никако́го интере́са** бер ҡыҙығы ла булмау; 2. (*значение*) әһәмиәт; 3. *обычно мн.* **интере́сы** (*польза, выгода*) файҙа, мәнфәғәт, интерес; **защи́та госуда́рственных интере́сов** дәүләт мәнфәғәтен яҡлау.

ИНТЕРЕ́СНЫЙ *прил.* 1. ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡтырырлыҡ; **интере́сная рабо́та** ҡыҙыҡтырырлыҡ эш; **интере́сная кни́га** ҡыҙыҡлы китап; 2. *разг.* (*привлекательный, красивый*) һөйкөмлө, яғымлы, сибәр.

ИНТЕРЕСОВА́ТЬ *несов. кого-что* ҡыҙыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу.

ИНТЕРЕСОВА́ТЬСЯ *несов.* ҡыҙыҡһыныу; **он интересу́ется те́хникой** ул техника менән ҡыҙыҡһына.

ИНТЕРЛЮ́ДИЯ *ж.* интерлюдия (*музыкаль әçәрҙең өлөштәрен бәйләү хеҙмәтен үтәүсе бәләкәй генә музыкаль пьеса*).

ИНТЕРМЕ́ДИЯ *ж.* 1. интермедия (*драма йәки опера әçәрҙәре күренештәре араһында ҡуйыла торған көлкөлө ҡыçҡа пьеса*); 2. *см.* **интерлю́дия.**

ИНТЕРНА́Т *м.* интернат (1. *уҡыусылар өçөн дөйөм торлаҡ*; 2. *уҡыусылар уҡый һәм йәшәй торған ябыҡ уҡыу йорто*).

ИНТЕРНАЦИОНА́Л *м.* 1. (*международное объединение*) интернационал; 2. (*с прописной — гимн*) Интернационал.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж.* интернационализация (*берәй йылға, диңгеҙ йәки ер менән бөтә илдәргә лә файҙаланырға тигеҙ хоҡуҡ биреү*).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМ *м.* интернационализм (*пролетариаттың халык-ара берҙәмлеге һәм теләктәшлеге; барлык халыктарҙың тиң хокуклығын, азатлығын яклау; халыктар араһында дуҫлык һәм хеҙмәттәшлек үсен күрәш; шовинизм һәм милләтселеккә каршы көрәш*).

ИНТЕРНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*международный*) халык-ара; **интернациона́льные свя́зи** халык-ара бәйләнеш; 2. интернационализм; **интернациона́льное воспита́ние молодёжи** йәштәрҙе интернационализм рухында тәрбиәләү.

ИНТЕРНИ́РОВАНИЕ *с. полит.* интернировать итеү, интернирование яһау (1. *капма-каршы һуғышыусы дәүләт ғәскәрҙәренең икенсе бер нейтраль илгә килеп сығып, шул ил тарафынан тотолоуы һәм коралһыҙландырылыуы*; 2. *каршы һуғышыусы ил граждандарының һуғыш бөткәнгә тиклем иркенән мәхрүм ителеүе*).

ИНТЕРНИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* интернировать итеү, интернирование яһау.

ИНТЕРПЕЛЛИ́РОВАТЬ *сов. и несов. спец.* интерпелляция яһау, хөкүмәткә һорау биреү.

ИНТЕРПЕЛЛЯ́ЦИЯ *ж. спец.* интерпелляция (*парламентта берәй мөһим мәсьәлә буйынса депутаттарҙың хөкүмәткә биргән һорауы*).

ИНТЕРПРЕТА́ТОР *м. книжн.* интерпретатор, интерпретация биреүсе.

ИНТЕРПРЕТА́ЦИЯ *ж. книжн.* интерпретация (1. *берәй нәмәне аңлатыу, мәғәнәһен асып биреү*; 2. *музыкаль әҫәрҙе йәки драматик ролде ижади башкарыу, уның бөтә эстәлеген асыу*).

ИНТЕРПРЕТИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, книжн.* аңлатыу, аңлатып биреү.

ИНТЕРФЕРЕ́НЦИЯ *ж. физ.* интерференция (*тауыш, яктылык һ. б. тулкындарының үҙ-ара тәьҫирҙәре*).

ИНТИ́МНОСТЬ *ж.* якынлык, дуҫлык, ысын күңеллелек; **инти́мность в обраще́нии** дуҫлык мөғәмәләһе.

ИНТИ́МНЫЙ *прил.* 1. (*личный, сокровенный*) йәшерен, эске, сер итеп (әйтелгән, эшләнгән); **инти́мный разгово́р** сер бүлешеү, сер сисеп һөйләшеү; 2. (*близкий, задушевный*) ысын күңелдән булған, якын, серҙәш, йән; **инти́мный друг** йән дуҫ.

ИНТОКСИКА́ЦИЯ *ж. мед.* ағыуланыу (*организмдең ағыуланыуы*).

ИНТОНАЦИО́ННЫЙ *прил.* интонация; **интонацио́нные осо́бенности** интонация үҙенсәлектәре.

ИНТОНА́ЦИЯ *ж.* интонация (1. *һөйләүсенең үҙ һөйләмендә булған мөнәсәбәтен белдерә торған тоны, һөйләү манераһы*; 2. *лингв. һөйләмдең тауышты күтәреүгә һәм төшөрөүгә бәйләнгән ритмик көйлө теҙелеше, әйткәндә тауыштың күтәрелеүе йәки төшөүе*; 3. *йырлағанда йәки музыка коралында уйнағанда тауыштың дөрөҫлөгө, сафлығы*).

ИНТОНИ́РОВАТЬ *несов. книжн.* интонация яһау.

ИНТРИ́ГА *ж.* 1. (аҫтыртын) бутау, аҫтан киҫеү (*боҙок уй менән йәшерен эш итеү*); 2. *лит.* интрига (*роман йәки драма эстәлегенең төп һыҙығы булып торған ауыр, буталсык вакиға*).

ИНТРИГА́Н *м.* (араны) бутаусы.

ИНТРИГА́НКА *женск. р. к* **интрига́н.**

ИНТРИГОВА́ТЬ *несов.* 1. (*вести интриги против кого-чего-л.*) (араны) бутау; 2. *кого-что* (*возбуждать любопытство*) кыҙыкһындырыу, кыҙыктырыу, күңелен кытыклау; **э́то меня́ о́чень интригу́ет** был мине бик кыҙыкһындыра.

ИНТРОДУ́КЦИЯ *ж.* интродукция (*музыка әҫәрҙәренең инеш өлөшө*).

ИНТУИТИ́ВНЫЙ *прил.* интуитив, интуицияға нигеҙләнгән; **интуити́вное позна́ние** интуитив танып-белеү.

ИНТУИ́ЦИЯ *ж.* интуиция (1. *һиҙгерлек, зирәклек, үтә күреүсәнлек*; 2. *идеалистик философия буйынса хәкикәтте фәнни тәжрибә һәм логик һығымта ярҙамынан башка туранан-тура танып-белеү*).

ИНФА́РКТ *м. мед.* инфаркт (*кан килмәгәнлектән организм тукымаһының үлеүе, эшләмәүе*).

ИНФЕКЦИО́ННЫЙ *прил.* йоғошло; **инфекцио́нное заболева́ние** йоғошло ауырыу.

ИНФЕ́КЦИЯ *ж.* инфекция, ауырыу йоғоу (*йәки эләгеү*).

ИНФИНИТИ́В *м. грам.* инфинитив, уртак кылым.

ИНФЛЯ́ЦИЯ *ж. эк.* инфляция (*кағыҙ аксаның саманан тыш күбәйеп китеп, кимммәте төшөүе*).

ИНФОРМА́ТОР *м.* информатор, информация яһаусы, хәбәр биреүсе.

ИНФОРМАЦИО́ННЫЙ *прил.* информация, информацион; **информацио́нное бюро́** информация бюроһы; **информацио́нное сообще́ние** информацион белдереү.

ИНФОРМА́ЦИЯ *ж.* 1. *см.* **информи́ровать;** 2. хәбәр, белдермә, информация; **газе́тная информа́ция** газета хәбәре; **дать информа́цию** информация биреү.

ИНФОРМИ́РОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* хәбәр итеү (*йәки* биреү), белдереү, информация яһау; **он меня́ информи́ровал о предстоя́щем собра́нии** ул буласак йыйылыш тураһында миңә хәбәр итте.

ИНФРАКРА́СНЫЙ *прил.*: **инфракра́сные лучи́** *физ.* инфра-кыҙыл нурҙар (*күҙгә күренмәй торған йылы нурҙар*).

ИНФУЗО́РИЯ *ж. зоол.* инфузория (*микроскопик вак, төҫһеҙ, һыуҙа йәшәүсе бер күҙәнәкле иң ябай хайуан*).

ИНЦИДЕ́НТ *м.* аңлашылмаусылык, күңелһеҙ вакиға, бәрелеш; **пограни́чный инциде́нт** границалағы бәрелеш; ◇ **инциде́нт исчёрпан** һүҙҙең осона сығылды.

ИНЪЕ́КЦИЯ *ж. мед.* инъекция, дарыу ебәреү (*тире аҫтына*); **инъе́кция ка́мфоры** камфара ебәреү; **сде́лать инъе́кцию** инъекция эшләү.

ИО́Н *м. физ.* ион (*үҙендә электр заряде булған атом йәки атомдар*).

ИОНИЗА́ЦИЯ *ж. физ.* ионизация, ионлашыу (*иондар барлыкка килеү*).

ИОНИЗИ́РОВАТЬ *сов. и несов. что, физ.* ионизациялау.

ИО́ННЫЙ *прил. физ.* ион; **ио́нная те́ория** ион теорияһы.

ИПОТЕ́КА *ж. эк.* ипотека (*күсерелмәй торған милекте залогка һалыу, шул залогка алынған акса*).

ИПОТЕ́ЧНЫЙ *прил. эк.* ипотека; **ипоте́чный банк** ипотека банкыһы.

ИПОХО́НДРИК *м.* ипохондрик, ипохондрия менән интегеүсе.

ИПОХО́НДРИЯ *ж.* ипохондрия, үтә өмөтһеҙлек, төшөнкөлөк, шомланыу.

ИППОДРО́М *м.* ипподром (*ат сабыштырыу урыны*).

ИПРИ́Т *м. хим.* иприт (*ағыулы газ*).

ИРА́НЕЦ *м.* иран.

ИРАНИ́СТ *м.* иранист (*иран телдәрен һәм Иранды өйрәнеүсе*).

ИРА́НКА *ж.* иран ҡатын-ҡыҙы.

ИРА́НСКИЙ *прил.* иран, Иран; **ира́нские языки́** иран телдәре.

ИРА́НЦЫ *мн.* ирандар.

И́РИС *м.* ирис (1. *бот. күп йыллыҡ үлән*; 2. *анат. күҙ ҡараһы әйләнәһендәге яры*).

ИРИ́С *м.* ирис (*кәнфит*).

ИРЛА́НДЕЦ *м.* ирланд.

ИРЛА́НДКА *ж.* ирланд ҡатын-ҡыҙы.

ИРЛА́НДСКИЙ *прил.* ирланд, Ирландия; **ирла́ндский язы́к** ирланд теле.

ИРЛА́НДЦЫ *мн.* ирландтар.

ИРОНИЗИ́РОВАТЬ *несов.* ирония менән көлөү, мыҫҡыллау, кәмһетеп көлөү.

ИРОНИ́ЧЕСКИЙ *прил.* ирониялы, көлөп әйтелгән; **ирони́ческая улы́бка** ирониялы йылмайыу.

ИРО́НИЯ *ж.* ирония (*оҫта итеп аҫтыртын көлөү*); ◇ **иро́ния судьбы́** яҙмыш шаярыуы.

ИРРАДИА́ЦИЯ *ж.* 1. *физ.* иррадиация (*асыҡ төҫтәге предметтәрҙең ҡара фонда күҙ дәүмәлдәренән ҙур булып күренеүе*); 2. *мед.* таралыу, күсеү (*мәҫ. ауыртыу*).

ИРРАЦИОНА́ЛЬНЫЙ *прил.* иррациональ (1. *идеалистик философия ҡарашынса логик төшөнсә менән әйтеп биреү мөмкин булмаған, аҡыл менән ирешелә алмай торған*; 2. *мат. бөтөн менән биреп булмай торған, бөтөн менән үлсәнмәй торған*).

ИРРЕА́ЛЬНЫЙ *прил. книжн.* реаль булмаған (*тормошта булмай торған*).

ИРРЕГУЛЯ́РНЫЙ *прил. книжн.* иррегуляр (*дөйөм ҡағиҙәгә буйһонмаған*); **иррегуля́рные войска́** иррегуляр ғәскәр (*ныҡлы, тәртипле ҡағиҙәгә, законға ҡоролмаған ғәскәр*).

ИРРИГА́ТОР *м.* ирригатор (*һуғарыу буйынса белгес*).

ИРРИГАЦИО́ННЫЙ *прил.* һуғарыу; **ирригацио́нная систе́ма** һуғарыу системаһы.

ИРРИГА́ЦИЯ *ж.* һуғарыу.

ИСК *м.* дәғүә (*судҡа мөрәжәғәт итеү*).

ИСКАЖА́ТЬ *несов. см.* **искази́ть.**

ИСКАЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **искази́ться**; 2. *страд. к* **искажа́ть.**

ИСКАЖЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **искази́ть(ся)**; 2. (*неправильность, ошибка*) яңылышлыҡ, хата; **гру́бые искаже́ния те́кста** текстағы тупаҫ хаталар.

ИСКАЖЁННЫЙ *прил.* 1. (*неправильный, переиначенный*) боҙолған, үҙгәртелгән, боҙоҡ, ватыҡ, боҙоп (*йәки* үҙгәртеп) эшләнгән; **предста́вить в искажённом ви́де** үҙгәртеп күҙ алдына килтереү; 2. (*о лице, наружности*) үҙгәргән, боҙолған, һытыҡ.

ИСКАЗИ́ТЬ *сов. что* боҙоу, үҙгәртеү, боҙоп күрһәтеү; **искази́ть фа́кты** факттарҙы боҙоп күрһәтеү; **боль искази́ла его́ лицо́** ауыртыу уның йөҙөн үҙгәртеп ебәрҙе.

ИСКАЗИ́ТЬСЯ *сов.* боҙолоу, үҙгәреү, үҙгәреп китеү.

ИСКАЛЕ́ЧЕННЫЙ 1. *прич.* имгәтелгән, зәғифләндерелгән; 2. *прил.* имгәнгән, зәғиф; боҙолған, ватылған; **искале́ченная рука́** зәғиф ҡул; 3. *прил. перен.* боҙолған, емерелгән; **искале́ченная жизнь** боҙолған тормош.

ИСКАЛЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* 1. имгәтеү, зәғифләндереү; 2. *перен.* (*испортить, нравственно изуродовать*) боҙоу, емереү.

ИСКА́НИЕ *с.* 1. *см.* **иска́ть**; 2. *мн.* **иска́ния** эҙләнеүҙәр; **тво́рческие иска́ния** ижади эҙләнеүҙәр.

ИСКА́ТЕЛЬ *м.* 1. эҙләүсе, эҙләп йөрөүсе; **иска́тели же́мчуга** ынйы эҙләүселәр; 2. *тех.* искатель (*объектты табыу өсөн ҡуйылған прибор, мәҫ. телескопта*); ◇ **иска́тель приключе́ний** мажаралар эҙләүсе.

ИСКА́ТЬ *несов. кого-что* эҙләү, эҙләнеү; **иска́ть ну́жную кни́гу** кәрәкле китапты эҙләү; ◇ **иска́ть по́вод** сәбәбен эҙләп кенә йөрөү; **иска́ть спасе́ния** ҡотолоу юлын эҙләү.

ИСКЛЕВА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* суҡыу, суҡып бөтөрөү, талау; 2. *что* (*всё съесть — о птицах*) сүпләү, сүпләп бөтөрөү.

ИСКЛЮЧА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **исключи́ть;** 2. *что* (*устранять, не допускать возможности чего-л.*) юҡҡа сығарыу.

ИСКЛЮЧА́Я 1. *деепр.* сығарып, төшөрөп; 2. *предлог с род. п.* башҡа; **исключа́я меня́** минән башҡа.

ИСКЛЮЧЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **исключи́ть; исключе́ние из спи́сков** исемлектән сығарыу; 2. (*отступление от правил, норм*) айырмалыҡ, үҙенә башҡалыҡ, норманан (*йәки* ҡағиҙәнән) ситтәлек, сығарма; **в ви́де исключе́ния** айырмалыҡ яһап, ҡағиҙәнән ситкә сығып; **де́лать исключе́ние** сығарма яһау; **все без исключе́ния** береһе лә ҡалмай; ◇ **за исключе́нием** иҫәпкә алмағанда.

ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНО *частица выделит.-ограничит.* бары, тик, фәҡәт, шау; **пре́мию получи́ли исключи́тельно отли́чники** бүләкте фәҡәт отличниктәр генә алды.

ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж.* 1. ғәҙәттән тыш, һирәк булыу; **исключи́тельность тако́го явле́ния** бындай хәлдәрҙең һирәк булыуы; 2. (*обособленность, замкнутость*) айырымлыҡ, үҙенә башҡалыҡ.

ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. (*являющийся исключением из общих правил*) үҙенә айырым, айырым башҡа булған; **исключи́тельное положе́ние** айырым хәл; 2. (*редкий, небывалый*) үҙенә башҡа бер, айырым, һирәк була торған; **исключи́тельный слу́чай** үҙенә башҡа бер ваҡиға; 3. (*очень хороший*) бик яҡшы (*йәки* шәп); **това́р исключи́тельного ка́чества** бик шәп сифатлы тауар; 4. (*при-

надлежащий только одному лицу, коллективу и т. д.) берҙән-бер, тик, ғына (генә, ҡына, кенә) ҡараған; **исключительная собственность государства на землю** ерҙең тик дәүләт милке генә булыуы.

ИСКЛЮЧИТЬ *сов. кого-что* сығарып ташлау, сығарыу, төшөрөү; **исключить из списков** исемлектән төшөрөү.

ИСКОВЕРКАННЫЙ *прил.* эштән сығарылған, боҙолған.

ИСКОВЕРКАТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* боҙоу, ватыу, емереү, боҙоп бөтөрөү; **он исковеркал мою фамилию** ул минең фамилияны боҙоп яҙған.

ИСКОВЕРКАТЬСЯ *сов. прям. и перен. разг.* боҙолоу, ватылыу, емерелеү.

ИСКОВОЙ *прил.* дәғүә, дәғүәле; **исковое заявление** дәғүә ғаризаһы.

ИСКОВЫРЯТЬ *сов. что, разг.* соҡоп (*йәки* ҡаҙып) бөтөрөү.

ИСКОЛЕСИТЬ *сов. что, разг.* йөрөп сығыу, гиҙеү; **он исколесил весь Крым** ул бөтә Ҡырымды йөрөп сыҡҡан.

ИСКОЛОТИТЬ *сов. разг.* 1. *кого* туҡмап ташлау; 2. *что* (*испортить*) ватып (*йәки* емереп, боҙоп) бөтөрөү; **исколотить стены гвоздями** ҡаҙаҡ ҡағып стенаны боҙоп бөтөрөү.

ИСКОЛОТЬ *сов. кого-что* сәнскеләп (*йәки* тишкеләп) бөтөрөү; **исколоть палец иголкой** бармаҡты энә менән тишкеләп бөтөрөү.

ИСКОЛОТЬСЯ *сов.* сәнселеү, тишкеләнеп бөтөү.

ИСКОМЫЙ *прил.* 1. *мат.* эҙләнгән, эҙләгән, табырға тейеш булған; **искомая величина** эҙләнгән дәүмәл; 2. (*требуемый, нужный*) кәрәкле, көтөлгән, эҙләнгән; **искомый случай представился** кәрәкле осраҡ тура килде.

ИСКОНИ *нареч. уст.* борон-борондан, бик күптән, элек-электән; **этот порядок существовал искони** был тәртип борон-борондан йәшәп килде.

ИСКОННЫЙ *прил.* боронғо, күптәнге, борон замандан килгән, әллә ҡасанғы; ғүмер буйы торған, төп; **исконный житель** ғүмер буйы шунда тороусы (кеше).

ИСКОПАЕМЫЙ *прил.* 1. ҡаҙылма (*ер аҫтынан табыла торған*); **ископаемые минералы** ҡаҙылма минералдар; 2. *в знач. сущ.* **ископаемые** *мн.* ҡаҙылма (*йәки* ҡаҙылдыҡ) нәмәләр; **полезные ископаемые** файҙалы ҡаҙылмалар; 3. *геол.* ҡаҙылдыҡ; **ископаемые животные** ҡаҙылдыҡ хайуандар; **ископаемые растения** ҡаҙылдыҡ үҫемлектәр.

ИСКОПАТЬ *сов. что* ҡаҙып бөтөрөү; **он ископал весь двор** ул бөтә йортто ҡаҙып бөтөргән.

ИСКОРЕНЕНИЕ *с. см.* **искоренить(ся)**.

ИСКОРЕНИТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, тамырынан бөтөрөү, төбө-тамыры менән йолҡоп ташлау; **искоренить недостатки** етешһеҙлектәрҙе тамырынан бөтөрөү.

ИСКОРЕНИТЬСЯ *сов.* бөтөү, төбө-тамыры менән юҡҡа сығыу.

ИСКОРЕНЯТЬ *несов. см.* **искоренить**.

ИСКОРЕНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **искорениться**; 2. *страд. к* **искоренять**.

ИСКОСА *нареч.* ҡырын-ҡырын ғына, аҫтан, ҡырын, күҙ осо менән; **искоса поглядывать** ҡырын-ҡырын ҡарап ҡуйыу.

ИСКРА *ж.* 1. *прям. и перен.* осҡон, саҡҡы; **выбить искру из камня** таштан осҡон сығарыу; **электрическая искра** электр саҡҡыһы; **заронить искру** *чего-л.* осҡон төшөрөү; **искра надежды** өмөт саҡҡыһы; 2. *собир.* төрткө; **материя с искрой** төрткөлө туҡыма; ◇ **искры из глаз посыпались** күҙгә ут күренде (*башҡа һуҡҡанда*).

ИСКРЕННИЙ *прил.* саф (*йәки* ихлас) күңелле, эскерһеҙ, ысын күңелдән, ихлас; **искренняя радость** ысын күңелдән шатланыу; **искренняя благодарность** ысын күңелдән рәхмәт әйтеү; **искренний человек** эскерһеҙ (*йәки* ихлас күңелле) кеше.

ИСКРЕННОСТЬ *ж.* саф күңеллелек, эскерһеҙлек, ысын күңелдәнлек, ихласлыҡ; **говорить с большой искренностью** ысын күңелдән һөйләү.

ИСКРИВИТЬ *сов. что* 1. (*сделать кривым*) кәкерәйтеү, бөгөү; **искривить гвоздь** ҡаҙаҡты кәкерәйтеү; 2. (*лицо*) салышайтыу, һытыу, ҡыйшайтыу, боҙоу.

ИСКРИВИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать кривым*) кәкерәйеү, бөгөлөү; 2. (*о лице*) һытылыу, салышайыу, ҡыйшайыу, боҙолоу.

ИСКРИВЛЕНИЕ *с.* 1. *см.* **искривить(ся)**; 2. (*искривлённое место*) кәкерәйгән урын; 3. *перен.* (*искажение*) боҙоу, тайпылыу; **искривление политической линии** политик линиянан тайпылыу.

ИСКРИВЛЯТЬ *несов. см.* **искривить**.

ИСКРИВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **искривиться**; 2. *страд. к* **искривлять**.

ИСКРИСТЫЙ *прил.* 1. уйнап (*йәки* йылтылдап) торған; осҡонло, осҡон сәсеп торған; **искристое вино** уйнап (*йәки* йылтылдап) торған вино; 2. *перен.* шыңғырҙатҡан, асыҡ; **искристый смех** шыңғырҙатып көлөү.

ИСКРИТЬСЯ, ИСКРИТЬСЯ *несов.* осҡонланыу, осҡон сәсеү; ялтырау, ялтылдау, йымылдау; **снег искрился на солнце** ҡар ҡояшта йымылдай ине.

ИСКРОВЕЦ *м. ист.* искровец, искрасы.

ИСКРОВОЙ *прил. эл.* осҡон, саҡҡы; **искровой разрядник** осҡондар разрядниге.

ИСКРОМСАТЬ *сов. что, разг.* киҫкеләп (*йәки* тураҡлап) бөтөрөү; **искромсать всю материю** бөтә материяны тураҡлап бөтөрөү.

ИСКРОШИТЬ *сов.* 1. *что* ваҡлап (*йәки* тураҡлап) бөтөрөү; 2. *кого-что, перен. разг.* (*изрубить*) тураҡлау, тураҡлап бөтөрөү (*йәки* ташлау).

ИСКРОШИТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, тураҡланыу; ватылыу, онталыу.

ИСКУПАТЬ I *сов. кого, разг.* ҡойондороу, һыу индереү; **искупать ребёнка** баланы ҡойондороу.

ИСКУПАТЬ II *несов. см.* **искупить**.

ИСКУПАТЬСЯ I *сов. разг.* ҡойоноу, һыу инеү; **искупаться в реке** йылғала һыу инеү.

ИСКУПАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **искупиться**; 2. *страд. к* **искупать** II.

ИСКУПИТЕЛЬНЫЙ *прил. книжн.* ҡотолдороусы, ҡотҡарыусы (*ҡотолоуҙа ярҙам итеүсе*).

ИСКУПИ́ТЬ *сов. что* 1. (*заслужить прощение*) йолоу; **искупи́ть свою́ вину́** үҙ ғәйебеңде йолоу; 2. (*возместить*) ҡаплау, ябыу.

ИСКУПИ́ТЬСЯ *сов.* йолоноу, ғәфү ителеү, кисерелеү.

ИСКУПЛЕ́НИЕ *с.* йолоу, ғәфү итеү (*йәки* ителеү), кисерелеү; **искупле́ние вины́** ғәйебе ғәфү ителеү.

ИСКУ́С *м.* һынау; **вы́держать иску́с** һынауҙан үтеү.

ИСКУСА́ТЬ *сов. кого-что* талау, тешләп бөтөрөү; **его́ искуса́ла соба́ка** уны эт талаған.

ИСКУСИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* аҙҙырыусы, вәсүәсәсе.

ИСКУСИ́ТЬ *сов. см.* **искуша́ть.**

ИСКУ́СНИК *м. разг.* оҫта; **он большо́й иску́сник в своём де́ле** ул үҙ эшенең оҫтаһы.

ИСКУ́СНИЦА *женск. р. к* **иску́сник.**

ИСКУ́СНЫЙ *прил.* 1. (*умелый*) оҫта; **иску́сный стрело́к** оҫта атыусы; 2. (*мастерски исполненный*) оҫта эшләнгән; **иску́сная рабо́та** оҫта эшләнгән эш.

ИСКУ́ССТВЕННОСТЬ *ж.* яһалмалыҡ.

ИСКУ́ССТВЕННЫЙ *прил.* яһалма; **иску́сственный шёлк** яһалма ебәк.

ИСКУ́ССТВО *с.* 1. сәнғәт; **изобрази́тельное иску́сство** һынлы сәнғәт; **произведе́ния иску́сства** сәнғәт әҫәрҙәре; 2. (*умение, мастерство*) оҫталыҡ, таҫыллыҡ; **с больши́м иску́сством** ҙур оҫталыҡ менән; ◇ **из любви́ к иску́сству** эште яратҡанлыҡтан, эшкә бирелгәнлектән; **прикладно́е иску́сство** *см.* **прикладно́й.**

ИСКУССТВОВЕ́Д *м.* искусствовед, сәнғәт фәне ғалиме (*йәки* белгесе).

ИСКУССТВОВЕ́ДЕНИЕ *с.* искусство фәне, сәнғәт тураһындағы фән.

ИСКУША́ТЬ *несов. кого-что* әүрәтеү, аҙҙырыу; ◇ **искуша́ть судьбу́** яҙмышты һынап ҡарау, тәүәккәлләп ҡарау.

ИСКУШЕ́НИЕ *с. см.* **искуша́ть;** ◇ **подда́ться искуше́нию** әүрәп китеү; **вводи́ть в искуше́ние** әүрәтеү.

ИСКУШЁННЫЙ *прил.* (*опытный в чём-либо, искусный*) оҫтарған, шымарған; **искушённый в боя́х** көрәштәрҙә оҫтарған; ◇ **искушённый о́пытом** тәжрибәле, күпте күргән (кеше).

ИСЛА́М *м.* ислам (дине).

ИСЛА́НДЕЦ *м.* исланд.

ИСЛА́НДКА *ж.* исланд ҡатын-ҡыҙы.

ИСЛА́НДСКИЙ *прил.* исланд, Исландия; **исла́ндский язы́к** исланд теле.

ИСЛА́НДЦЫ *мн.* исландтар.

ИСПА́НЕЦ *м.* испан.

ИСПА́НКА I *ж.* испанка, испан ҡатын-ҡыҙы.

ИСПА́НКА II *ж.* (*болезнь*) испанка (*грипп ауырыуы төрө*).

ИСПА́НСКИЙ *прил.* испан, Испания; **испа́нский язы́к** испан теле.

ИСПА́НЦЫ *мн.* испандар.

ИСПАРЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испари́ть(ся);** 2. *обычно мн.* **испаре́ния** (*пар, испаряющиеся вещества*) быу, пар; **вре́дные испаре́ния** зарарлы быу.

ИСПА́РИНА *ж.* тир, ҡара тир; **у больно́го испа́рина** ауырыуҙың тире сыҡты, ауырыу тирләне.

ИСПАРИ́ТЕЛЬ *м. тех.* быуландырғыс, парландырғыс (*аппарат*).

ИСПАРИ́ТЬ *сов. что* парға (*йәки* быуға) әйләндереү.

ИСПАРИ́ТЬСЯ *сов.* 1. парға (*йәки* быуға) әйләнеү, парланыу, быуланыу; **вода́ испари́лась** һыу парға әйләнде; 2. *перен. шутл.* (*исчезнуть*) һыҙыу, тайыу, шылыу, кәйеү; **он куда́-то испари́лся** ул ҡайҙалыр шылды.

ИСПАРЯ́ЕМОСТЬ *ж.* парға әйләнеүсәнлек, быуланыу һәләте.

ИСПАРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **испари́ться;** 2. *страд. к* **испаря́ть.**

ИСПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* бысратыу, бысратып (*йәки* буяп) бөтөрөү; **испа́чкать ру́ки черни́лами** ҡара менән ҡулды бысратып бөтөрөү.

ИСПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысранып (*йәки* буялып) бөтөү; **испа́чкаться в кра́ске** буяуға буялып бөтөү.

ИСПЕПЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, прям. и перен.* яндырып бөтөрөү, көлгә әйләндереү; **испепели́ть взгля́дом** ҡарашы менән яндырыу.

ИСПЕПЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **испепели́ть.**

ИСПЕ́ЧЬ *сов. что* бешереү, бешереп алыу; **испе́чь хлеб** икмәк бешереү.

ИСПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеп сығыу; **пиро́г хорошо́ испёкся** пирог әйбәт бешкән.

ИСПЕЩРИ́ТЬ *сов. что* сыбарлап бөтөрөү; **испещри́ть пя́тнами** таптар менән сыбарлап бөтөрөү; **испещри́ть поля́ кни́ги заме́тками** китап ситен яҙыуҙар менән сыбарлап бөтөрөү.

ИСПЕЩРЯ́ТЬ *несов. см.* **испещри́ть.**

ИСПИСА́ТЬ *сов. что* 1. (*заполнить написанным*) яҙып тултырыу (*йәки* бөтөрөү); **исписа́ть це́лую тетра́дь** тулы бер дәфтәр яҙыу; 2. *разг.* (*истратить*) яҙып (*йәки* яҙыуға тотоп) бөтөрөү; **исписа́ть после́дний каранда́ш** аҙаҡҡы ҡәләмде яҙып бөтөрөү.

ИСПИСА́ТЬСЯ *сов. разг.* 1. яҙылып (*йәки* тотолоп) бөтөү; боҙолоу; **перо́ исписа́лось** перо боҙолған; 2. (*о писателе*) яҙыу (*йәки* яҙыусылыҡ) һәләте ҡайтыу (*йәки* бөтөү).

ИСПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **исписа́ть.**

ИСПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **исписа́ться;** 2. *страд. к* **испи́сывать.**

ИСПИТО́Й *прил. разг.* интеккән, таушалған; **испито́е лицо́** таушалған сырай.

ИСПОВЕ́ДАТЬСЯ *сов. уст. см.* **испове́доваться** 1, 2.

ИСПОВЕ́ДОВАТЬ 1. *сов. и несов. кого, церк.* (*подвергнуть исповеди*) тәүбә иттереү, тәүбәгә килтереү; 2. *сов. и несов. что кому, церк.* (*покаяться в грехах*) тәүбә итеү, тәүбәгә килеү; 3. *сов. и несов. что, перен.* (*чистосердечно рассказать*) асыу, асып һалыу (*серҙе, хәбәрҙе*); 4. *несов. что* (*открыто признавать, следовать чему-л.*) (*юлын, динен*) тотоу; **испове́довать са́мые стро́гие нра́вственные при́нципы** иң ҡаты әхләҡлелек принцибен тотоу; **испове́довать исла́м** ислам динен тотоу.

ИСПОВЕ́ДОВАТЬСЯ 1. *сов. и несов. кому, у кого, церк.* тәүбә итеү, тәүбәгә килеү; 2. *сов. и несов. кому, перен.* (*признаться*) серен асыу, асыҡтан-асыҡ һөйләп биреү; 3. *несов. страд. к* **испове́довать.**

И́СПОВЕДЬ *ж.* 1. *церк.* тәүбә, тәүбә итеү; 2. *перен.* (*откровенное признание*) ысын күңелдән уйын әйтеп биреү, үҙенең күңелен асып һалыу.

И́СПОДВОЛЬ *нареч. разг.* әҙләп-әҙләп, аҡрынлап; **и́сподволь подгото́виться к отъе́зду** аҡрынлап юлға әҙерләнеү.

ИСПОДЛО́БЬЯ *нареч.* һөрә, ҡаш емереп, ҡаш аҫтынан; **гляде́ть исподло́бья** һөрә ҡарау.

ИСПОДНИ́ЗУ *нареч. разг.* түбәндән, аҫтан, аҫтынан.

ИСПОДТИШКА́ *нареч. разг.* йәшерен, аҫтыртын, һиҙҙермәй; **де́йствовать исподтишка́** аҫтыртын эш итеү.

ИСПОКО́Н: испоко́н ве́ку (веко́в) күптән, борон-борондан, әллә ҡасандан.

ИСПОЛИ́Н *м. книжн.* 1. алпамыша, баһлеүән, әзмәүер; 2. *перен.* бөйөк кеше; **исполи́ны нау́ки** фәндең бөйөк кешеләре.

ИСПОЛИ́НСКИЙ *прил.* 1. әзмәүерҙәй; **челове́к исполи́нского ро́ста** әзмәүерҙәй кеше; 2. ғәҙәттән тыш ҙур, бик ҙур; **исполи́нские успе́хи социалисти́ческого строи́тельства** социалистик төҙөлөштөң ғәҙәттән тыш ҙур уңыштары.

ИСПОЛКО́М *м.* **(исполни́тельный комите́т)** башҡарма комитет.

ИСПОЛНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испо́лнить(ся); прове́рка исполне́ния** үтәлеүен (*йәки* үтәлешен) тикшереү; 2. (*качество работы*) үтәлеш, эшләнеү; **э́та рабо́та отлича́ется изя́щным исполне́нием** был әйбер үҙенең матур эшләнеүе менән айырылып тора; ◇ **во исполне́ние** *чего* маҡсаты менән, үтәү уйы менән; **привести́ в исполне́ние** башҡарыу, үтәү, еренә еткереү.

ИСПО́ЛНЕННЫЙ 1. *прич.* башҡарылған, үтәлгән, урынына еткерелгән; 2. *прил.* (*полный*) тулған, -ға (-гә, -ҡа, -кә) бай; **испо́лненный эне́ргии** энергияға бай; **испо́лненный го́рдости** ғорурлыҡ менән, ғорурланып әйтелгән (*йәки* эшләнгән).

ИСПОЛНИ́МЫЙ *прил.* башҡарыла (*йәки* үтәлә) торған, үтәлерлек, бойомға ашырырлыҡ; **легко́ исполни́мое жела́ние** еңел үтәй алырлыҡ теләк.

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬ *м.* 1. үтәүсе, башҡарыусы; **исполни́тель зада́ния** задание үтәүсе; 2. (*артист*) башҡарыусы; **исполни́тель наро́дных пе́сен** халыҡ йырҙарын башҡарыусы; ◇ **суде́бный исполни́тель** суд исполнителе.

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНИЦА *женск. р. к* **исполни́тель.**

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. башҡарма, башҡарыусы, үтәүсе, бойомға ашырыусы; **исполни́тельный комите́т** башҡарма комитет; 2. (*старательный*) тыңлаусан, тыңлаулы, йомошсан, (эште) үтәүсән; **бик тырыш; исполни́тельный рабо́тник** бик тырыш работник; ◇ **исполни́тельный лист** башҡарыу (*йәки* үтәү) ҡағыҙы (*суд ҡарарын бойомға ашырыу өсөн суд тарафынан бирелгән бойороҡ*).

ИСПО́ЛНИТЬ *сов. что* 1. (*выполнить*) башҡарыу, үтәү, бойомға ашырыу; **испо́лнить прика́з** приказды үтәү; **испо́лнить обеща́ние** вәғәҙәнде үтәү; 2. (*об артисте*) уйнау, башҡарыу; **испо́лнить рома́нс** романс башҡарыу.

ИСПО́ЛНИТЬСЯ I *сов.* 1. (*осуществиться*) башҡарылыу, тормошҡа ашыу, үтәлеү; **моё жела́ние испо́лнилось** минең теләгем тормошҡа ашты; 2. *безл. кому-чему* (*о сроке, возрасте*) үтеү, тулыу; **ма́льчику испо́лнилось де́сять лет** малайға ун йәш тулды.

ИСПО́ЛНИТЬСЯ II *сов. чем, чего, книжн. уст.* (*наполниться, проникнуться*) тулыу; **моё се́рдце испо́лнилось ра́достью** минең йөрәгем шатлыҡ менән тулды.

ИСПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **испо́лнить.**

ИСПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **испо́лниться** I; 2. *страд. к* **исполня́ть.**

ИСПОЛОСОВА́ТЬ *сов. разг.* 1. *что* (*изрезать*) тураҡлап (*йәки* телгеләп, ҡырҡҡылап) бөтөрөү, телгеләп ташлау; буй-буй һыҙғылап бөтөрөү; 2. *кого-что* (*избить*) ҡамсылау, сыбыртҡы менән ярыу.

И́СПОЛУ *нареч. уст.* уртаҡҡа, уртағына; **рабо́тать и́сполу** уртаҡҡа эшләү.

ИСПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с. см.* **испо́льзовать.**

ИСПО́ЛЬЗОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* файҙаланыу, ҡулланыу; **испо́льзовать материа́л** материалды файҙаланыу; **широко́ испо́льзовать достиже́ния нау́ки** фән ҡаҙаныштарын киң ҡулланыу.

ИСПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *несов.* 1. (*находить применение*) файҙаланылыу, ҡулланылыу; 2. *страд. к* **испо́льзовать.**

ИСПО́ЛЬЩИК *м. ист.* уртаҡҡа эшләүсе, уртағына эшләп йөрөүсе (*крәҫтиән*).

ИСПО́ЛЬЩИНА *ж. ист.* уртаҡҡа эшләү (*алынған уңыштың яртыһы ер хужаһына бирелеү системаһы*).

ИСПО́РТИТЬ *сов.* 1. *что* боҙоу, эштән сығарыу, ватыу; **испо́ртить кни́гу** китапты эштән сығарыу; **испо́ртить отноше́ния** араны боҙоу; 2. *кого-что* (*оказать дурное влияние*) боҙоу; **испо́ртить ребёнка непра́вильным воспита́нием** дөрөҫ тәрбиә бирмәй баланы боҙоу.

ИСПО́РТИТЬСЯ *сов.* 1. боҙолоу, эштән сығыу; **пого́да испо́ртилась** көн боҙолдо; 2. (*нравственно*) боҙолоу.

ИСПО́РЧЕННОСТЬ *ж.* боҙолғанлыҡ.

ИСПО́РЧЕННЫЙ 1. *прич.* боҙолған; 2. *прил.* (*гнилой*) еҫләнгән, серегән, насар; **испо́рченное мя́со** еҫләнгән ит; **испо́рченный зуб** серегән теш; 3. *прил.* (*безнравственный*) аҙғын, боҙоҡ.

ИСПРАВИ́МЫЙ *прил.* төҙәтерлек, эшкә инерлек; **э́то де́ло исправи́мое** был төҙәтерлек эш.

ИСПРАВИ́ТЕЛЬНО-ТРУДОВО́Й *прил.*: **исправи́тельно-трудова́я коло́ния** холҡ төҙәтеү колонияһы, хеҙмәт менән төҙәтеү колонияһы.

ИСПРА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* юнәтеү, төҙәтеү; **испра́вить телефо́н** телефонды төҙәтеү; 2. *кого-что* (*устранить недостатки, улучшить*) төҙәтеү; **испра́вить по́черк** яҙыуҙы төҙәтеү; **испра́вить хара́ктер** характерҙе төҙәтеү.

ИСПРА́ВИТЬСЯ *сов.* төҙәлеү.

ИСПРАВЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испра́вить(ся)**; 2. (*поправка*) төҙәтмә; **внести́ исправле́ния** төҙәтмәләр индереү.

ИСПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **испра́вить.**

ИСПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **испра́виться**; 2. *страд. к* **исправля́ть.**

ИСПРА́ВНИК *м. ист.* исправник (*батша Россияһында өйәҙ полицияһының начальниге*).

ИСПРА́ВНОСТЬ *ж.* 1. (*хорошее состояние*) төҙөклөк, бөтөнлөк; **в по́лной испра́вности** тулы төҙөклөктә; 2. (*исполнительность*) тырышлыҡ, тыңлаусанлыҡ, күндәмлек.

ИСПРА́ВНЫЙ *прил.* 1. төҙөк, бөтөн; **испра́вный мото́р** төҙөк мотор; 2. (*исполнительный*) тырыш, тыңлаусан, күндәм.

ИСПРАЖНЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **испражни́ться**; 2. *мн.* **испражне́ния** тиҙәк.

ИСПРАЖНИ́ТЬСЯ *сов.* тышҡа сығыу, бушаныу.

ИСПРАЖНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **испражни́ться.**

ИСПРО́БОВАТЬ *сов. что* һынап ҡарау, һынау; **испро́бовать все возмо́жности** бөтә мөмкинлектәрҙе һынап ҡарау.

ИСПУ́Г *м.* ҡурҡыу, ҡурҡышыу; өркөү, өркөшөү (*у животных*); **с испу́гу** ҡурҡыуҙан; **в испу́ге** ҡурҡып, өркөп.

ИСПУ́ГАННЫЙ *прич. и прил.* ҡурҡҡан; өркҡән (*о животных*).

ИСПУГА́ТЬ *сов. кого* ҡурҡытыу; өркөтөү (*животных*).

ИСПУГА́ТЬСЯ *сов.* ҡурҡыу; өркөү (*о животных*).

ИСПУСКА́ТЬ *несов. см.* **испусти́ть.**

ИСПУСТИ́ТЬ *сов. что* сығарыу, ... ҡуйыу, ... ебәреү; **испусти́ть вздох** көрһөнөп ҡуйыу; ◇ **испусти́ть дух (после́дний вздох)** *уст. ирон.* һуңғы һулыш алыу (*үлеү*), йән сығыу (*йәки* бирeү).

ИСПЫТА́НИЕ *с.* 1. *см.* **испыта́ть**; 2. (*экзамен*) һынау; **вступи́тельные испыта́ния** уҡыуға инеү алдынан үткәрелгән һынауҙар; 3. (*невзгоды*) кисереш; **тяжёлое испыта́ние** ауыр кисереш.

ИСПЫ́ТАННЫЙ *прич. и прил.* һынап ҡаралған, һыналған, тикшерелгән; **испы́танное сре́дство** һынап ҡаралған сара (*йәки* юл).

ИСПЫТА́ТЕЛЬ *м.* һынаусы.

ИСПЫТА́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* һынау; **испыта́тельный срок** һынау срогы.

ИСПЫТА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*испробовать*) һынау, һынап ҡарау, тикшереү; **испыта́ть но́вую констру́кцию самолёта** яңы конструкция самолётҡа һынау үткәреү; **испыта́ть чью-либо ве́рность** берәүҙең тоғролоғон һынау; 2. *что* (*пережить, ощутить*) баштан кисереү, күреү, татыу; **испыта́ть на о́пыте** үҙ елкәңдә татыу; **испыта́ть угрызе́ния со́вести** выждан ғазабы кисереү; **испыта́ть удово́льствие** кәйефләнеү, рәхәтләнеү.

ИСПЫТУ́ЕМЫЙ *прил. книжн.* һынала (*йәки* тикшерелә) торған; **испыту́емый материа́л** һынала торған материал.

ИСПЫТУ́ЮЩИЙ *прил.* һынаулы, тикшереүле; **испыту́ющий взгляд** һынаулы ҡараш.

ИСПЫ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **испыта́ть; испы́тывать недоста́ток в чём-либо** берәй нәмәгә мохтаж булыу; **испы́тывать го́рдость** ғорурланыу.

ИССЕ́ЧЬ *сов.* 1. *что, уст.* (*вытесать*) соҡоу, ҡырыу, юныу; **иссе́чь ста́тую из мра́мора** мәрмәрҙән ҡырып статуя яһау; 2. *кого-что* (*изрубить*) сапҡылап (*йәки* ҡыйып) бөтөрөү.

ИССЛЕ́ДОВАНИЕ *с.* 1. *см.* **иссле́довать**; 2. (*научный труд*) ғилми әҫәр; **иссле́дование по ру́сскому языку́** рус теле буйынса ғилми әҫәр.

ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м.* (ғилми) тикшеренеүсе.

ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬСКИЙ *прил.* тикшеренеү; **иссле́довательская рабо́та** тикшеренеү эше; **иссле́довательский институ́т** тикшеренеү институты.

ИССЛЕ́ДОВАТЬ *сов. и несов. кого-что* 1. (*изучить*) тикшереү, тикшеренеү, (ғилми) өйрәнеү; **иссле́довать ме́стность** урынды тикшереү (*йәки* өйрәнеү); 2. (*осмотреть*) ҡарау, тикшереү, тикшереп ҡарап сығыу; **иссле́довать больно́го** ауырыуҙы тикшереү.

ИССО́ХНУТЬ *сов. прям. и перен.* кибеү, кибеп (*йәки* ҡороп) бөтөү; **иссо́хнуть от тоски́** һағыштан кибеү, ябығыу.

И́ССТАРИ *нареч.* борондан, күптән, иҫкенән, элек-электән; **так и́сстари ведётся** элек-электән шулай килә.

ИССТРАДА́ТЬСЯ *сов.* ғазапланып (*йәки* интегеп) бөтөү, һарғайыу.

ИССТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что* 1. атып бөтөрөү; **исстреля́ть все патро́ны** бөтә патрондарҙы атып бөтөрөү; 2. *разг.* (*изрешетить*) атып, тишекләп бөтөү; **исстреля́ть всю мише́нь** бөтә мишенде атып, тишекләп бөтөү.

ИССТУПЛЕ́НИЕ *с.* шашыу, шашыныу, сығырынан сығыу, үҙен-үҙе онотоп ярһыу; **в исступле́нии** шашып, үҙен-үҙе онотоп; **довести́ до исступле́ния** сығырынан сығарыу, асыуландырыу, ярһытыу.

ИССТУПЛЁННОСТЬ *ж.* шашҡанлыҡ, ярһығанлыҡ.

ИССТУПЛЁННЫЙ *прил.* шашҡан, шашынған, ярһыған; **исступлённые кри́ки** шашып ҡысҡырған тауыштар.

ИССУШИ́ТЬ *сов.* 1. *что* ҡурыу, киптереп бөтөрөү, ҡоротоу; **жара́ иссуши́ла боло́то** эҫе көндәр һаҙлыҡты киптереп бөтөрҙө; 2. *кого, перен.* (*изнурить*) киптереү; **боле́знь его́ иссуши́ла** сир уны киптерҙе.

ИССЫХА́ТЬ *несов. см.* **иссо́хнуть.**

ИССЯКА́ТЬ *несов. см.* **исся́кнуть.**

ИССЯ́КНУТЬ *сов.* ҡороу, кибеп бөтөү; бөтөү; **исто́чник исся́к** шишмә кибеп бөткән; **си́лы исся́кли** көс бөттө.

ИСТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **истопта́ть.**

ИСТА́СКАННЫЙ *прил. разг.* 1. туҙып бөткән; **иста́сканная о́бувь** туҙып бөткән аяҡ кейеме; 2. (*опошленный*) күп сәйнәлгән, кәрәге бөткән; 3. *перен.* (*о виде*) таушалған; **иста́сканное лицо́** таушалған сырай.

ИСТАСКА́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*износить*) кейеп туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; 2. *перен.* (*опошлить*) ҡәҙерен ебәреү.

ИСТАСКА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*износиться*) туҙыу, туҙып бөтөү; 2. *перен.* (*изнуриться от невоздержанной жизни*) туҙыу, таушалыу, рәттән сығыу.

ИСТЕКА́ТЬ *несов. см.* **истéчь.**

ИСТЁКШИЙ *прил.* үткән, уҙған; **в истёкшем году́** уҙған йылда; **за истёкший перио́д** үткән арала.

ИСТЕРЕ́ТЬ *сов. что, разг.* 1. (*измельчить*) ышҡып онтау, ҡырыу; 2. (*поранить при трении*) өйкәү, ҡырыу (*аяҡты*); 3. (*истратить*) юйып бөтөрөү; **он истёр всю рези́нку** ул юйғысты юйып бөтөргән.

ИСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов. разг.* (*об одежде, обуви*) ҡырылыу, туҙыу.

ИСТЕ́РЗАННЫЙ *прил.* 1. (*израненный*) яраланып (*йәки* имгәнеп) бөткән; 2. (*приведённый в негодность*) емерелеп (*йәки* ватылып) бөткән; 3. (*изорванный*) өҙгөләнгән, туҙып бөткән, телгеләнгән.

ИСТЕРЗА́ТЬ *сов. кого-что* ғазаплау, яфалау, ғазаплап бөтөрөү; **его́ истерза́ли сомне́ния** уны шикләнеү ғазаплап бөтөрҙө.

ИСТЕРЗА́ТЬСЯ *сов.* ғазапланыу, яфаланыу, ғазапланып бөтөү.

ИСТЕ́РИК *м. разг.* нервыһы сирле, өйәнәкле (кеше).

ИСТЕ́РИКА *ж.* нервы өйәнәге сығыу.

ИСТЕРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. истерикалы, истерик; **истери́ческий припа́док** истерик быума; 2. (*нервный*) истерик; **истери́ческий смех** истерик көлөү.

ИСТЕРИ́ЧКА *женск. р. к* **исте́рик.**

ИСТЕРИ́ЧНЫЙ *прил. см.* **истери́ческий** 2.

ИСТЕРИ́Я *ж.* нервы өйәнәге, истерия.

ИСТЁРТЫЙ 1. *прич.* ҡырылған, ышҡылған; 2. *прил.* өйкәлеп (*йәки* ҡырылып, ышҡылып) бөткән; **истёртая моне́та** ҡырылып бөткән баҡыр аҡса; 3. *прил.* (*стёршийся*) юйылып бөткән.

ИСТЕ́Ц *м. юр.* дәғүәсе, юллаусы.

ИСТЕЧЕ́НИЕ *с. см.* **исте́чь.**

ИСТЕ́ЧЬ *сов.* үтеү, уҙыу, тамам булыу, бөтөү; **срок истёк** срогы үтте; **вре́мя истекло́** ваҡыт уҙҙы; **исте́чь кро́вью** ҡанһырау.

И́СТИНА *ж. в разн. знач.* дөрөҫлөк, ысынлыҡ, хәҡиҡәт; **э́то соотве́тствует и́стине** был дөрөҫлөккә тура килә; **в э́том есть до́ля и́стины** бында хәҡиҡәттең бер өлөшө бар; **объекти́вная и́стина** *филос.* объектив дөрөҫлөк.

И́СТИННЫЙ *прил.* 1. дөрөҫ, ысын; **и́стинная пра́вда** ысын дөрөҫлөк; **и́стинный смысл** ысын мәғәнәһе; 2. (*подлинный, настоящий*) ысын булған, хаҡ, раҫ; **и́стинный друг** ысын дуҫ; **и́стинное происше́ствие** ысын булған хәл.

ИСТИ́ЦА *женск. р. к* **исте́ц.**

ИСТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **истле́ть.**

ИСТЛЕ́ТЬ *сов.* 1. (*сгнить*) сереп бөтөү; **мате́рия истле́ла** материя сереп бөткән; 2. (*сгореть*) быҫҡып янып бөтөү, янып көлгә әйләнеү; **все у́гли истле́ли** барлыҡ күмер янып көлгә әйләнеп бөткән.

ИСТМА́Т *м.* (**истори́ческий материали́зм**) истмат (тарихи материализм).

ИСТО́К *м.* 1. баш, сығанаҡ; **исто́ки реки́** йылға башы; 2. *обычно мн.* **исто́ки** *перен.* сығанаҡ, баш, башланғыс; **исто́ки нау́ки** фән сығанағы.

ИСТОЛКОВА́НИЕ *с.* 1. *см.* **истолкова́ть;** 2. (*разъяснение*) аңлатма, аңлатыу; **ра́зные истолкова́ния одного́ явле́ния** бер үк күренеште төрлөсә аңлатыу.

ИСТОЛКОВА́ТЕЛЬ *м.* аңлатыусы, төшөндөрөүсе.

ИСТОЛКОВА́ТЬ *сов. что* аңлатып биреү, аңлатыу; аңлау; **вы неве́рно истолкова́ли мои́ слова́** һеҙ минең һүҙҙәремде дөрөҫ аңламанығыҙ.

ИСТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **истолкова́ть.**

ИСТОЛО́ЧЬ *сов. что* төйөп (*йәки* онтап) бөтөрөү.

ИСТО́МА *ж.* иҙрәү, иҙрәп төшөү, (арып) ойоп китеү.

ИСТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* хәлдән тайҙырыу, әлһерәтеү, арытыу, интектереп бөтөрөү; зарыҡтырыу; **истоми́ть ожида́нием** көттөрөп зарыҡтырыу.

ИСТОМИ́ТЬСЯ *сов.* хәлдән тайыу, әлһерәү, арыу, интегеп бөтөү (*напр. от жары, ходьбы*); зарығып бөтөү (*напр. от ожидания*).

ИСТОМЛЁННЫЙ *прич. и прил.* хәлдән тайған, әлһерәгән, арып бөткән, йөҙәгән, интеккән; зарыҡҡан; **истомлённый ожида́нием** көтөп зарыҡҡан; **истомлённое лицо́** йөҙәгән (*йәки* интеккән) ҡиәфәт.

ИСТОНЧИ́ТЬ *сов. что* йоҡартыу, нәҙегәйтеү.

ИСТОПИ́ТЬ I *сов. что* 1. яғыу; **истопи́ть печь** мейес яғыу; 2. *разг.* (*израсходовать*) яғып бөтөрөү; **истопи́ть весь у́голь** барлыҡ күмерҙе яғып бөтөрөү.

ИСТОПИ́ТЬ II *сов. что, разг.* (*расплавить*) иретеү, иретеп бөтөрөү; **истопи́ть воск** балауыҙҙы иретеп бөтөрөү.

ИСТОПИ́ТЬСЯ I *сов.* янып бөтөү, уҙыу; **печь истопи́лась** мейес уҙған.

ИСТОПИ́ТЬСЯ II *сов. разг.* (*расплавиться*) (утта) иреү, ирер бөтөү (*балауыҙ, май һ. б.*).

ИСТОПНИ́К *м.* мейес яғыусы.

ИСТОПТА́ТЬ *сов. что* 1. (*повредить, испортить*) тапап бөтөрөү, тапау; **траву́ здесь истопта́ли** бындағы үләнде тапап бөткәндәр; 2. *прост.* (*износить обувь*) кейеп туҙҙырыу (*аяҡ кейемен*).

ИСТОРГА́ТЬ *несов. см.* **исто́ргнуть.**

ИСТО́РГНУТЬ *сов. что, книжн. уст.* (*извергнуть, выбросить*) сығарыу, бәреү, сығарып ташлау; **вулка́н исто́рг ла́ву** вулкан лава бәрҙе; ◇ **исто́ргнуть крик** ҡысҡыртыу; **исто́ргнуть слёзы** илатыу.

ИСТОРИ́ЗМ *м.* тарихилек.

ИСТО́РИК *м.* тарихсе.

ИСТО́РИКО-РЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ *прил.* тарихи-революцион.

ИСТО́РИКО-ФИЛОЛОГИ́ЧЕСКИЙ *прил.* тарих-филология; **исто́рико-филологи́ческий факульте́т** тарих-филология факультеты.

ИСТОРИО́ГРАФ *м.* историограф.

ИСТОРИОГРА́ФИЯ *ж.* историография (*тарих белемененң үҫешен һәм тарихи сығанаҡтарҙы өйрәнеү фәне*).

ИСТОРИ́ЧЕСКИЙ *прил.* 1. тарих; **истори́ческая нау́ка** тарих фәне; 2. тарихи; **истори́ческий докуме́нт** тарихи документ; **истори́ческая да́та** тарихи дата; **истори́ческий рома́н** тарихи роман.

ИСТОРИ́ЧНЫЙ *прил.* тарихи, тарихҡа ярашлы, тарихсә.

ИСТО́РИЯ *ж.* 1. тарих; **исто́рия СССР** СССР тарихе; **исто́рия сре́дних веко́в** урта быуаттар тарихе; 2. (*повествование*) әңгәмә, хикәйә; **люблю́ слу́шать заня́тные исто́рии** ҡыҙыҡлы әңгәмәләр тыңларға яратам; 3. *разг.* (*происшествие*) хәл, ваҡиға; **с ним произошла́ така́я исто́рия** уның менән шундай хәл булды; **вот так исто́рия!** быны һиңә әкәмәт!; ◇ **исто́рия ума́лчивает** *о чём, шутл.* был турала бер ни билдәһеҙ; **ве́чная исто́рия** бер үк балыҡ башы.

ИСТОСКОВА́ТЬСЯ *сов. по кому-чему и без доп., разг.* һағынып һарғайыу, бик ныҡ һағыныу, һағынып бөтөү; **истоскова́ться по ро́дине** тыуған илде бик ныҡ һағыныу.

ИСТОЧА́ТЬ *несов. что* таратыу, аңҡытыу (*яҡты, еҫ һ. б.*).

ИСТОЧИ́ТЬ *сов. что* 1. (*сточить*) сарлап (*йәки* ҡайрап) йоҡартыу; **источи́ть но́жик** бысаҡты ҡайрап йоҡартыу; 2. (*изъесть*) тишекләп (*йәки* йырғыслап, селтәрләп) бөтөрөү; **червь источи́л де́рево** ҡорт ағасты йырғыслап бөтөргән.

ИСТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* йоҡарыу, йоҡарып бөтөү.

ИСТО́ЧНИК *м.* 1. сығанаҡ, шишмә, күҙәү; **минера́льный исто́чник** шур (*йәки* минераль) шишмә; **СССР бога́т нефтяны́ми исто́чниками** СССР нефть сығанаҡтарына бай; 2. *перен.* сығанаҡ; **исто́чники сырья́** сырьё сығанаҡтары; 3. (*письменный памятник*) сығанаҡ, яҙма; **по достове́рным исто́чникам** ышаныслы сығанаҡтар буйынса.

ИСТОЩА́ТЬ(СЯ) *несов. см.* **истощи́ть (-ся).**

ИСТОЩЕ́НИЕ *с.* 1. (*изнурение*) арыҡланыу, хәлһеҙләнеү, ябығып бөтөү, (көс) бөтөү; **по́лное истоще́ние сил** көстөң бөтөнләй бөтөүе; 2. (*израсходование*) әҙәйеп ҡалыу, наҡыҫланыу, бөтөү (*тотоноу арҡаһында*); **истоще́ние запа́сов** запастың әҙәйеүе; 3. (*почвы*) иҫкереү, ашһыҙланыу.

ИСТОЩЁННЫЙ 1. *прич. и прил.* (*изнурённый*) ябыҡҡан, хәлһеҙләнгән, арыҡ, көсһөҙләнгән; 2. *прил.* (*о почве*) иҫкергән, ашһыҙ (*тупраҡ*).

ИСТОЩИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* (*изнурить*) ябыҡтырыу, хәлһеҙләндереү, арыҡлатыу; 2. *что* (*почву*) иҫкертеү; 3. *что* (*израсходовать*) тотоп бөтөрөү, бөтөрөү.

ИСТОЩИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*изнуриться*) ябығыу, кенәшеү, хәлһеҙләнеү, көс бөтөү; 2. (*о почве*) иҫкереү; 3. (*израсходоваться*) бөтөү, әҙ ҡалыу, таҡырайыу; **запа́сы истощи́лись** запас әҙ ҡалды.

ИСТРА́ТИТЬ *сов. что* 1. (*деньги, запасы*) тотоп бөтөрөү, туҙҙырыу, тотоноп бөтөү; 2. (*силы, здоровье*) түгеү, бөтөрөү (*көстө, таҙалыҡты*).

ИСТРА́ТИТЬСЯ *сов.* 1. (*израсходоваться*) тотолоп бөтөү; 2. *разг.* (*истратить много денег*) тотоноу, тотоноп бөтөү; **я соверше́нно истра́тился** мин бөтөнләй тотоноп бөттөм, бөтөнләй аҡсаһыҙ ҡалдым.

ИСТРЕБИ́ТЕЛЬ *м.* 1. ҡырыусы; **истреби́тели грызуно́в** кимереүселәрҙе ҡырыусылар; 2. *ав.* истребитель; **реакти́вный истреби́тель** реактив истребитель.

ИСТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ *прил.* 1. юҡ иткес, емергес, ҡырыусы; **истреби́тельная война́** емергес һуғыш; 2. истребитель; **истреби́тельный отря́д** истребителдәр отряде; **истреби́тельная авиа́ция** истребитель авиация.

ИСТРЕБИ́ТЬ *сов. кого-что* юҡ итеү, ҡырып бөтөрөү.

ИСТРЕБЛЕ́НИЕ *с. см.* **истреби́ть.**

ИСТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **истреби́ть.**

ИСТРЕПА́ТЬ *сов. что, разг.* таушалдырып (*йәки* иҫкертеп, туҙҙырып) бөтөрөү; **истрепа́ть кни́гу** китапты туҙҙырып бөтөрөү; ◇ **истрепа́ть не́рвы** нервыны боҙоу (*йәки* ҡаҡшатыу).

ИСТРЕПА́ТЬСЯ *сов. разг.* туҙып (*йәки* таушалып, иҫкереп) бөтөү; ◇ **у неё не́рвы истрепа́лись** уның нервылары ҡаҡшаған.

ИСТРЕ́СКАТЬСЯ *сов. разг.* ярылып (*йәки* сатнап) бөтөү.

ИСТУКА́Н *м.* 1. (*статуя, изваяние*) һын; бот, тораташ; 2. *бран.* күҙле бүкән; ◇ **стоя́ть как истука́н, стоя́ть истука́ном** бағаналай (*йәки* тораташ кеүек) ҡатып ҡалыу.

ИСТУПИ́ТЬ *сов. что* үтмәҫләү, үтмәҫләндереп бөтөрөү, тупартыу; **иступи́ть нож** бысаҡты үтмәҫләндереү.

ИСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* үтмәҫләнеү, үтмәҫләнеп бөтөү, тупарыу.

И́СТЫЙ *прил.* ысын; **и́стый учёный** ысын ғалим.

ИСТЫКА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* сәнскеләп (*йәки* ҡаҙап, тишкеләп) бөтөрөү; **исты́кать иго́лкой** энә менән сәнскеләп бөтөрөү.

ИСТЯЗА́НИЕ *с. см.* **истяза́ть.**

ИСТЯЗА́ТЕЛЬ *м.* ғаза́плаусы, интектереүсе, яфалаусы.

ИСТЯЗА́ТЬ *несов. кого* аяуһыҙ ғазаплау, интектереү, яфалау.

ИСХЛЕСТА́ТЬ *сов. кого-что, разг.* ҡамсылау, һуҡтырыу, һыҙырыу.

ИСХЛЁСТЫВАТЬ *несов. см.* **исхлеста́ть.**

ИСХЛОПОТА́ТЬ *сов. что, разг.* юллап алыу; **исхлопота́ть разреше́ние** рөхсәт юллап алыу.

ИСХО́Д *м.* 1. (*способ*) юл, сара; **еди́нственный исхо́д** берҙән-бер юл; 2. (*результат*) һөҙөмтә, нәтижә; **исхо́д де́ла** эштең нәтижәһе; **исхо́д вы́боров** һайлауҙар нәтижәһе; 3. (*конец*) аҙаҡ, ахыр, бөтөү; ◇ **в исхо́де** аҙағында; **де́ньги на исхо́де** аҡса бөтөп бара; **на исхо́де** бөтөү алдында, һуңында.

ИСХОДИ́ТЬ I *сов. что, разг.* йәйәү йөрөп сығыу, ҡыҙырып сығыу; **исходи́ть весь го́род** бөтә ҡаланы йәйәү йөрөп сығыу.

ИСХОДИ́ТЬ II *сов.* 1. *от кого, из чего* сығыу, алыныу; **э́ти све́дения исхо́дят из достове́рных исто́чников** был хәбәрҙәр ышаныслы сығанаҡтан алынғандар; 2. *из чего* (*брать за основу*) алыу, ... сығып эш итеү, сығыу; **исходи́ть из реше́ния собра́ния** йыйылыш ҡарарынан сығып эш итеү.

ИСХОДИ́ТЬ III *несов. см.* **изойти́.**

ИСХО́ДНЫЙ *прил.* баштағы, тәүге, төп; **исхо́дный пункт** тәүге пункт; **исхо́дная то́чка зре́ния** баштағы (*йәки* төп) ҡараш.

ИСХОДЯ́ЩИЙ 1. *прич.* сыға (*йәки* тарала) торған; 2. *прил. спец.* сығым, ебәрелә (*йәки* китә) торған; **исходя́щая по́чта** ебәрелә торған почта; **исходя́щая кни́га** сығым кенәгәһе.

ИСХУДА́ЛЫЙ *прил.* бик ябыҡ (*йәки* арыҡ), элмәйгән.

ИСХУДА́ТЬ *сов.* бик ныҡ ябығыу, арыҡланыу, элмәйеп ҡалыу.

ИСЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнап (*йәки* сыйып) бөтөрөү.

ИСЦАРА́ПАТЬСЯ *сов. разг.* тырналыу, сыйылып бөтөү.

ИСЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **исцара́пать.**

ИСЦЕЛЕ́НИЕ *с. см.* **исцели́ть(ся).**

ИСЦЕЛИ́ТЕЛЬ *м. книжн.* һауыҡтырыусы, һауыҡтырғыс.

ИСЦЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, книжн.* һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү, терелтеү.

ИСЦЕЛИ́ТЬСЯ *сов. книжн.* һауығыу, сәләмәтләнеү, терелеү.

ИСЦЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **исцели́ть.**

ИСЦЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **исцели́ться;** 2. *страд. к* **исцеля́ть.**

ИСЧЕЗА́ТЬ *несов. см.* **исче́знуть.**

ИСЧЕЗНОВЕ́НИЕ *с. см.* **исче́знуть.**

ИСЧЕ́ЗНУТЬ *сов.* юҡ булыу, юғалыу; **исче́знуть из виду** күҙҙән юғалыу; **исче́знуть в толпе́** халыҡ араһына инеп юғалыу.

ИСЧЕРКА́ТЬ, ИСЧЁРКАТЬ *сов. что, разг.* һыҙғылау, һыҙғылап бөтөү; **исчерка́ть всю бума́гу** бөтә ҡағыҙҙы һыҙғылап бөтөү.

ИСЧЕ́РПАТЬ *сов. что* 1. ваҡыт бөтөү (*йәки* сығыу); бөтөрөү, файҙаланып бөтөү; **исче́рпать все возмо́жности** бөтә мөмкинлектәрҙе лә файҙаланып бөтөү; 2. (*решить что-л.*) ҡарап (*йәки* тикшереп) бөтөрөү; **вопро́с исче́рпан** мәсьәлә ҡаралып бөттө.

ИСЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **исче́рпать.**

ИСЧЕ́РПЫВАЮЩИЙ *прил. книжн.* тулы, бөтә, тулыһынса; **с исче́рпывающей полното́й** бөтә тулылығы менән; **исче́рпывающий отве́т** бөтә яуап.

ИСЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* 1. (*покрыть штрихами*) һыҙғылап бөтөү; 2. *разг.* (*истратить*) һыҙып (*йәки* тотоноп) бөтөрөү (*ҡәләм, аҡбур һ. б. тураһында*).

ИСЧИСЛЕ́НИЕ *с.* 1. *см.* **исчи́слить;** 2. *мат.* исчисление (*юғары математикала бүлек исеме*).

ИСЧИ́СЛИТЬ *сов. что* иҫәпләп сығарыу, иҫәпләү; **исчи́слить расхо́ды** тотолған аҡсаларҙы (*йәки* сығымды) иҫәпләү.

ИСЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **исчи́слить.**

ИСЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. (*выражаться в чём-л.*) иҫәпләнеү; 2. *страд. к* **исчисля́ть.**

ИТА́К *союз* тимәк, шулай булғас; һөҙөмтәһендә, шулай итеп; шулай; **ита́к, вопро́с решён** шулай итеп, мәсьәлә хәл ителде; **ита́к, тепе́рь всё я́сно** тимәк, хәҙер бөтәһе лә асыҡ (*йәки* аңлайышлы).

ИТАЛЬЯ́НЕЦ *м.* итальян.

ИТАЛЬЯ́НКА *ж.* итальянка, итальян ҡатын-ҡыҙы.

ИТАЛЬЯ́НСКИЙ *прил.* итальян, Италия; **италья́нский язы́к** итальян теле.

ИТАЛЬЯ́НЦЫ *мн.* итальяндар.

ИТО́Г *м.* 1. (*общая сумма*) дөйөм сумма; итог; 2. (*результат*) һөҙөмтә, йомғаҡ; **ито́ги учёбного го́да** уҡыу йылының йомғаҡтары; ◇ **в ито́ге** һөҙөмтәлә.

ИТОГО́ *нареч. книжн.* бөтәһе, барлығы; **итого́ в су́мме ты́сяча рубле́й** барлығы мең һум.

ИТО́ГОВЫЙ *прил.* 1. дөйөм сумма, итог; **ито́говые ци́фры** итог һандары; 2. (*завершающий*) һуңғы, йомғаҡлау; **ито́говые заня́тия** йомғаҡлау занятиеләре.

ИТО́ЖИТЬ *несов. что* 1. *бухг.* итог сығарыу; 2. *разг.* (*делать выводы, заключать*) һөҙөмтәләү, йомғаҡлау.

ИУДЕ́И *мн.* йәһүттәр.

ИУДЕ́Й *м.* йәһүт.

ИУДЕ́ЙКА *ж.* йәһүҙә.

ИУДЕ́ЙСКИЙ *прил.* йәһүт; **иуде́йская рели́гия** йәһүт дине.

ИХ *мест.* 1. *личн. род., вин. п. мн. от* **они́** уларҙы; **я их давно́ ищу́** мин уларҙы күптән инде эҙләйем; 2. *притяж.* уларҙың; уларҙыҡы; **э́то их кни́ги** был уларҙың китабы.

ИХТИОЗА́ВР *м.* ихтиозавр (*ҡаҙылдыҡ диңгеҙ хайуаны*).

ИХТИО́Л *м.* ихтиол (*дарыу*).

ИХТИО́ЛОГ *м.* ихтиолог, ихтиология ғалиме (*йәки* белгесе).

ИХТИОЛО́ГИЯ *ж.* ихтиология (*зоологияның балыҡтар тураһындағы бүлеге*).

ИША́К *м.* ишәк.

ИШИА́С *м. мед.* ишиас (*ултырыш нервыларының ауырыуы*).

ИШЬ *частица обл. прост.* ҡара; **ишь ты како́й!** ҡара һин уны, нисегерәк!; **ишь, как бы́стро рабо́тает!** ҡара, нисек тиҙ эшләй!

ИЩЕ́ЙКА *ж.* 1. эҙләүсе эт; ищейка; 2. *перен.* (*сыщик, шпион*) эҙләнгес, төртөнгөс, шымсы.

ищу́, ищешь *и т. д. наст. вр. от* **иска́ть.**

ИЮ́ЛЬ *м.* июль.

ИЮ́ЛЬСКИЙ *прил.* июль; **ию́льский ве́чер** июль кисе.

ИЮ́НЬ *м.* июнь.

ИЮ́НЬСКИЙ *прил.* июнь; **ию́ньские дни** июнь көндәре.